

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1626

De Inventione Et Locus, Liber Qvartvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68724](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68724)

DE INVENTIONE, ET LOCIS, LIBER QVARTVS.

DE SCRIBENDA ORATIONE, De cognitione quaestionis, & de prolixitate fugienda.

CAPVT PRIMVM.

Ascensu veluti Eloquentia cunabula sunt à nobis superioribus libris diffusius exposita: hoc & cæteris consequentibus, libet eloquentia membra conformare, & orationem ab ipsis excitare fundamentis.

Ad orationem omnia præcepta Rhetorum sequantur.

Oratoris opus, in quo omnis ars eius, atque industria desudat, est Oratio, non illa quidem locutio communis, sed Oratoris caractere signata, cuius ambitu, si vniuersa Rhetoricæ præcepta complexus fuero, facturum me operæ pretium ad artis perspicuitatem arbitror. Omnia igitur, quæ posthac tradentur, ad hunc scopum collineabunt, & sub vna oratione laxè satis inter suos limites excurrens huius differtationis tractus, omnem vim oratoriam, facultatemque complectetur.

In oratione scribenda, primum accuratam habere oportet quaestionis tractandæ cognitionem, ex eo enim deriuari omnem vim, & efficacitatem sermonis oportet. Quæ in re erratur à multis in limine, & id quidem multifariam. Alij enim nihil pensi habentes, quid proposita quaestio ferat, videntur Andabata-

rum more clausis, vt aiunt, oculis pugnare, & de re dicentes, nihil minus quam rem attingere; ex quo minimè mirum est, si omnium sensibus talis repudietur oratio. His profectò illud poetæ inculcandum est:

Est aliquid, quò tendis, & in quod dirigis arcum:

An passim insequeris cornos, resque, lutoque?

Alij propositum quidem orationis scopum vident, sed cum iudicij imbecillitate non satis res distinguere, atque discriminare valeant, in varias ineptias incidunt, & cum destinata ad dicendum materia, res varias, easque discrepantes commiscent, ex quibus orationem in immodicum tumorem crescere, ac confundi necesse est.

Prolixitas vitanda.

Alij, cum metam ob oculos perspiciant, desiderio tamen dicendi gestientes, longos amant circuitus, res citant ab ovo, usque ad mala, digressiones etiam faciunt, & frigiditas transitiones, quibus miseræ aures enecant: & si aduertat, inuenies eos tum primum de re incipientes dicere, cum oportuerit desisse. Hoc partim accidit adolescentibus, qui, vt fert rerum splendorum nouitas, tantam capiunt in dicendo

DE INVENTIONE.

Nutrix inuentionis eruditio, & an eruditæ debeant esse orationes.

CAPVT II.

eendo voluptatē, vt quiescere nullo modo possunt, putantq; se ipsi auribus audiri ab omnibus, quo feruoris impetu dicunt: Partim etiā contingit doctis; sed confusis plerumq; & morosis hominibus, qui nunquam sibi satisfaciunt, nisi quicquid mente conceperint, id totum in turbæ circumstantis aures effuderint.

Hoc elegiū tribuit Seneca Cassio Severo, 3. contr. in prof.

Magnū proculdubio vitium, & haud scio an vllum sit in oratore, quod magis auditorum animos dererreat: Paucos admodum inuenias, de quibus illud dicatur, *Timebant ne doctiores*, & si illi prima, aut altera concione, vbi nouitas auditorum mentibus quodammodo lenocinatur, placuerint, tamen si pergant, sicut onerosi: ad eō etiam speciosi sermonis. immodica prolixitas fastidijs adhaerescit.

Sed eō imprudentiores sunt, qui siue in poesi, siue in orationibus, siue in concionibus, cum trita, communia, & frigida penē dicant omnia, hanc tamen verborum luxuriam profundant, nec benē morientibus obtemperant, modō dicendi titillans quoddam desiderium expleant. O graue cacothēs, & apud occupatas aures odiosum! Audiant tandem illud D. Gregorij Nazianzenī dictum, *Κεντὸ πᾶλλον πρὸς νόσον* Adige equum ad metam. Argumentum sequere, ad rem veni, quorsum tot loci commutes: quo spectant tot Parerga: quo tot historiae: tot testimonia: Verum haec pulchra sunt. Esto, sed non erat hic locus, *scilicet simulare cuprosum*. Peribit igitur mihi labor iniutus: It. ne auditorum aures pereant. Sed speciosum est ad doctrinam multa dicere. Erras, nunquam illud Callimachi legisti, *μᾶλλον λέβητ, magnum malum*: nunquam Demosthenis illam vocem auream audisti, *οὐ τὸ μέγα εἶ ἀλλὰ τὸ εὐ μέγα*. Non quod magnum est bene est, sed quod bene est, magnum est.

Sapius in libro memora ut Persius vno. Quam leuis in tota Marfus Amazonide.

Magna prudentia est manum de tabula opportune, & loco deponere.

Ne igitur haud leuis trahatur error ex limine, serio considerandum est, initio quid veniat in disceptationem, quid sit attributū, quale subiectum: an sit infinita quaestio, an finita, an simplex, an comparata, cuius generis sit, & status, an finitionis, an qualitatis, an coniecturae: Quae omnia, vbi perspecta fuerint, & sensu, intelligentiaq; distincta, tum demum in destinatum scopum omnia argumenta erunt dirigenda, ac primum ab inuentione incipiendum.

PRIMUS fons inuentionis est eruditio vana eruditio, ex qua omnem eloquentiam crescere, ditio nutritur, & secundariū oportet. Neque enim perfectus orator esse potest, qui non omnium rerum cognitione, atque intelligentia dignissimam, Plutar. in perfectus compleuit suum. Vt Persæa arbor Nili aquis irrigata, floret cultius, & parit vberius: sic manantibus doctrinae riuus persula virefcit eloquentia. Tolle eruditionem a dicendi facultate:

Ἐπιρροὴ δὲ ταῦτ' ἐστὶ, καὶ σομῆματα quid aliud erit, quam loquentia puerilis: quam arbor foliorum luxurie vestita, sed fructus expers: quam arena (vt aiebat ille) sine calce. Bene igitur oratori futuro, necessariam esse multarum artium scientiam iudicat Fabius Quintilianus.

Quintil. l. 1. c. 10.

Cic. l. i. de oratore.

Omnes ingenue artes necessariae eloquenti.

Bene M. Tullius (sic sentio neminem in oratorum numero habendum, qui non sit omnibus ijs artibus, quae sunt libero dignae perpolitus, quibus ipsis, si in dicendo non utimur, tamen apparet, atq; extat, vtrum simus earū rudēs, an didicerimus. Vt qui pila ludunt, non videntur in ipsa lusione artificioso proprio palaestrae: sed indicat ipse motus, didicerintne palastram, an nesciant: & qui aliquid fingunt, & si tum pictura non videntur, tamen vtrum sciunt pingere an nesciant non obscurum est: sic in orationibus hisce ipsis iudiciorum, concionum, Senatus, etiam si propriae ceterae non adhibentur artes, tamen facile declaratur, vtrum is qui dicat, tantummodō in hoc declamatorio sit opere iactatus, an ad dicendum omnibus ingenueis artibus accesserit.) Qui locus sanē eximius est ad dissoluendam controuersiam, quam nunc agitari inter multos video: *vtrum doctam esse oporteat orationem*: de quo varias, & discrepantes audiuius sententias.

Alij, quasi eruditioni liberaliori bellum indixerint, toti sunt in structura, & compositione verborum: ex quo illud quidem assequuntur, vt compta, & fluidē dicant, rerum autem succum, & opulentiam nullam habeant: idque certis tumentur addicti rationibus, quod eruditio, & eloquentiae facultates sint inter se di-

An doctae orationes esse debeant.

fincta, in orationibus verò eloquentiã, nõ doctrinam proficeantur: neque summorum oratorum, vt Demosthenis, & Ciceronis orationes, hoc inanis doctrinæ fucõ, (vt appellant) sint ornatae.

Alij doctum rati esse oratorem oportere, historijs, & testimonijs orationes sine vllõ discrimine referunt, & in dictione inertes, hoc vnum curant, vt variam doctrinã suppellestem explicent. Qui profectõ videntur omnes à vera, germanaque oratoriã facultatis ratione aberrare. Nam, qui omnem doctrinam fugiunt, licet orationis structura, & omni verborum expolitione sint excellentes, necesse est cum magno auditorum rædio audiri, & ab optima oratoris maiestate longius abesse: Qui vero solis antiquarijs rebus, eruditioni, variisque doctrinæ inhiant, spiritus elidunt eloquentiæ. Adhibenda est in eo, sicut in cæteris rebus temperies, & quid res, quid locus, quid aures, aut patiantur, aut expectent, considerandum est.

Temperies eruditionis.

Oratori dicendũ est in concione, in iudicijs, in senatu, de re ciuili, & negotiosa: cum Hannibal est ad portas, cum de fœdere Pyrrhi agitur, cum squallet reus: Putidum est hic ad doctrinã ostentationem in parergis ludere, & necessaria negligere: penè vitium est eruditionem profiteri: itaque, & prudentes oratores, etiam si doctrinam adhibeant, nonnunquam tamèn ea dexteritate faciunt, vt illud, quod dicunt, sponte sua influere, non quaesitum esse videatur, tot condimentis deinde leniunt, atque aspergunt, vt popularibus etiam auribus reddat familiare. M. Tullius in Miloniana, amplissimam illam, & grauissimam de prouidentia diuina disputationem attingit eo loco, quem alio in libro commemorauimus. Non affert hic diuersas Philosophorum de ea re sententias, abstrusaque rationes, & argutias, sed rem dumtaxat proponit, & graui similitudine illustrat, cauet autem pluribus disquirere, ne forum in academiã videatur commutare. Pro Murena verò Stoicæ sectæ capita perstringit, & exagitat, sed qua industria? qua vbanitate? Ita planè hæc tractat, vt videatur non ignorare, imò plenissimè scire, sed ratione fœi, & iudiciorum plura consulto minimè dicere. Is est igitur in istius generis orationibus doctrinæ modus.

Quomodo in ciuili oratione adhibenda eruditio.

Quomodo in epidiictico genere.

At verò, si extra fori, & iudiciorum negotiosa, aut certè reatus, & squaloris subsellia, habenda sit oratio, in qua eruditio expectatur, speratur delectatio, & non modo fructus animorum, sed etiam suauitas elocutionis requi-

ritur, quales sunt, quæ olim à magni nominis Sophistis habebantur, & nunc etiam in scholis Rhetorum haberi possunt. Quis non videt hic adhibendam esse eruditionis succulentam vbertatem: cum verbis tantum, grauium personarum aures non pascantur, sed magnis rebus innutiantur. Qui Demosthenis, & Ciceronis orationes, ad hanc sententiam perimendam afferunt, plumbeo gladio eam iugulare conantur, nulloque rationis fundamento impugnant, vel Ciceronis ipsius iudicio, qui hæc orationum genera, quæ illi confundunt, explicitissimè distinxit. Neque verò, cum eruditionem adhibendam dico, eos imitari velim, qui scholia, & farragines orationum loco scribunt. Volo eruditas rationes, ex omni scientia petitas, volo historias, & effata, & leges, & similitudines, sed ea lege, vt istis illustretur, non tota oblinatur oratio, vt hæc digerantur, non inferantur, vt ordine, vt loco disponantur, vt figuris dictionum vestiuntur, vt omnium florum varietate, vt affectibus, vt copiosa suauitate respergantur.

Cicero in orat. epidiicticis orationes aperit, & palam omni vniuersitate exponit ostendit.

Primus fons inventionis historia.

CAPVT III.

Occurrit primùm historia, quæ ad orationem alendam, & firmis veluti adminiculis sustentandam plurimum valet. Nec is à vero aberrat, qui eam veluti eloquentiæ horreum quoddam nominat. Est eius certè vis admirabilis, ex qua efficitur, (quod ait D. Gregorius Nazianzenus) vt vnius hominis mens, ex omnium mentium, & sæculorum perfectione, in vnum sapientiæ aceruum coalescere videatur. Quid diuinius, quàm omnia nosse, quàm distinctissimas regiones velocissimi sideris more lustrare? quàm omnium ætatum memoriam, res gestas, facta, exempla perferere; quàm imperiorum status, ortus, progressus, vicissitudines, decursus, exitus vno mentis aspectu cõttemplari? Quid illustrius, quàm regendi, militandique disciplinam, clarissimarum virtutum effigies, in vnam veluti tabulam congestas inspicere, præterita cum presentibus comparare, alieno damno sapere, salutaria inde præcepta ad omnem vitæ culturam decerpere.

D. Greg. Naz. in cõtmine ad vniuersum cobulum.

Ἡς τὰ κρυφα βλαστάνει βέλματα. Nec

A. Eschyl. in i. ep. 206.

Diod Sic. Nec immeritò eam communem humani
 l. 1. generis *εὐρωπαϊκά* nominat Diodorus. Quan-
 Polyb. l. 1. tum ad res ciuiles conferat, dicens Polybius, &
 Arist. Rhet. Aristoteles, qui eam *ἀναβοητάτην παίδειαν* &
 10. c. 5. *ἡρωϊκὴν γυμνασίαν* nominant. De eius in
 Quint. l. 11. eloquentiam fructu suauissimè redundante,
 1. 4. testimonium proferet Quintilianus, qui orato-
 rem in historijs apprime versatum desiderat
 his verbis; *Imprimis verò abundare debet orator
 exemplorum copia, ut utrum, tum etiam no-
 norum: adeò ut, non ea modo, qua conscripta sunt
 historijs, aut sermonibus, v. luti per manus tra-
 dita, quaeque quotidie aguntur, debet nosse verù
 ne ea quidem, quae à clarioribus poësis facta sunt,
 negligere.*

Quod verò ad historiae lectionem attinet,
 de eius methodo libellum conscripsit Posseui-
 nus noster, in quo de historicis variarum gen-
 tium tractat, & quo ordine legendi sunt, quid-
 ve in ijs, aut cauendum, aut laudandum acri-
 iudicio subiicit. Euoluenda igitur ijs, qui serió
 volunt in hac re sapere, omnis antiquitas, &
 cum nostris temporibus comparanda, & illu-
 stria quaeque exempla ad manum semper ha-
 benda sunt, quibus, & delectare, & permouere
 possint. Fuit illud magnis oratoribus in more
 positum, vt sibi locos historiarum communes
 priuato labore texerent, quibus ad dicendum,
 pro rerum, & temporum oportunitate vte-
 rentur. Nobis nostra saecula, vt abundantiam
 rerum, sic historiarum copiam congeserunt,
 quas in ordinem, & certa rerum capita tam
 multi varijs idiomatibus digesserunt, vt colli-
 gendi penè superuacaneus labor videatur. Ita-
 que qui compendiosam ad hanc exemplorum
 copiam affectant viam, historiarum collectanea
 sumunt in manus, è quibus nullo labore decer-
 punt, quae apud varios historicos longè, lateq;
 diffusae sunt.

Haec quidem via breuior est, non tamen se-
 curior: quam saepe enim, qui istos riuulos cõ-
 sectantur, multa ab authorum sensu detorta,
 truncata, debilia, mala fide aucta, falsa etiam
 plerumque, & inepta, pro praesenti pecunia
 accipiunt. Quam saepe in prodendis auctori-
 bus, quos illi vel virtuosè citant, vel primis a-
 picibus delineant, infertiam suam prodere co-
 guntur, vt qui nuper D. Augustinum pro D.
 Augusto Imperatore afferebat.

Quid quod ordinem temporum, historico-
 rum aetatem, religionem, & mores, cum nul-
 latus nouerint, in periculosissima plerumque

testimonia incidunt. Hoc experiuntur, qui grã-
 de illud volumen, *Theatrum vite humanae* le-
 gunt, & sine delectu exspoliant. Mirro, quòd
 grauiori censura sit notatum, de cetero si spe-
 cteretur, Aegyptus est Homerica, multa habet
 bona, & mala, studio enim congerendi om-
 nia coagmentauit, cetera incertis, vera falsis,
 rara mixta communibus. Delectu opus habet,
 & iudicio, liber alioqui ob immensam histo-
 riarum fegetem commendandus.

Neque verò satis historias legere, & colli-
 gere, sed in iisdem vsus potissimum spectan-
 dus est. Alij sine arte, & iudicio historias hi-
 storij, exempla exemplis agglutinant, & tunc
 se valde eruditos putant, cum Amanuensiũ
 opus in describendo Sylogista fecerint: Alij ad
 rem, & extra rem dicunt, & modò quid specio-
 sum habeant, quasi gladium Delphicum ad o-
 mnem vitium vertunt. Alij tritas, & communes
 historias, a capite ad calcem citant, Xerxes, A-
 lexandros, Romulos, Fabios semper habent in
 ore, de suis temporibus nihil dicunt: ista qui-
 dem vicia sunt in recensendis historijs fugien-
 da, deinde hoc obseruandum est:

Primum, vt quod afferitur, appositè, & loco
 dicatur, non vt intrudi, sed insinuere videatur.
 Quantumcũque enim splendoris habeat, quod
 ex historia recensetur, si violentè sit accersitum,
 de optatione iudicij multum detrahit.

Deinde, vt quod narratur ex probato autho-
 re sit desumptum, quò plus habeat ad persua-
 dendum auctoritatis: Hoc multi negligunt,
 delectationi aurium, & inani doctrinae opi-
 nioni seruietes, qui, vt cornicum oculos con-
 fixisse, & plus alijs vidisse existimentur, de suo
 adtexunt permulta, quò rem admirabiliorem
 faciant. Talis agendi ratio à simplicitate veri-
 tatis, quae & in rebus minimis obseruanda est,
 nec non grauium virorum auribus abhorret,
 qui nolunt sibi falsa pro veris venditari: tum
 qui hanc rationem tenent, plurimum sibi de
 doctrinae, & grauitatis aestimatione derogare
 solent.

Tertium, si nota sunt, & communia, quae
 narrantur, non diffusè explananda, sed multa
 per congeriem simul copulanda sunt, & cum
 celeritate orationis vibranda, vt

CICERO.

Hac Maiores nostri primum vniuersam I-
 talias deuicerunt: deinde Carthaginem exci-
 derunt, Numantiam euertunt, potentissimos
 Philip. 4.
 reges,

vsus histo-
 riarum in
 oratione.

Sen. contr. l.1.

reges, bellicosissimas nationes in ditionem huius Imperij redegerunt. (Item) Quis fuit Marius, si illum in suis insperemus maioribus humilis. In tot consulatibus nihil habet clarius, quam se auctorem. Pompeium, si hereditaria extulissent imagines, nemo magnum duxisset, &c.

Quomodo ornanda historia.

Quartum, ornandę figuris sententia, & varianda quę narrantur: si quid graue est, & ad vtilitatem spectans, hoc cum iustentatione efferendum.

Philipp. 3. Demost. in re graui narranda sustentatio & apparatus.

DEMOSTHENES.

Εγώ δηλώσω ού λόγους έμαυτῶ λέγων, αλλά γραμμικά τ' προόνοω, τ' ημετέρων δεικνύων. & εκείνοι χροτέθεντο εις σήλω χαλκήν γραψάντες, εις ακρόπολιν, ουχ ινα αιώσις η χρησιμα. Καί γαρ άνευ τέτων τ' γραμμάτων τά δέοντα έφορόν αν έμ' ινα ημεις έχητε ύποδείγματα, & παραδείγματα ως ύπερποιήτων. πωδάζειν προσηκ. η ούν λέγει τ' γραμμικά.

Ego declarabo, non mea uerba proferendo, sed scriptum maiorum nostrorum ostendendo. Quid illi in arcam columnam incisum in arce collocatum: non ut ipsis usus esset. Nam sine illo scripto factis erant prudentes, sed ut vos monumenta, & exempla haberetis, quantares huiusmodi sollicitu line sunt curanda. Quod igitur a eun literas

Post hunc apparatus narrat historiam, narratam expedit per αυτην. Hic modus optimus est, & ad inculcandum aptissimus, sed in re graui duntaxat vsurpandus. Familiaris est in istis epiphonema, & in comparandis narrationibus antithesis.

Secundus fons inuentionis, Apologi, & Parabola.

CAPVT IV.

Poetarum ueribus uul.

Poetarum est ad variam eruditionem lectio perutilis, e quibus, & decor in personis, & spiritus in uerbis, & in affectibus maguę perorationes hauriuntur.

Nunquam Cicero ad eam dicendi gloriam effloruisset, nisi a puero poetarum lectioni additus fuisset vel maxime: Graeci quorquot fuerunt oratores, ex Homero hauserunt plurimum, apud quem tanto artificio plerumque orationes sunt expressę, ut non nasci uideatur

in Homero Graecorum eloquentia, sed iam perfectionis culmen attingisse.

Verum istis omisis, quę plurimum habent ponderis, fabulę ipse ex poetis ab oratoribus assumuntur nonnunquam, & varijs sensibus accommodatę, multum affundunt suauitatis. Quamquam in prophanis orationibus hęc liberius, in sacris nunquam, in grauioribus cõcionibus raro admisceri uelim.

Plus habent festiuitatis, & grauiorę etiam personas apud populum orantes magis accent fabulę, quę uocantur Aesopica. Ducere animos solent (inquit Fabius) praecipue rusticorum & imperitorum, qui & simplicius, quę ficta sunt audiunt, & capti uoluptate, facile ijs, quibus delectantur consentiunt. Itaque non immerito apud Philostratum φοιτῶσιν οι μὲθ' αυτων επιμελειται.

Video graues viros his narratiunculis delectatos, blaudę permouisse. Plato fabulosus est supra modum. Demosthenes alioqui rigidus, & austerus, eas oportune adhibuit: Testis est illa, quam, cum ab Atheniensibus oscitantibus audiretur, magna festiuitate narrauit. Athenienses (inquit) sub aestatis tempus Adolescentis Asinum Athenis Megaram conduxerat, cumque flagrantę iam meridie calor cepisset esse uehementior, sub Asini ventrem se coniecit, ut umbram captaret. At uero Asinus ferio hominem protrubare, asciens se Asinu, non umbram Asini locasse Hinc tixę, & lites. Diogenianus hoc habet in proeubio, δυ σκια ουκ επιμειδισαμεν ουχι σκιαν, Demosthenis tamen nusquam meminit, sed Plutarchus eidem expressis uerbis tribuit. Menenius Agrippa per apologum Corporis humani, plebem Romanam, quę in Auentinum montem secesserat, ad Patrum auctoritatem, concordiamque reuocauit. Sed & authores sacri huiusmodi fabulis plerumque, cum maxima uarietate vsi sunt. D. Gregorius Nazianze Celusium praesidem fabella de cygnis, & hirundinibus composita oblectauit, & ad uanae gloriae fugam erudijt.

Philost. in icon bus Philo. et ibi & oratoru fabulis ep.

Diogenianus centur. 7. abag. 1.

Author. sacri. Gr. g. Nazianz. ad Celusium praesidem.

(Hirundines quondam cygnos cauillis incessabant, propterea quod nec cum hominibus consuetudinem habere, nec canendi artem in publicum proferre uellent, sed circa prata solitudinem amplecterentur, perinde atque eos Musicae suppuderet. At nostrę (inquebant) sunt urbes, nostri homines, & thalami. Atque apud

apud homines garimus, resque nostras illis exponimus. Nimirum vetera illa, & Artica, Pandionem, Athenas, Teicem, Thraciam. At cygni, qui earum garrulitate exosam habent, vix quidem illas sermone dignas duxerunt: sed tandem, o preclara, inquit, causa nostra in solitudinem libens se quietiam contulerit, ut Musicam audiat, cum zephyro pennas nostras inflandas permittimus, ut suaue quidpiam, & concinnu inspirat: Quare, si non multum, nec apud multos canimus, at illud certe in nobis pulcherrimum est, quod modum in canendo tenemus, nec musicam tumultibus permiscemus: Vos autem & in gdes admissas homines fastidiit, & canentes auersantur, idque optimo iure, quippe, que, nec incisa quide lingua silere possitis: verum ipsa exfectionem linguae, & calamitatem vestram lugentes, quavis alia aue loquacior sitis.)

Hac magna suauitate pro viri eloquentia. Proferam aliud exemplum, sed stylo simplici. Gerson Cancellarius Parisiensis, vir in Theologicis literis egregie doctus, videtur hoc dicendi genere delectatus: Nam in commentarijs ad Magnificat, fabulam de cato, & vulpe iucundissime narrat, & ibidem Apologum de vulpe, Palumbis, & passere sic exequitur.

(Nidificabant palumbi sylvarum in arboru proceritate, more suo, circumibat vulpes ad radices, se comminans ascensuram, se nidus omnes cum foetibus dirupturam, nisi sibi pullos proiecerec vna. Trepidantes palumbi agebant, quod peribat, & abibat, reuertebatur ad simile, quouitque passeri dato palumbis consilio continere se nidis suis, vulpes a fraude sua fraudata est, sed in passerem vertit insidias, non viibus, sed adulatione.

Erat in dumo passer, vulpes affuit beatificas auiculas, quod volatu suo se protegerent a bestijs, & laqueis terra: sed hoc vnum deest, inquit, qua ratione contra ventorum turbine, & frigora se protegant. Voluit passer gloriar, & cocionari cum garrulo, respondit, se protectionem habere, dum flabat boreas a sinistris, mergebat enim caput sub plumis ad dexteram, & e contra, si a dextris, fingens vulpes se non satis audire, propter distantiam protrahabat alloquium. Dilapsus est passer ad ramos proximiores terra. Quersuit vulpes, dum ventus flaret ab anteriori, quid agebat, sic ait, dimittens caput ad pectoris plu-

mas. Exilij vulpes in non videntem, & deceptam blanditijs vorax rapuit. Affabulatio est.

Damus aliquando tale aliquod salubre consilium, quod dum praeterimus, decipimur.)

Quid hoc simplicitate candidius, aut festiuitate amcenius?

Observandum autem erit in his apologis, ne nimis sint crebri, ne dictione nimis faceta, & quae ad scurrilitatem accedat pertextantur: denique, ut personam, ut locum, ut rem deceant. Multa in hac re, a grauibis viris, prudentiae sale temperata placuerunt, quae si ab adolescentibus dicentur, in opinionem incurrent scurrilitatis.

Apologi cu sale, & grauitate adhibendi, non enim omnes decent.

Tertius fons inuentionis, Adagia. CAPVT V.

AD parabolas accedunt adagia, & plerumque cum ijs confunduntur, in eoque maxime consentiunt, quod rerum expriment similitudines, vnde paroemia dicitur ῥήμα παροδιον τεθειμενον, εστι χρησει πολλων, & ἰσοποθιζαντι πλειονα θματα μεταληθθηαι δυναμιδμον. Verbum vulgare, & multorum vsu tritum, quod a paucis, ad plura similia transferri commode queat. Vt cum, non est vna omnium adagiorum ratio, nam alia vere popularia sunt, & cuique vel imperito obuia, quae Graeci παροιμιας δημωδεις appellat, aliis sacra ἱερα, et nominantur, quae a vulgi sensu remota, reconditam magis doctri nam ex varia historia, eruditione sunt complexa. De quibus mihi videtur loquutus Synetijs, cum ea veteris philosophiae reliquias appellat.

magiorum multa genera.

Η παροιμια, inquit, ἑσὸν πῶς δὲ οὐχὶ σοφὸν περὶ ὧν Ἀριστοτέλης φησὶν, ὅτι παλαιὰς εἰσι φιλοσοφίας ἐν ταῖς μεγάλαις ἀνθρώπων φθοραῖς ἀπολωμένῃς ἐγγυαλέμματα περισωθέντα διασωτηρίαν, & δεξιότητα. παροιμια δὲ ἔστι τῆτο, & λέγεται τὴν ἀρχαότητα, ἔσθι βέβαιον ἐπιτελεσθῆναι αὐτῇ πάλπολυ γὰρ οὐ πάλαι εἰς ἀλήθειαν εἰσοχάτεροι.

Sapiens prouerbium. Quid ni enim sapiens sit? cum prouerbia dicit Aristoteles esse veteris Philosophiae inter maximas hominum viuas intercedentis quaedam reliquia, ab breui aetate dexteritateque seruatas. Vt prouerbium igitur hoc

Gerson. tract. 3. super ma. 3m. p. 84.

Βδων Ελ
πν. δicitur
εὐφραμοι
συκαλο.

est, sermo dignitatem habens. Et tanquam in
crario Philosophia, unde antiquitatem traxit, ad
promptum, ex quo graui est, pulchroq; aspectu. Ve-
teres enim nostris hominibus inuestiganda veri-
tatis longè cupidiores erant.

Quamobrem in hoc genere scribendi ela-
borarunt olim viri graues Chrysippus, Clean-
thus, Theaxterus, Aristides, Aristophanes,
Aeschylus, Milo, Aristarchus, &c. inter quos
celebres (qui nunc extant opera, & labore An-
dreae Scoti, ex nostra societate viri eruditissi-
mi) Zenobius, Diogenianus, & Suidas, è qui-
bus Erasmus omnia, quæ ad Parœmiâs Græ-
câs attinent, decephit.

Quid in his
obseruand-
um.

Erut in his adagijs obseruandum ne crebra,
& obscura admisceantur orationi, quod pue-
rile est, & vitiosum, sed ubi res feret commo-
de, quasi gemmule purpuræ inserantur: ma-
ximè verò in epistolari stylo, qui parœmiarū
amœnitate cultius emittentur.

In orationibus, ad eruditionem potius val-
lent, quàm ad stylum, & præsertim, si in res
subiectas, niri quadam vrbanitate conferan-
tur, tum etiam insigni aliqua interpretatione
collustrantur.

Quartus fons inuentionis, Hieroglyphica
CAPVT VI.

Veteres illi, qui arcanam Philosophiam
symbolis, ænigmatumque velis adum-
brabant, ne in plebeiorem hominum sensus,
intelligentiamq; permaneret, hieroglyphica,
sacra quædam monumenta, non literis voca-
bula, sed sculptis rerum animaliumque figu-
ris significantia adinuenerunt, quo artificio
celebres in primis fuisse narrantur Aeg-
yptij, de quibus ita Hermetimus Luciani,
τι γὰρ εἰ μὴ ἐν γράμματι γράφοιμεν ἐπὶ
ἢ κληρῶν, ἀλλὰ τινὰ σχήματα, ἢ χαρακτῆρας,
οἷα πολλὰ Αἰγύπτῳ γράφοισιν, ἀντὶ τῶν γρημ-
μάτων κενοκεφάλους ἰνῆς ὄντας, ἢ λεοντο-
κεφάλους ἀνθρώπους. Quid si neque literas in
fortibus describamus, sed characteres, & signa,
qualia multa pro literis Aegyptij pingere so-
lēt, canino, & leonino capite homines: Quod
& septentrionalibus populis in vsu fuisse re-
statatur Olauus Magnus. Nonnulli (inquit) pro
pauatis cõputis instar Aegyptiorū, varijs ani-
malium figuris pro literis utebatur. Quibus cū
dicta sapientū præclara, & sententiæ exprimi-
tur, euenit, vt in animos instillentur iucun-

Olaus ma-
gnus l. c.
21.

dus, quod submoto quasi obscuritatis velo,
repente lux emicare videatur. Vnde, & in sacris
literis multa traduntur in parabolis, cuius rei
disertam rationem reddidit Origenes. Sicut in
nouissimis diebus, Verbum Dei ex Maria
carne vestitum processit in hunc mundum,
& aliud quidem erat quod videbatur in eo,
aliud, quod intelligebatur. Caras namque
aspectus in eo patebat omnibus, paucis verò,
& electis dabatur veritatis agnitio.

Orig. sup-
en. Ho. 1.
Hieroglyph-
corum. 1.
parabola-
rum com-
mendati.

Ita & eum per Prophetas, vel legislatorem
verbum Dei profertur ad homines, non abs-
que competentibus profertur instrumentis.
Nam, sicut ibi carnis, ita hic literæ velamine
regitur, vt litera quidem aspiciatur, tanquam
cauo, latens vero intrinsecus, sensus tanquam
diuinitas sentiat. Accedit, quod ait D Au-
gustinus: (Quemadmodum multa per vitrum, 119.
aut succina pellucunt iucundius: ita magis de-
lectat veritas per imagines, & symbola col-
lucens. Si dicas: Concordia res crescit, dis-
cordia dilabuntur, pigrius incitat. At si addas
hoc, veteres illos excellentis ingenij viros, in
arcanis philosophiæ mysterijs subtiliter ex-
pressisse, primum quidem per formicam, quæ
imposito caduceo in elephantum excreuerit:
ex altera verò parte, per elephantum gladio
superposito in formicam desinentem: nescio
quomodo & inuentiois subtilitas, & imagi-
nis expressio, sensus tiviliar suauis, & duna
placet, persuadet efficacius.

Aug. epist.

Habent igitur amœnam eruditionem hie-
roglyphica, & symbola, modò prudenter, &
parce, vt cætera adhibeantur: quæ enim per se
admirabilitatem obtinent, si crebrius infere-
antur orationi, sunt communia, & fastidiosos
sensus ipsa pulchritudinis fatierate obruunt.
De ijs autem extat Hori Niliaci libellus, nu-
per à me notis, & commentarijs illustratus.
Hic auctor Pierio ansam dedit ad hierogly-
phicum libros concinnandos, eruditos illos
quidem, si modò maior esset fides penes mul-
ta, quæ sine authoribus afferuntur, in magna
Aegyptiarum rerum, atque historiarum (vt
necessariò contingere oportuit) penuria. Qui
Pierium secutus Brixianus, ingens symbolo-
rum volumen congeffit, omnia bona, ma-
læ commiseret, si delectus ad-
hibeatur, auctor alioqui
non inutilis fu-

119.

Quin-

Quintus fons inuentionis, emblemata.

CAPVT II.

VT est imaginum vbique amans humanum ingenium, vix ad necessitatem inuenta multa humane vite subsidia, parietes, pauimenta, domus, vestes, vasa cum ceperunt varijs figuris, & imaginibus collustrari. Hinc in parietibus vermiculata, in pauimentis tessellata, in lignis segmentata, in vasis ornamenta, in clypeis admirabiles calatura, quæ paulatim postquam ad elegantiora desuere ceperunt ingenia, eruditus argumentis dictisque sententiolis enituerunt. Hæc emblemata, quæ cum hæcroglyphicis in eo conueniunt, quod symbololum naturam habeant, differunt verò, quod rem sublati ænigmatum velis purius, liquidiusque proponant. In hoc genere præclara, & arguta luserunt ingenia, vt ex varijs Imperatorum, illustriumque virorum symbolis licet colligere, ex quibus plerumque lepida, & suavis affluit eruditio. Magnifica imprimis fuerunt vexillorum, clypeorumque symbola, qualia sunt, quæ apud Æschylum in tragœdia de septem ad Thebas commemorantur, & ab Homero, & Virgilio in Heroum clypeis describuntur. Hunc morem ab heroicis ductum temporibus posteri constantissime retinuerunt, & in eo præcipue Athenienses φιλοκλεῶν, quos ætians Lacon, muscam pro omni emblemate, canique minuris lineis incisam sculpi curauit in clypeo. Cuius rei causa cum ab eo rogaretur, *ὡς ἔστιν ἰσχυρὸν ἵνα ἡμῶν τὴν μύσκα καὶ τὴν ἰσχυρὴν ἀποκαταστήσῃς*, vt vel muscam nostram dispicere possint. Post vexilla & clypeos locum sigillis assignemus: nulla gens, nullus Imperator, nullus penè prinatus, qui sibi peculiare symbolum non affectarit. Nihil hic opus est Persarum aquilas aureas, uocuas Atheniensium, Thebanorum sphinges commemorare. Quid ea, quæ de Augusto feruntur: quam elegantiam habent: qui maturitatem in rebus gerendis ostensurus, in altera nummi parte, quem cudi iusserat, papiionem vnâ cum fluuiatili canero calari voluit, vt festinandum lentè moneret. Mœcenas ille doctorum fautor, & patens ranam vsurpauit (vt nonnulli volunt) Seriphiam ad commendandam silentij religionem. Carolus V. Imperator pro imperatorio iure habuit symbolum sibi peculiare, duas Herculi columnas cum lemna

te, & vltra. Hæc exempli causa commemorata sint, licet infinita ex symbolis imperatorij, Adolphi Oceonis nummis, ipsius dentique Alciani, Lunij, Broffardi iconibus colligere, quæ vt sunt exquisita ingeniorum inuenta, ad orationes illuminandas, si modò belè accommodentur, plurimum habent suauitatis.

Sextus fons inuentionis, testimonia veterum.

CAPVT VIII.

VERUM testimonia inter argumenta remotata plurimum obtinent dignitatis, si modò ab auctoribus fide dignis, istque grauius, & eruditus emanarint. Hoc est iterum confirmationibus telum frequens, & plerumque amentatum. Nam cum nostra, licet sagaciter inuenta; refutari, refellique possint liberius, sola auctorum, quæ modò omnium consensu magni sunt, & celebres, obferuantia tam mitem elicit assensum, vt pudor sit diffidere, quæ illa superiorum sæculorum oracula suo calculo comprobarunt. Hanc auctoritatem in Theologicis orthodoxi Patres: in Philosophia Aristoteles; in philologia omnes antiqui, & primæ classis auctores sibi vendicant. Bene igitur rationi dicendi consulunt, qui sibi de omni re, & disciplina, grauius, selecta rara grauissimorum testimoniorum ὑπομνήματα per locos communes digerunt, quæ in promptu semper habere possint, & hæc præsertim longe securius afferuntur, cum ex fonte hausta, non ex riuulus deibata sunt. Qui tamen varia lectionis præsidio destituuntur, ad communes locos, quorum seges posterioribus sæculis penè infinita enituit, coguntur recurrere. Pieni sunt varietate Clemens Alexand. Aristot. Plutarch. Plin. Senec. Stobæus, quos qui auidè legerunt, non dubium est, quin auro sæcra pectus compleuerint suum. Succedunt tot noua collectanea, Patrum sententiæ, Platonis γράμματα, Polyanthea noua, Coccij thesaurus, sylvæ aliegoriarum, & qui quotidie nascuntur tot eruditi sacrarum literarum interpretes, in quibus magna communium locorum libertas, sed hæc in fonte semper tutiora. Iam igitur nemini testimonia decesse poterunt, vt verendum sit, ne quod Agesilaus ille prudentissimus Imperator pronunciauit, cum machinam belli

Æschylus
in septem ad
Thebas.

Vide Sym-
bolam impe-
ratoriam.

belliam nimis solerter ad usum, vel minimè industriolorum militum excogitatum vidisset, nunc iure dicendum sit; *Papa virtutem sustulisti: vos eruditi viri doctrinam peritis, imperitisque hominibus fecistis communem.*

Sed tamen in tractatione magnum est discrimen, nec ubi Achillis hasta, ibi Achillis est manus. Videndum est imprimis, ut testimonia commodè, & loco dicatur, non omnes orationes decent, ille quæ totæ ad suavitatem, & dictionum delicias sunt compositæ, rarè istum testimoniorum usum admittunt, ita veretur de numero suo suarum periodorum ambitu discedere, aut si interdum assumunt, parcè delibant, suntque in *refectu* potius rei, quàm in recitatione occupatæ. Quæ verò, rationum pondera, & sensus, magis quam verba sectantur, magni faciunt auctoritates, in quibus tamen tenendus est modus, si enim nimis sint, si communes, si sine vi, & pondere allata, puerum magis colligentem sapiunt, quàm virum ingeniosum.

Hic existit aliqua dubitatio, utrum Græcæ Græcè referenda, carmina etiàm orationi adtexenda sint: Quod ad primum attinet, Demetrius Phaler. in lib. quem de elocutione scripsit, eos reprehendit, qui Græcis vocibus peregrinas immiscerent, & hoc ab Oratoris elegantia docet esse disinctum. Ex quo perpetam faciunt illi, qui ad eruditionis ostentationem in vna oratione omnia confundunt idioma. Tiberius in senatu noluit Græcam vocem *ὑβρις* usurpare, quæ tamen maximè necessaria videbatur. Quid igitur, qui sine vlla necessitate Hebraicorum, Græcorumque testimoniorum syluam congerunt, tum satis oratores sapere videntur? In libris, commentarijs, & ad probabilitatem, non delectationem compositis orationibus, ubi necessitas exigit, si maiorem vim, & pondus oratio sit habitura, istud usurpare non est indecorum, & in explicationibus quidem auctorum dignitatem habet permagnam. In concionibus verò sarrago tot peregrinarum linguarum, cum præsertim concio res sit popularis, non adeo plebeijs auribus iucunda, quæ magis afficiuntur, eò quòd liquidius intelligunt: itaque Græca sæpius, aut Hebraica citare superuacaneum est, nisi fortè ea sint efficacitate dictionis, ut facilè alieno idiomate reddi non possint. Hoc pacto Græcum verbum se usurpasse in senatu cõmemorat Cicero. Phil. 1. & in Pisonem habet argentum, *ἄργηρον*; sed

hæc quàm sobria. Neque verò magis errore vacant, qui in gallicis concionibus, seu orationibus, latinorum prolixos locos, & communes sine vlla vi, & *ἰσχυρίσιν* coagmentant; Græcos etiàm auctores, ut Diuum Gregorium Nazianz. & Chryostomum latinè loquentes inducunt, cum elegantius nostrate lingua redderentur.

Versus porò nec multos ingeri, nec omnino excludi velim: nam qui ad excludendos ab oratione versus Ciceronis, & Demosthenis exemplum afferunt, parum mea sententia proficiunt. Neque enim magnopere mirandum est, si in negotiosis concionibus, ubi consultò artem, & eruditionem occultant, potarum testimonia non expromunt, qui in literario potius pulvere sunt commemorandi quamquam insunt aliqua vestigia, ut in Orat. pro Muræna, & in Pisonem. Sed hæc in exornatis orationibus longè commodiorem sortita sunt locum. Auctoritatem habemus ex Dione Prusæo gaussimo oratore, qui Homericis versibus in ijs, quas sapienter, copioseque conscripsit orationibus, usus est sæpissimè, quamquam quid Dionem appello: nonne & D. Paulus in ea nobilissima concione, quam de Deo Athenis habuit, Arati illud usurpauit *ἰδὸν ἔγχετο ἰσχυρίσιν*. & D. August. inferni de SS. Innocent. ad populum, sententiam illam tritam:

Creuit amor nummi, quantum ipsa pecunia creuit.

Septimus Fons inventionis.

Ἰνὸν ἰατ.

CAPVT IX.

Testimiorum gemmæ sunt, quæ à Græcis vocantur *ὑψίματα* dicta grauia, & sententiosa, quorum apud veteres tanta fuit auctoritas, & pretium, ut nihil ad maiestatem orationis exaggerandam putarent: excitatius. Itaque & summam laudem meruit Thucydides, quòd sententijs appositè usus esset, & poetarum vtilissimus habitus est Hesiodus, qui licet ad Homeri grauitatem, nec argumento, nec dignitate carminis assurgat: tamen ob crebras quas habet sententias, mirificam laudem apud posteros est consecutus. His artibus à tenero fingi, erudiri que pueros volebant, non modò ut ad normam virtutis surgentem aratulam conformarent, sed etiàm ad eloqu-

quentiam, cui peritiles videbant γυμνας, ad-
iumenta suggerent. Antiquissima sunt, (in-
quit Quintil.) quae proprie, quamvis omnibus
idem sit nomen, sententiae vocatur, quas Gre-
ci γυμνας appellat. utrumque autem nomen
ex eo accepit, quod similes sunt consilijs,
& decretis, ut illud Afri Domitij. *Principis
qui vult omnia scire, necesse habet multa igno-
scere.*

Aliae porro graues sunt, & magnificae,
quales Platonis, & Philonis sententiae de Deo,
& rebus diuinis: ut, κατὰ τὴν ἐνάδην ἑστὶ
θεὸν ὁ ἄριστος ἀνθρώπων, καὶ πρῶτος διδά-
μας ἀγαθότητος, καὶ δευτέρου, καὶ ἀγαθότητι τὸ
πάν γυνεῖται, δευτέρου ἢ τὸ γεννηθέντι ἑ-
αρχῆν, τίτον δὲ σιωπῶντων ἄμφοιν τὸ λόγον.
Penes, inquit, unum Deum aue sunt excellen-
tiss. & prima virtute, bonitas & potentia, & e-
ius quidem bonitate omnia in hanc lucem exci-
tata, potentia: uero ἀνάμινιστραται: Tertium quid-
piam est, cuius nexu duo priora copulantur, uer-
bum Dei, & illa quidem per duo Cherubin, hoc
per ignem gladium significatur. Haec plena
maiestatis, quam ut augeat, addit, se hanc do-
ctrinam ab anima sua θεοῦ ἀπὸ τοῦ μὲν, diuino fu-
tore incensa accepisse. Tale illud D. Aug. De
us melius scitur nesciendo. Aliae sunt acutae, &
breues, quales sunt illae Senecae, Boetij, Taciti,
Salustij, Q. Curtij, &c. ut *Quaedam tempora eri-
piuntur nobis, quaedam subiacentur, quaedam ef-
fluunt. Magna pars uita, elabitur male agenti-
bus, maxima nihil agentibus, tota aliud agenti-
bus. Diu differitur uita, et transcurrit. Fiet, ut mi-
nus ex crastino pendens, si hodierno manum in-
ieceris. Vivere uolui, qui mori non uult, & quae
ex alijs citat, maxime ex Publico Syros.*

*Avaro tam deest quod habet, quam quod non
habet.*

Habet quod uult, qui uelle quod, at est potest.

Iniuriarum remedium est obliuio.

Corn. Tac. Pessimum ueri affectus, & iudicij uenenum sua

Hist. l. i. cuique uirilias.

Salust. Auaritia omnia uenalia habere edocet.

Q. Curt. Animus ueraci qui sit, scit tui ad aggredi.

*Regum sapius opes assensatio, quam hostis ener-
tit. Et caetera infinita.*

Aliae sunt festiuae, & prouerbiales: ut

Ex strama. Αδολοχηματία Σπαρτανῶν, ἀλλο ἢ οὐδέν.

Teo Graco. Auaritia Spartam capiet, nihil praeterca.

Ἀτίον γήρας κορυφὸν γένηται ἄμεινον,

Aquila senectus Gracculi iuuentute melior.

*Δελφός ἀνήρ σέφανον μὲν ἔχων διΐψη δὲ ἄσσο-
λαλῆς.*

*Delphus uir coronam quidem habens, sed sitis
periens.*

Δίος ὦ πῶκε δῖων οὐδέτερον χαλαρήψη.

Duos lepores uanani, neutrum capies.

*Θρέψαι τὰς λυκαεῖς: θρέψαν κύναις ὡς φά-
γοντι: Theocric.
Anaxag.
Laert.*

Paſce luporum, paſce caſulos, ut te lanient.

Λύχνος χρεῖαν ἔχων ὀπιχῆν μέμνητο ἔλαιον.

Lucerna si indigeas, memento oleum infundere.

Μὴ κίβησθε Καμαρίναν ἀκίνητην ἄμεινον. *Stepha. de
urbib.*

Noli mouere Camarinam, quiescens melior est.

Νεκρὸν σῶμα λέοντος ἐφουρίζου λαγῶσι.

Mortui leonis cadaveri insultant lepores.

Οὐδέ θεῶν ἀλέθουσι μύθοι, ἀλέθουσι ἢ λεπτά.

*Sero molunt Daorum mola, sed bene comminu-
unt. Lib. 1. An-
thol.
Plut. de ser-
numinis
vindicta.*

*Πολλοὶ τοὶ νεοδηροφόροι παῦροι δὲ τε Βακ-
χοι: Plato in
Phadone.*

Multi Thyrsiferi, pauci Bacchi.

*Πελοπόδοσθε κεφαλή ἐνὶ μέμ χερσὶν, ὅτι ἢ
ἐδύλαμ. Plutar. de
aud. poet.*

Polyphi capiti bonum inest, & malum.

Dici non potest, quantam uenustatem spirent
huiusmodi elegantiae, quos, qui sibi familia-
res continuo usu reddunt, praeciara ad uenu-
standam orationem comparant adiumenta.
Pleni sunt autem libri, & ueteres, & noui his
locis communibus, ex quo penè in contemp-
tum uenerunt apud fastidiosos: seligenda e-
runt in tanta sylla lectissima quaeque. Dein-
de obseruandum quod monet Quintilianus,
non debere esse minus crebras sententias. Ter-
tium, personae esse accommodandas: parum e-
nim decet adolescentem adhuc rerum impe-
ritum, praefertim suo Marte sententiosè lo-
qui.

Cum sententia congruit apophthegma, nisi
quod sententia laxius plerumque sumitur. A-
pophthegma autem semper est dictum breue,
torundum, & sententiosum, ut desinitur a
Budaëo. Adde, quod decus accipiat ab illu-
stribus personis, quibus maxime tribuuntur
apophthegmata, quales sunt Pontifices, Impe-
ratores, Reges, Legati. Hec quo pretio fuerint,
satis indicat eruditus de Apophthegmatis Plu-
tarchi libellus, quem Titiano Imperatori ob-
tulit.

Si quis pudicitiam prostituerit, aut expatriarit, huic interdicitur ius apud populum concionandi.

Apud Lac. daemonios.

Omnes Dij, Deæque colantur armati, & id miro artificio, ad molitionem de civitate abigendam, militarem disciplinam excolendam.

Votum omnium sit, ut Dij honesta ob bonas actiones largiantur, nihilque amplius.

Minorum imperium libenter omnes pati asfuefiant.

In legibus Numa.

Deos patrios colunt: externas superstitiones, aut fabulas ne admittent.

Ne quid inauspicato publice gerunt.

No. turna sacrificia, priuilegiaque amouent.

Mœnia sancta existimant.

Dis ex amputata vite ne libant.

Pellex aram Iunonis ne tangit, Iunoni crinibus demissis agnum, sceminam cadito.

Patronus, si clienti fraudem faxit, sacer esto.

Hæc exempli causa, in quibus partim religionem, partim prudentiam elucere videas, atque eò sententijs, & apophthegmatis sunt grauiora, quod non vnius priuati, sed ciuitatam, & clarissimarum gentium sint monumenta. Congessi olim in singularem libellum nōdum editum Aegyptiorum, Persarum, Atheniensium, Lacedæmoniorum, Romanorū denique præcipuas leges, & iustas, ex quibus multa possunt ad eruditionem decerpi. Verū cauendum est, ne ista, aut in causulis afferantur, aut loco inepto commemorentur, aut dū peregrina recensemus, quæ ante pedes nostros sunt, prætermittamus.

Nomen fons Inventionis, sacra literæ.

CAPVT XI.

Verū ista omnia humanæ sapientiæ inuenta, licet exquisitissima, quota portio sunt diuinæ sapientiæ? Præclare, ut cætera, hoc à D. Augustino dictum est.

Quantum autem minor est auri, argenti, vestiq; copia, quam de Aegypto secum ille populus abstulit, in comparatione diuitiarū, quas postea Hierosolymæ consecutus est, quæ maximè in Salomone rege ostenduntur, tanta sit cuncta scientia, quæ quidem est y-

nis collecta de libris gentium, si diuinarum scripturarum scientia comparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, si noxium est, ibi damnatur: si vtilis est, ibi inuenitur. Et cum ibi quisque inuenit omnia, quæ vtiliter alibi didicit, multo abundantius ibi inueniet ea, quæ nusquam omnino alibi, sed in illarum tantummodo scripturarum mirabili altitudine, & mirabili humilitate discuntur. Diuus verò Cyprius lib. singulari de spectaculis.

Cypr. l. de spectaculis.

Scripturis sacris incumbat Christianus fidelis, ibi inueniet condigna fidei spectacula: videbit instituentem Deum mundum suum, & cum cæteris animalibus hominis illam admirabilem fabricam, melioremque facientem: spectabit mundum in delictis suis: iusta naufragia, pio um præmia, impiorumq; supplicia: maria populo siccata, & de petra rutilus populo maria porrecta: spectabit de celo descendentes messes, non ex areis, inspiciet flamina, transitus secos refrænatæ aquarum agminibus exhibentia. Videbit in quibusdam fidem cum igne luctantem, religionem superatas feras, & in mansuetudinem conuersas, intuebitur, Scanimas ab ipsa morte reuocatas, &c. ad summum concludit scripturam esse theatrum miraculis referriissimum, & exclamat, quàm decorum spectaculum fratres, quàm iucundum, quàm necessarium. Nunquam finis esset dicendi, si de scripturæ excellentia, & auctoritate dicere vellem.

Annotabo tantum duos insignium Echnicorum locos, qui cum in sacras literas incidissent, & biblia nostra euoluissent, non potuerunt eorum maiestatem diffiteri. Primus est A. Emilij Apamensis Philosophi Platonici, cum Plotino præceptore, & Geminiano Romæ clari nominis fuit, quem Proclus in commentarijs ad Timæum Platonis, sape yvāiv Amelium nominat. Is cum legisset apud Diuum Ioannem (IN PRINCIPIO ERAT VERBUM) miratus est, quod barbarus, ut ait ipse, homo ita fuerit philosophat⁹. Καὶ ἴδεν ὁ βαρβαρὸς ἀξιολογῆσαι τὰς εἰρη, καὶ ἀταξία καὶ βαρβαρότητα πρὸς θεὸν εἶναι, καὶ θεὸν εἶναι, διὰ τὸν ἀπὸ τῶν γεγενῆσθαι, quod Cyrillus confirmat aduersus Iulianum.

Amelino.

Cyrl. aduers. Iul. l. 8.

Alter:

Plato de repub.

Romani.

August. l. 2. de doctrina Christi.

Dio. l. 1. or. 2. Alter est Dionysij Longini in libello *περι προσημειωτικων* priori libro memoratus, ubi maiestatem notionum mentis, & sensuum commendans, citat ex Homero Neptunum augurantem, que locum a poeta grauissimè per textum ostendit, *μαρι*

*Ἦμα δὲ οὐρα μακρὰ, καὶ ὄλη
Προσὶν ὄπ' ἀθανάτοισι προσεδάων
ἰόντ'.*

Mox Moysen cum Homero comparans, ait illum Iudæorum Legislatorem non fuisse vitum de trivio, qui tam sublimem de Deo notionem habuit, vt de eo scriberet: Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux; fiat terra, & facta est.

*Ταύτη δὲ ὁ Ἱεραδαίων δεσμοτίης, οὐχ ὁ
τυχὼν ἀνήρ, ἐπειδὴ τὴν τῷ θεῷ δόξαν κα-
τὰ τὴν ἀξίαν ἐγνώρισε καὶ ἐφάρμεν, εὐδὸς ὄν
τῇ εἰσβολῇ θεῶν τῶν νόμων. ἔπεν ὁ θεὸς
φῶς, πὶ γενέτω φῶς, καὶ ἐγένετο; γενέτω γῆ, καὶ
ἐγένετο.*

Hæc obseruatione digna sunt in paganis hominibus, quorum ore etiam literis factis dignitas tribuitur.

Quod ad eius usum attinet, Theologorum est proprius: Hæc eorum hæreditas, hic campus, hoc stadium. Ex quo mirum est nonnullos tam veneratione sapientiæ dignitate, copia, & utilitate omnia, ad steriles Adonidis hortulos, fragilia humanæ sapientiæ choragia, tam lubeater deflectere. Contra inuerso ordine iuris peritos neglectis ijs, quæ ad se attinēt, sacra biblia sapius, quàm leges in ore habere. Pulchrum est, & modestum, se intra suorum castrorum ambitum quemque continere, & si quædam propter mutuum artium vinculum ex ijs depromenda sunt, tamen in hac parte nunquam nimios esse nos oportebit, ne quis Apelles exiliens à latæbra illud inelamet, ne futor ultra crepidam.

Decimus fons inventionis, ratio, & solertia in locis.

CAPVT XII.

ET hæc quidem ad variam eruditionem attinent, quæ eloquentiæ facunda quædam nutritrix esse comprobatur. Nunc de ingenij fonte videamus, sine quo quæntæcunque fuerit eruditio, gladius erit in vagina reconditus, cuius acies hebescet.

Cum tora ratio dicendi tribuatur in subiecta, & enunciata, quorum illa sunt, de quibus sermo est. Hæc, quæ dere affirmantur, aut negantur. Ad perfectam subiecti, & prædicati distinctionem, vtile est admodum tenere Aristotelis categorias, ex quarum, & ceterorum, quæ ad differendi rationem attinēt, ignorantia, nonnunquam multa Rhetores peccare solent.

Subiecta, siue res, quæ in quæstionem cadunt, sunt aut superiora, & simplicia, vt Deus, Angeli, & æelum, elementa; aut mixta animalia, vt homo, animalia; aut inanima naturalia, vt plantæ; aut moralia, vt virtutes, & vitia; aut artificialia, vt domus, naues, horologia, &c.

De quibus omninò decem formari possunt quæstiones, an sint, fuerint, esse possint? explicatur per affirmationem, dubitationem, negationem.

Quid sint, explicatur per definitionem rei, siue illa sit essentialis, siue ex adiunctis (quod est apud oratores frequens) conflata.

De quo sint, explicatur per demonstrationem causarum, materialis, & efficientis.

Quare sint, explicatur per demonstrationem causæ finalis, formalis, & efficientis.

Quantæ sint, explicatur per affectionem magis, vel multi, & comparisonem ad res alias, vnde & illæ quæstiones comparatiuæ appellari solent.

Quales sint, explicatur per differētias, proprietates, & adiuncta.

Quando sint, explicatur per declarationem rei, quomodo, & à quo, & quid sit in tempore.

Vbi, explicatur per expositionem rei, quomodo, & à quo, & quid sit res in loco.

Quomodo sint, explicatur per insinuationem modi.

Cum quo sint, explicatur per enumerationem instrumentorum, mediolorum, signorum.

Ex his apparet, non secus ac vnum pulmenti genus, à perito coquo fit variu; ita rem ab oratore in varias distributam quæstiones, mirificè secundari, atque illustrari. Ostendo exemplis, si quis orationem quærat de Luscinia auicula, putes fortasse angustum dicendi campum, diuide, & vberem, laxamque reperies. An sit? Sintne Lusciniæ, quæ vocantur

vocentur Sirenes, vt est apud Lycophronem, fuerint aliquando tales, & an possint esse in rerum natura.

Quid sit propriè Luscinia, & cum de genere auium esse constet, qua differentia *visoria*, aut maximè propria ab alijs discriminari possit.

De quo sit. Quibus vitæ principijs constet, quale cum sole, cum aëre, cum aquis habeat commercium. An à cuculo, quod aiunt, generetur, generariue possit, qua sit habitudo eius corporis; plusue ignis, an aëris habeat, an cum terreno etiam, & aqueo genere aliquid fortia- tur affinitatis.

Quare sit. An ad Dei gloriam prædicandam, an ad ornamentum viuicis, an ad mulcendos suauitate cantus homines, an etiam ad pacendos, an potius ad exemplum vigiliæ, innocentia, suauitatis, & laboris.

Quanta sit. Quam parua corporis mole, quam tenera, quam composita membrorum omnium in tam breui corpufculo concinnitate, cum quibus aibus id habeat commune.

Quale sit internis affectionibus. Quam simplex, quam innocens, quam pertinacis vigilia, quam studiosa cantionum, quam ambitiosa, quo colore prædita, qua voce, & cæteris corporis adiunctis.

Quando. Quando pariat, quando canat, vere- rene temper, an aliquando astate, die an nocte: deinde an meridie, an sub auroram, an prima face, quando discat, quando quiescat, quando nidificet, &c.

Vbi. Quibus locis delectetur, an montanis, ad syluestribus, cultis, desertis, frigidis, calidis, &c.

Quomodo. Quomodo vnumquodque faciat, quo instinctu, qua arte, qua dexteritate doceat, discat, cantet, quot sonorum generibus luxuriet.

Cum quo. Quæ circa eam antecedentia, quæ consequentia, quæ signa eandem semper comitantia.

Quæ omnia in hac materia, & in cæteris enūciata argumenta, non modò ad condensandas orationes, sed integra volumina suppedi- tabunt. Atque hæc de questione subie- cta, nunc ad locos, & probatio- nes artificiosas ve- niamus.

De Locis in genere.

CAPVT XIII.

Quod literæ sunt apud Grammaticos, hoc apud Rhetores loci: vt enim ex literis verba, sic ex locis rationes, & argumenta co- alefcunt. Nihil est omnino ad inuentio- nis fecunditatem vberius, ad dispositionis rationem concinnius, ad memoriæ subfi- dium efficacius. Quamobrem & adolescen- tibus diligenter inculcandi sunt, & in ijs fre- quenter exercendi, ex quo ad omnem dicen- di materiam reclusos inuentiois fontes com- modius, feliciterque habeant. Nec sunt in ea re imperiti quidam audiendi, qui se sine vsu lo- corum certis rationibus vti dicunt: fieri e- nim potest, & sit quotidie, vt, qui nunquam locos viderunt, ex locis ratiocinentur, sicut & qui literas nunquam didicerunt, earum tamè sonos loquendo necessariò pronunciant, sed vtrumque rudium est, & multis erroribus ob- noxium. Quantò illi rectius, qui id ex arte fa- ciunt, & omnia rationum momenta cognos- cunt. Euenit deinde exercitatis, vt etiam mi- nimè de singulis locis cogitent, ex ijs tamen optimas rationes educant, quas si velint re- cognoscere, ad artis normam expressas inueni- ent.

Neque enim quoties verbum aliquod est scribendum nobis, toties eius verbi literæ sunt cogitatione conquirendæ: nec quoties causa dicenda est, toties ad eius causæ sepo- sita argumenta reuolui oportet: sed habere certos locos, qui, vt literæ ad verbum scriben- dum, sic illi ad causam explicandam statim occurrant: sed loci demum oratori prodesse possunt, qui est versatus in rebus, vel vsu, quæ artas denique affert, vel audicione, & cogita- tione, qua studio præcurrit artem.

Sunt autem loci communes notæ, & argu- mentorum sedes: quorum alij sunt interni, alij externi.

Interni sunt in rei substantia, vt definitio, genus, differentia, species, partium primaria- rum enumeratio, coniugata.

Alij externi, sed tamen cognati, & ij valde necessarii, vt causa finalis, & efficiens, & effe- cta. Alij externi appliciti, vt notatio, adiu- cta, contraria, repugnantia, similia, relata, comparata; vnde sexdecim loci communes satis noti colliguntur, qui rursus in alios diui- di possunt, & argumenta magnis incremen-

tis fecundari. Ostendo exemplo. Laudandum mihi liliū proponitur, (verlabor enim in ijs argumentis, quæ forensibus causis, & chrijs difficiliora sunt.) Sic eius laudem ab omnibus locis per textam.

DEFINITIO PER
Synonimiam.

Quomodo
ex omnibus
locis decer-
penda sint
argumenta

Quid est enim aliud liliū, quàm terræ ornamentum, plantarum gloria, oculus florum, pratorum gemma, pulchritudo radijs suaviter emicantibus fulgurans, vt Sapho dixit de rosa: γῆς κόσμος φουῶν ἀγλαίσμα, ὀφθαλμὸς ἀνδρῶν ἡμῶν ὡρῶν πρυφῆ, κάλλος ἀσπράπτου. Vtuntur enim oratores, vt docebo, maxime in exornatiuo genere his definitionibus.

Per descriptionem.

Videte vt est ex omni parte formosum. Nū excelsa facies? num maiestare cinctum caput, cuius oneri vix collum sufficit? Num argenteorum foliorum striati ordines? Num paulatim in latitudinem se explicantes angustiae? Num resupina per ambitum labella? Num delicatissima, quæ interius sunt fila? Num foliorum stantia crocis aureolis capita? Num odor, num candor eximius satis istud, vel me tacente prædicant?

NOTATIO.

Nec immeritò profectò Græci λείριον, & καλλιείριον, Latini Iunonis rosam, Mauritanii fuscæ ab vrbe potentissima, nobilissimaque appellant. Hæc omnia sapiunt blandam pulchritudinis maiestatem, sed efficacius λείριον venustum, suauem, amabilem florem significat. Cuius nominis tanta est amplitudo, vt flores omnes, qui modò specie, & suauitate sunt excellentes, λείριον nominet Apollonius in Argonauticis.

ὡς δ' ὅτε λείρια καλὰ περιεφορέουσι μέλιοςαι.

PARTIVM
enumeratio.

Quod mihi videtur etiam spectasse natura, quæ lilia in tot. pulchritudinis genera diuisit, vt non vnum duntaxat florem, sed omnes omnium eximios colores, & dignitatem videantur assequuta: si candida consideres, quid purius, aut amabilius? Si Persiana, quid speciosius? Caulis est illis ter, num cubitorum, quem fusè ambiunt folia ex caruleo virca-

tiâ, mucronata flores nutantes nolarum effigie nigricant: radix bulbosa, fissa, minime squamis loriceata, albida, aucta parte sessilis, & plana, porrectis subris obscure flauentibus. Si Polyrchisa, quid artificiosius? Nam & hastulas æmulantur, & radices habent multas, non admodum crassas, albas, huc, & illuc sparsas, dulces, glutinosas, ex quibus caulis erigitur sæpius duos cubitos altus, canus, sine medulla, in quo flores candidi odorati, stamina lutea, semen in vasculo triangulari conclusum, nigrum triquetrum. Si rubra, quid magis varium? caule quidem minora sunt, folijs angustis, & nigricantibus, è summo flores erumpunt, singuli suis pediculis, modò longioribus, modò breuioribus infidentes, coloris purpurei, crocei, notulis similiter quibusdam nigris, & perquam exiguis ornati. Si cruenta, quibus flores rutilant, & bulbos nucleis stiparos proferunt, quid ardentius? Quid Narcissos, & Homero callidas, & cætera id genus commemorem? nullibi fecundiori pulchritudine luxuriansse natura videtur.

CONIUGATA.

Nihil mirum igitur, si quicquid delicato pulchritudinis flore iuauiter enitescit, hoc à lilio liliatum dicimus. Sic orationem liliatam vnde oration fleur de lisee, quam Dionysius Halicarnassensis βοσρηλοζομῶνον λόγον nominat.

GENVS.

Omnes quidem flores singularis naturæ ridentis clementia, ad humani generis oblectationem, vniuersi decus, variasque utilitates profundit, quorum vsu non modo profana recreantur, sed sacra ipsa excoluntur (& hic latus dicendi campus.)

SPECIES SEV
forma.

Verum peculiare quodam iure liliū sibi vendicat, quod simul aspexeris, statim tibi præstantissimi omnium floris veniet in mentem.

SIMILITVDO.

Quid non magis exhilaret, quam aspectus pulcherrimorum Aulæorum? quæ natura omnium architecta, & parens, vbique strauit in suis latifundijs, vt admittenda forma, & speciosa varietate colorum, radicis, caulis, ramorum, foliorum, floris, nostros oculos pasceret.

corer, ac reficeret, spectaculo quidem ornatif-
simo, & instructissimo, quod etiam, ve ma-
xime squallidos, rusticos, & incultos homines
alliciat, & deleat. Quando verò Salomon in
hac regie fortunæ opulentia, & omnium de-
liciarum molitie, tot exquisitis vestium co-
loribus radians, ad vnius lilij dignitatem af-
surrexit.

DIFFERENTIA.

Habent quidem manufacta, plerunque e-
gregiam venustatem. Sed tantum à naturali
pulchritudine differunt, quantum natura Dei
illius præpotentis administra, mortalium ma-
nus, vim, industriamque superat. (Et hic ex-
curri latius potest in differentia naturalis pul-
chritudinis, & manufactæ.)

CONTRARIA.

Si igitur natura ita infligant flores nigros,
infaustos, male olentes detestamur. Qua amo-
ris benevolentia lilium amplectemur: quo
nihil ad candorem amoenius, nihil ad prof-
peritatis significationem candidius, ad odo-
rem etiam, quem suavissimum spirat, dulcius
quicquam esse potest.

ADIVNCTA.

Accedit ad cæteras lilij virtutes, quod in
Francorum sit insignibus. Idque non humano
consilio, sed Angeli œclitus deferentis be-
neficio, quo nihil ad lilij laudem dici potest
illustrius. Francia illa cæterarum gentium
Regina, quam HONORIVS tertius, Pontifex,
Christi pharetram lectissimis sagittis abund-
antem appellat, quam Gregorius Magnus
tantum cæteris nationibus præstare censet,
quantum Regie dignitatis apex omnibus ho-
noribus antecellit. Francia, inquam, illa lilia
ab ipsis penè mundi cunabulis in Moysis can-
delabro, & Salomonis templo sanctissimis
religionibus consecrata, per vniuersum ter-
rarum orbem suavissimi odoris halitu distu-
dit.

ANTECEDENTIA,

Consequencia.

Ita autem amplexa est, vt Regem Franco-
rum in illa maiestatis sede, & Iustitiæ pulvi-
nari (quod vocant) sedentem, sine liliorum in-
signibus, non magis intueri liceat, quam solè
sine luce. Vbiunque Regia Maiestas ius di-
ctura federit, ibi lilia: vbiunque lilia fulse-
rint, hic Regie maiestatis quosdam radios
præsentate dicat.

REPUGNANTIA.

Nec minus repugnat Regem venerari, &
colere lilia, quàm Cæsares adorare, eorum-
que statuas frangere, deterrere laureas, hono-
ris insignia refellere.

CAVSSAE.

Siue igitur cum esset paruus, & lacteus Her-
cules Noueræ Iunonis vberibus suppositus,
argenteus mammarum humor cœlestibus
stillis depluens, tantum florem produxerit,
sue natura plenius suæ munificentia veli-
ficata ediderit, nihil in plantis inuicio diui-
nius.

EFFECTA.

Neque tantum ob speciosam illam maie-
statem dico, qua præditum est, sed propter mag-
nas, & vberes, quas in hominum commodita-
tem derivat utilitates. Quis enim nescit, quod
habet Pallad. l. 2. de re rustica oleum lininum
ad morborum remedia, perquam salutare sem-
per extitisse, &cet.

COMPARATIO MI-
norum, & parium.

Quid igitur si calthidis, ac violis, & huius-
modi floribus tantum tribuimus, quid lilio
deberi existimatis? quod ipsum constat longè
omnium esse præstantissimum. Nisi quis for-
tè rosam Sapphonis, & Anacreontis versibus
decantatam illi parem esse contendat; Huic
non multum aduersabor, modò lilium inter
flores Regis partes obtinere fateatur; ro-
sam huic veluti Reginam comitem adiun-
gat.

De Locorum delectu.

CAPVT XIV.

Placuit hoc specimen subijcere, vt osten-
derem, quanta est in locis ad quamlibet
quaestionem tractandam fecunditas, non
quod velim omnes, & isto ordine intrudi.
Rectè M. Tullius. Orator locos percurreret
omnes, vtetur aptis, non imprudenter ista co-
pia, sed omnia expendet, & seliget. Non e-
nim semper, nec in omnibus caulis, ex ijs ea-
dem argumentorum momenta sunt. Iudici-
um igitur adhibebit, nec inueniet solū, quod
dicat, sed etiam expendet. Nihil enim feraci-
us ingenij, ijs præsertim, quæ disciplinis
exculta

Cicero in
oratore.

Gregor.
in epistol.
ad Child.
Regem.

exculta sunt. Sed ut fegetes fecundæ, & vberes, non solum fruges, verum herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus, sic interdum ex illis locis, aut leuia quædam, aut caussis aliena, aut non vtilia gignuntur, quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Quoniam modo ille in bonis hærebit, & habitabit suis. Nunc de singulis in specie dicendum est.

Definitionis dignitas, & varia appellationes.

CAPVT XV.

Operis vmbra orationem dixisse fertur Democritus, quod delineatio quædam rerum fiat beneficio verborum. Est id quidem in cæteris, sed maxime in definitione conspicuum, quæ non modò vmbra est, sed viua rei, quam describit imago, atque ideo certè illud Pausiæ pictoris, & Glyceræ coronariæ incundissimum certamen, cum hæc innumeros flores summa varietate distinctos proponeret: Ille verò corundem formas, & colores exprimere, ac diuersos veluti luxuriantis nature ludos artis beneficio cõsequi niteretur. Sed nec minor definitionis splendor, aut dignitas, quæ res tot, & tâtas, quas huius celi ambitu, diuina mens cõplexa est, paucissimis quibusdã verbis depingere, atq; illustrare conatur. Ex quo si tâta statuarie artis magnitudo, quæ (vt ait Calliodorus) primũ à Thufcis profecta mentibus, & inuentis, ita creuit apud posteros, vt parem populum Romæ daret, quem ipsa rerum parens natura procrearat.

Definitio i-mago, & characteris mos appellatur.

Nò minima laus profectò definitionis, quæ hanc rerum vniuersitatem, tot accuratis descriptionibus, quasi statuis, & imaginibus amplexa est. Hæc de prima definitionis appellatione.

Eadem terminus.

Secundò à Græcis dicitur ὅρος, quasi terminus, aut lapis terminalis, ex quo definitio quoq; à Latinis nuncupata est. Magnum profectò nomen, & quod definitionis dignitatem fati indicat. Sacros enim fuisse apud veteres lapides terminales scimus, non alia de causa, quam quod agrum ab agro discriminantes, contentionum omnium materiam succiderent, ex quo cecinit Ouidius in Terminum.

Tu populos urbesque, & regna ingentia finis.

Omnis erit sine telitigiosus ager.

Sed quod magis mireris, ita religiosi fuerit Terminorum lapides, vt si quando, quis in Arabia lapidibus proiectis stratus ager inueniretur, ominosus idem, & cultura inhabilis iudicaretur, ne fortè lapis aliquis vnus ex terminalibus violaretur ab inscijs. Quamobrem plerique inuidia moti eiusmodi lapides in agros vicinorum proieciabant, quò illis postea cum graui detrimento cessaret ager.

Terminus religiosus.

Vlpianus libi quædam extr. criminibus.

Hoc crimen σκοπιδισμόν nominabant, vt ex Vlpiano liquet, sunt quædam, inquit, quæ more prouinciarum, coercionem solent admittete, vt puta in prouincia Arabia σκοπιδισμόν crimen appellant: Cuius rei admissum tale est: Plerique inimicorum solent prædium inimici σκοπιδισμόν, id est lapides ponere indicio futuros, quod si quis eum agrum coluisset, malo letho periturus esset insidijs eorum, qui scopulos posuissent. Quæ res tantum timorem habet, vt ne agrum accedere audeat crudelitatem timens eorum, qui scopulissimum fecerunt. Hanc rem Præsides exequi solent grauius, vsque ad pœnam capitis, quia & ipsa res mortem comminatur.

Hæc terminorum Religio. Quanta igitur definitionis dignitas, quæ ὅρος Terminus nominatur, & longè aliter, quàm depacti agrorum limites, res totius vniuersi distinguit, omnemque tollit permissiõnem. Anastasius Synaita in ὁμολογ. cap. i. definitiones ὅρους appellari censet. quasi ὁράσεως ἢ ὀφθαλμοῦς παραμάτων ἐπάρχευτας quid sint rerũ visus & oculi.

Tertiò à Platone in Thæteteto cum Sole definitio comparatur, quod non secus, ac clarissimum solis humanæ imbecillitatis tenebras discutit, & magnum ad capeffendas disciplinas, conferat adiumentum.

De definitione simplici, & Logica.

CAPVT XVI.

Et in definitionibus Logicis parcius vtuntur Oratores, qui non siccò illo, sed fuso quodam, & adipali dicendi genere delectantur.

tur: Debent tamen accuratè definitionis tenere rationem, ne rerum ignari, frustra cum nihil opus est, luxurient in verbis. Est igitur definitio, vt ait Aristoteles. *λόγος ὁ τι οὗ ἔστιν* vel vt ait Cicero i. de orat. Rerū breuis, & circumscripta quædam explicatio, vel vt habet author ad Herennium, *oratio, quæ res aliquas proprias amplectitur potestates breuiter, & absolute*. Partes eius sunt genus, & differentia, & quibus quasi anima, & corpore consistit. Fit enim vt rem definiendi primum notiora occurrant, & cum multis communia, quæ cum differentia, quasi proprio quodam vinculo complexus fuerit, tunc existit definitio, vt si hominem definire velis, primum occurrit animalis, hoc est naturæ sentientis notio, mox proprius consideranti, in rationis sinu, quasi in proprio essentia domicilio versari cognoscitur. Ex eo animal rationis particeps nominatur. Hæc integra definitio. Sed quia proprias rerum differentias inuenire difficillimum est, per proprietates, & accidentia maxime apud oratores definitiones tradi solent.

Tria vulgo in rebus definiendis occurrunt vitiorum genera. Primum est, cum propter multitudinem verborum nimium quam necesse sit res extrahi videretur. In quo errauit Porphyrius, qui hominem definiuit *λόγιον ζῷον διάνοιον*: nihil enim opus erat mentionem facere mortalitatis. Sed hanc idcirco dictionem subiunxit, vt distingueret ab angelis, qui tamen *ζῷα λογικά* proprie dici non possunt. Secundum est, cum ob paucitatem res non satis explicatur: vt si dicas, hereditas est *pecunia, qua morte alicuius ad quempiam peruenit iure*, non est satis, addendum, nec ea aut legata est testamento, aut possessione retenta. Tertium fit, cum genus, aut differentia commode non est assignata.

Contra, virtutes definitionis sunt tres, vt sit dilucida, breuis, & propria. Fiet autem dilucida, si vitentur ea, quibus obscuratur. Taliæ sunt primum homonyma. Idcirco hanc definitionem non probat Aristoteles, *γένεσις ἔστιν ἀγαθή ἐπὶ οὐρανῶν*. Generatio est deductio ad substantiam. Secundò metaphora, vt si quis Altricem pro terra, aut pro temperantia concentum vsurpet.

Tertio, verba impropria, & nouata, quo Platonis au. daces. qui oculum, *ὄφθαλμον*, araneam *ἀράχνην*, me-

dullam *ὄστρον* definiuit. Breuis erit, si nihil addatur superfluum, esse autem illud superfluum, & redundans, quo sublato, id quod reliquum est, perspicuum facit rem definitam. Sic qui definit, hominem animal rationis particeps, disciplina capax, peccat redundantia verborum.

Propria fiet, si rem, cuius est definitio, lucidius exprimat, nec si nilis sit veterum pictorum imaginibus, qui si hominem, aut leonem depinxissent, discerni haud facile poterant, nisi superscriptus esset titulus, hic homo est, hic leo.

Ad summum iudex, & veluti Lydius lapis definitionis is erit, si definitionem ita cum eo, quod definitur conuertat, vt ex definitione res, & re definitio consequatur.

Eius vsus in argumentando triplex esse solet, vt notauit Cicero in Topicis, aut enim subiecti definitionem sumere licet, aut attributi, aut vtriusque ad definitionem explicandam. Quod enim definitioni conuenit, aut non conueniat rei, quæ definitur. Vt si is, qui dolet aliorum rebus prosperis, non sit sapiens, cum inuidus sit huiusmodi, cum sapientem non possis merito dicere. Cui autem definitio tribuitur, vel detrahitur, eidem tribui, vel detrahi necesse est, quod definitur: vt si Imperator est vir rerum militarium sciens, non potest Cicero non esse imperator, qui magna rerum bellicarum peritia Parthos in Amano monte debellauit. Si ars est, quæ cognitis, penitusque perspectis, & in vnum exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur: nec eiusmodi rebus constat eloquentia, profectò eloquentia ars dici non potest.

Deinde, si definitio definitioni conueniat, aut non conueniat: definitum quoque definito conueniet, aut non conueniet. Vt si rectus animi habitus laude dignus est, cum talis sit virtus, sua laude carere non potest. Quod autem magis suscipit rei propositæ definitionem, id magis tale est: vt si vtile definitur, quod ad finem conducit, id quod magis conducet vt ilius erit. Hæc & similia pertinent ad vulgata Logicorum axiomata, quæ licet apud Aristotelem in sexto Topicorum, plenius indagare. Ego, quando ista tractandi ratio non est huius instituti, ab istis Logicorum exilibus argutus, in planiorem Rhetorum campum transferam orationem.

Aristot. 1. 1. 1. Cicero 1. 2. ad Heren. 17. 2. de inuent. 153. ubi affert exemplum de nauis.

Vitia definitionis.

Virtutes definitionis. Arist. 1. 1. 1. Topic. 5.

Definitiones Platonis au. daces.

Arist. 1. 1. 1. Top. 6. 2.

De definitione per partes.

CAPVT XVII.

Quando intimas rerum formas, tanta ob-
scuritate humanis ingenijs natura valla-
uit, varios definiendi modos coguntur inda-
gare, ipsi plerumque dialectici, sed oratores,
qui delectationem, & pompam querunt,
non modò non coguntur, verum lubentius,
faciliusque in hoc genere versantur, quod
varijs definitionum generibus ostendam.

Primum occurrit, & illud quidem satis v-
sitatum, per partes conflatum; cum videlicet
singulas partes amplexi rem describimus,
quod duobus potissimum modis præstari so-
let. Primo, cum breuiter, & strictè res expri-
mitur, vt si domum substructionem ex te-
cto, fundamentis, & parietibus definiam; an-
num spatium duodecim mensium; mensem
spatium triginta dierum.

Altero cum ornatius, enucleatiusque, vt
in illustrioribus argumentis sæpe contingit,
partes assignantur. Si quæras à Lactantio,
quid sit sphaera Archimedis? AEs concauum
(dicit) varijs circulis, AEquatore, Zodiaco,
coluris, tropicis, defintore confectum, quò
similitudinem mundi, ac figuram Archime-
des machinatus est. In quo solem, ac lunam
composuit, vt inæquales motus, & cœlesti-
bus similes cõuersionibus, singulis quasi die-
bus efficerent, & non modò accessus solis, &
recessus, vel incrementa, diminutionesque lu-
næ, verum etiam stellarum, vel errantium,
vel yagarum dispares cursus, orbis ille dum
vertitur exhiberet. In quo genere disertissimè
lusit Claudianus.

Lactant. l. 2.
s. 5.

Inpiter in paruo cum cerneret aora vitro

Risit, & ad superos talia verba dedit.

Hucine mortalis progressa potentia cura.

Iam meus in fragili luditur arte labor.

Iura poli, rerumque fides, legesque Deorum,

Ecce Syracusius transulit arte senex.

Inclusus varijs famulatur spiritibus astris.

Et visum certis moribus urget opus.

Percurrit proprium mœtibus signifer annum,

Et simulata nouo Cynthia mense redit.

Iamque suum voluens audax indistris mun-

dum

Gaudet, & humana sidera mente regit.

Partes primarias expressit, Vitrum, spiri-

tum, deinde Solem, Lunam, Stellas. Hæ defi-
nitiones cum ita fusæ exiterint, descriptio-
nes dicuntur. Et hæc est optima describendi
ratio, in rebus maximè corporeis singulas
partes enucleatè prosequi.

De Definitione per causas.

CAPVT XVIII.

Secunda ratio definiendi, eaque ornatissima
sive per causas, a quibus profluunt effecta:
hæc enim permagno inter se cognationis
vinculo continentur. Sic Aristoteles ζέσις
ἀίματος & περί καρδίας iram definiuit, ebulli-
tionem sanguinis circa cor, non quod hæc
proprie sit iracundia, sed quod eo sanguinis
ardore, huiusmodi excitetur affectus. Hoc no-
uerat Homerus, cum Agamemnonis iracun-
diam describens canit.

Μένει δὲ μέγα φρένας ἀμφιμέλανα
Πίρωλαοτ' ὄστε δὲ οἱ πύρι λαμπρόωντα
ἔκταν.

Aristot.
de animâ

Homer.
Iliad. 4.

Et Claudianus.

Iram sanguinei regio sub pectore cordis
Prætegit, umbra am flammis, ausdamque no-
cendi.

Præcipitumque sui rabie, succensa sumef-
câs.

Contrahitur sepe facta metu, cumque omnia
secum

Duceret, & requiem membris vesana nega-
ret.

Inuenit pulmanis opem, madidumque fluenti
Præbuit, vt tumida ruerent in mollia fi-
bra.

Claud. pl.
negr. de
con. Ho-
nor.

Cum autem quatuor sint rerum causæ,
rarius per formas internas, quia latent, nec
sæpe per finem, quia minus rei imaginem
exprimit. Sapius per materiam, per causam
efficientem sapissimè definiunt oratores,
quod ita plenior rei, quam definiunt co-
gnitionem mentibus ingenerent, cum præ-
sertim simile producat sibi simile, magnum-
que sit inter causas efficientes, & effecta com-
mercium. Quamobrem AEschylus in Pro-
metheo, vbi horribiles illos AEtneæ tumul-
tuantis æstus expressit, subiicit causam quan-
quam fabulosè vt Poeta.

Τόσι

De definitione per effecta.

CAPVT XIX.

Tertius definiendi modulus ad oratorias definitiones, & amplificationes aptissimus fit per effecta, estque apud quosque eloquentia auctores frequentissimus: prater multaque ex Ciceroe passim in amplificatione notauimus, proferam vnum ex D. Ambrosio locum artificiosissime expressum. (Ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incentiuum infantia, ebrietas venenum sapientia. Hæc sensus hominum mutat, & formas, per hanc sunt ex hominibus equi adhinnientes. Siquidem naturali vapore corporis calidi, & prater naturam vini calore inflammari, cohibere se non queunt, & in bestiales libidines excitantur, vt nullum tempus præscriptum habeant, quod doceat indulgere concubitu. Vocem amittunt, colore variantur, oculis ignescunt, ore anhelant, fremunt naribus, in furore ardescunt, sensu excidunt. Hinc phrenesis periculosa, hinc calculi grauis pœna, hinc exitialis cruditas, hinc vomitus frequens, semefas epulas cum internotum viscerum cruore fundentium. Hinc etiam vanæ imagines, incerti visus, instabilis gressus, vmbrae sæpe transiliunt sicut foueas. Nutat his cum facie terra, subitò erigi, & inclinari videtur, & quasi vertatur, timentes in faciem ruunt, & solum manibus apprehendunt, aut concurrentibus montibus sibi videntur includi. Murmur in auribus, tanquam maris fluctuantis fragor, & resonantia fluctu littora. Canes si viderint, leones arbitrantur, & fugiunt. Alij risu solent incondito, Alij inconsolabili mœrore deplorant, alij cernunt irrationabiles pauores. Vigilantes somniant, dormientes litigant. Vita his somnium est, somnus his mors est. Hæc est definitio, siue descriptio per effecta, cuius imitatio, latè vt vides dicendi campum suggerit. Prouidendum tamen ne nimis leues effectorum minutia disquirantur. Deinde, vt quæ in longa descriptione asseruntur, ordinem inter se, & decoras ab vno ad alterum transitiones habeant.

Vide descriptionem ubi boni ab effectis ex Cicerone pro Caccinna notauimus, D. Ambrosio de Ebrietate. Hæc sensus hominum mutat, & formas, per hanc sunt ex hominibus equi adhinnientes. Siquidem naturali vapore corporis calidi, & prater naturam vini calore inflammari, cohibere se non queunt, & in bestiales libidines excitantur, vt nullum tempus præscriptum habeant, quod doceat indulgere concubitu. Vocem amittunt, colore variantur, oculis ignescunt, ore anhelant, fremunt naribus, in furore ardescunt, sensu excidunt. Hinc phrenesis periculosa, hinc calculi grauis pœna, hinc exitialis cruditas, hinc vomitus frequens, semefas epulas cum internotum viscerum cruore fundentium. Hinc etiam vanæ imagines, incerti visus, instabilis gressus, vmbrae sæpe transiliunt sicut foueas. Nutat his cum facie terra, subitò erigi, & inclinari videtur, & quasi vertatur, timentes in faciem ruunt, & solum manibus apprehendunt, aut concurrentibus montibus sibi videntur includi. Murmur in auribus, tanquam maris fluctuantis fragor, & resonantia fluctu littora. Canes si viderint, leones arbitrantur, & fugiunt. Alij risu solent incondito, Alij inconsolabili mœrore deplorant, alij cernunt irrationabiles pauores. Vigilantes somniant, dormientes litigant. Vita his somnium est, somnus his mors est. Hæc est definitio, siue descriptio per effecta, cuius imitatio, latè vt vides dicendi campum suggerit. Prouidendum tamen ne nimis leues effectorum minutia disquirantur. Deinde, vt quæ in longa descriptione asseruntur, ordinem inter se, & decoras ab vno ad alterum transitiones habeant.

Æschyl. in Prometheus.

Τοῖον δ' τυφῶν ἐπιπυροῦσιν ἄλυστον
 ὄρησις ἀπύκτου βέλεϊ ποσειδῶνος
 Hanc autem Typhon ebulliens eructat inani.
 Feruentibus telis immensa, & flammis omnia
 tempestatis.

Seneca in Oedipo.

Atque in eo longè prudentius Seneca, quam Sophocles, qui in Oedipo, terram illam grassantis pestis stragem descripsit, inquit. Iam nocte pulsa diuinus effudit dies, Et nubis mœstum squallida exoritur iubar, Lumenque flamma triste luctifica gerens. At ille inter tot miserandos effectus, quos describit.

Sophoc. in Oedipo.

Ἡ δὲ σαλεύει κανακροῦσι κακὰρα.
 Βοδῶν ἐπ' οὐχ οἶα τε φρονία σάλου.
 Φθίνουσα μὲν κάλοζεν ἐγκάρποις χθονός,
 Φθίνουσα τ' ἀγέλαις βουόμοις, τόκοι-
 σιτε.

Agonois yuaukōn & cætera.
 Urbs (inquit) fluctu quasiatur, nec leuare
 Ex profundis caput ualeat, ex exuenta tempe-
 state:

Interiorum enim iam frugiferi solliculi ter-
 ra,
 Interyt soboles armentorum, una cum im-
 maribus
 Fœtibus mulierum.

Causam verò superiorem pestis non ex-
 primit, quod scitè non omisit Virgilius AE-
 neid. 3.

Corrupto caelitractu, miserandaq; venit
 Arboribusque, satisque ius, & lethifer an-
 nus.

Linguebant dulces animas, aut agras trah-
 bant

Corpora. Tum steriles exurere Sirius a-
 gros
 Arebant herba, & victum seges agras nega-
 bant.

Neque verò tantum vna causa, sed plures ad vim maiorem, & amplificationem comme-
 morari solent: Vt si in ira, non tantum ar-
 dor, & ebullitio sanguinis, sed priores et-
 iam causæ prodantur, vt obliuio benefi-
 ciorum, contemptus, minæ,
 iniuriæ, & cætera
 eiusmodi.

(*)

D

De definitione per accidentia.

CAPVT XX.

Cic. de legibus n. 2. Quartum definitionis genus fit per accidentia priora, haud multum dissimile, nisi quod magis vagum est, diffusum, & sine respectu ad causam. Ita describitur homo *A-nimal prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & consilij.* Ita definitur fama, velox malum à Virgilio, & Tertulliano in apologetico c. 7. Natura famæ omnibus nota est, utrum est fama malum, quo non velocius vllum, cur malum fama? quia velox, an quia plurimum mendax, quæ nec tunc quidem cum aliquid veri affert, sine mendacij vitio est detrahens, adijciens, demutans de veritate. Quid quod ea illi conditio est, ut non nisi cum mentitur perseueret, & tandiu viuir, quandiu non probat. Siquidem vbi probauit cessat esse, & quasi officio nunciandi functa, rem iradit, & exinde res tenetur, res nominatur.

Plaut. in Trinumo. Talis est definitio amoris apud Plantum in Trinumo.

- Blandiloquus, barypago, mendax, cuppes, auarius,
- Elegans, dissoluator, latebriolarum hominum corruptor,
- Blandus, inops, calati indagator, nam qui ab eo, quod amat
- Quam exiemplo sanis sagittis percussus est ilico reiforas
- Labitur, liquitur, da mihi hoc, mel meum, si me amas, fodes

& cat. quibus blandi illius, & vesani monstri proprietates exprimentur. Quod Moschus etiam poeta disertius est profecutus in descriptione Cupidinis.

Χρῆστα μὲν οὐ λευκὸς πυρὶ δὲ ἔχει, δμματα δὲ αὐτῷ
 Δριμύλα, καὶ φλογόντα, κακαὶ φρένες, ἀδὲ
 λάλημα,
 Οὐ γὰρ ἴσθι νοεῖ καὶ διγγεται ὡς μέλι φωνά
 Ἦν δὲ χαλᾶ νόσθι ἐστὶν ἀνήμερος. Ἦπερ σπύτας
 Οὐδὲν ἀλαθεύει. δόλιον βρέφθι, ἔργισα
 πρῶσθε.

Εὐλόκαμον δὲ κάρλων ἔχθι, δὲ ἰταμόνθι
 πρόσωπον
 Μοκχόλα μὲν τήνω χερσῶν μακρὰ δὲ
 βάλαι
 Βάλαι δὲ εἰς ἀχέροντα, καὶ εἰς Αἰδέω βασιλῆα.

Sic mare dicitur à D. Ambrosio hospitium fluitorum, fons imbrium, deriuatio alluuiorum, inuentio conuictuum, qui sibi distantes populi copulantur, qui præliorum remittentes periculo, qui barbaricus furor clauditur, subsidium in necessitatibus, refugium in periculis, gratia in voluptatibus, salubritas valetudinis, separatorum coniunctio, itineris compendium, transfugium laborantium, subsidium vestigalium, sterilitatis alimentum. Hexam. lib. 3. cap. 5. In hoc genere sunt definitiones secundi. Mundus est æternus circuitus, spectabilis suppellex, multiformis firmatio, æternus tenor, anfractus sine errore. Sol cæli oculus, diæ ornatus, distributor horarum, splendor sine occasu. Luna cæli purpura, Solis æmula, solamen iter agentium, directio nauigantium, largaroris, præfugium tempestatum. Terra basis cæli, meditullium mundi, fructuum mater & custos, operculum inferorum, nascentium genitrix, nutritrix viuientium, vitæ cellarium. Homo, Meus in carne, spectrum temporis, speculator vitæ, mancipium mortis, transiens viator, anima laboriosa. Mulier insaturabilis bellua, homini pernicies, continua sollicitudo, pugna nunquam desinens, continentia naufragium. Paupertas, bonum odiosum, sanitatis mater, curarum exilium, repertrix sapientia, negotium sine damno, possessio absque calumnia, sine sollicitudine felicitas. Senectus mors viuientium, Verbum proditor animi, Oculi duces corporis, vasa luminis, iudices animi.

De Definitione per similitudinem.

CAPVT XXI.

Definitionem per similia nonnulli prorsus reiiciunt, quod longe ab omni probadatione disiunctam esse putent. Vel enī a (inquunt) qui rem per similitudines describit, ipsius naturam nouit, vel ignorat. Si nouit, quantò melius est rei naturam expromere, quam vanas imagines, & ymbrias consecrari.

Definitio per similia non est inutilis.

Si verò nefcius est, quo pacto sinceram imaginem subijciet oculis, eius ipsius, quod minime dignoscere potuit. Sed has argutias ratio, & vsus doctissimorum hominum refellit, qui plurimum non modo ad delectandum, sed etiam ad persuadendum in definitionibus per similia, farentur esse subsidij. Rei etenim cognitionem confusam, veluti quibusdam radijs vestiunt, & suavius in animos, mentemque intimam perlaborant. Quod si ea esset humani ingenij felicitas, vt vel latentes quasque rerum naturas cognosceret: tamen non inutilis esset definitio, quandoquidem, & expressas vultuum, quos viuos intueri licet effigies in picturis, (tanta est similitudinis illecebra) diligimus, & miramur.

μόνων θεωρίας, quæ omnia intellectu facilia sunt.

Vides quæ in hac definitione diuitiæ, quot conglobatæ similitudines. Differunt autem à similitudine, quod in similitudine res dicatur per imaginem, & comparisonem: hic sine comparisonem affirmetur. Consuetum est autem SS. Patribus ita definire in *Augustino*, vt ambitio est futile malum, secretum virus, doli artifex, mater hypocrisis, liuoris parens, vitiorum origo, tinea sanctitatis.

Bern. de consid. l. 3.

De definitione per negationem.

CAPVT XXII.

Vltimum genus definitionis fit per negationem, vbi orator exprimens, quid res non sit, auditoribus colligendum relinquit quid sit. Et quid sit libertas quæris? nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus. Seneca ad Lucilium. Est illud vsitatissimum in diuinis definitionibus: & disertissimè expressit Maximus Tyrius, pulchrum Deum dicam, & pulchrorum omnium pulcherrimum. Haud quidem pulchrum corpus, sed vnde pulchritudo in corpora emanat, neque etiam pulchrum pratum, sed vnde, & prata, & amnes, & mare, cælum ipsum, cœlestesque Dij pulchritudinem decerpunt. Inde enim pulchritudo omnis, tanquam ex perenni, purissimoque fonte, ad nos vsque perlabitur, tantumque, aut fortitudinis, aut firmitatis, aut salutis rebus in singulis, quantum ab eo fonte resparguntur. Ex quo si nihilum hauriant, continuo turpes, dissolutæ, corruptæque tabescunt. Hoc tibi si satis est, Deum inspicisti. Sin minus, quæ non alia poterunt eiusdem naturæ interpretationem proferre? Fac in eo, nec magnitudinem, nec colorem, nec figuram aliquam cogites, non aliud præterea quicquam, quod materia pati consuevit. Ex quo fit etiam, vt ea diuina naturæ præstantia suarum tenebrarum statibus inclusa, ratione nostri *græcè*. Nō aut nihil appellatur, vt nonnulli philosophantur in hunc Exodi locum. Estne Dominus in nobis *græcè*. Neque verò tantum his negationibus, sed casto plerunque silentio vtuntur oratores. Tanta Dei maiestate percussit: & præclare vbi nos psalm. 63. legimus. Te decet hymnus Deus in Sion. Verba Davidis Hebraica sonant. *libi silentium laus Deus in Sion.* *quod* *silien.*

Maximus Tyrius in orat. de Deo.

Deus græcè

Vide Cicer. in Top. is sect. 32.

Vide Chrysost. hom. 4.

Erit igitur huius definitionis vsus, vbi non quid res sit exiliter, & enucleatè queritur, sed vbi iam notæ exquisitis similitudinum ornamentis est decoranda. Parum est si dicas mens irati, mens est inquieta, & tumultuosa. Hoc ornatius, si eum D. Chrysostomo cloquaris. Mens irati forum est plenum tumultu, vbi multus est euntium, & redeuntium clamor, camelorum, ac aliuorum fremitus, argentariorum, & arariorum vtrinque eudentium strepitus. Contrà mens tranquilla, & mitis, vertex est quispiam montis, qui clementem cœli auram nactus est, puros solis radios, limpidas fontium scaturigines, multasque florum amœnitates, & ista quantam habent dignitatem.

D. Chrysost. Hemil. in venerabilibus & viuificis eternis.

Σταυρός χριστιανῶν ἑλπίς, σταυρός τυφλῶν ὁδηγός. σταυρός ἀσχηλομένων ἑλπίς, σταυρός πλανωμένων ὁδός. σταυρός ἀδικημένων ἐκδι-
κῶς, σταυρός πηδισίων χαλινός, σταυρός ὑπερφάνων ἀντίταγμα. σταυρός δαλεοντων ἐλευθερία. σταυρός βαρβαρῶν φιλανθρωπία, σταυρός βασιλέων μεγαλουργία. σταυρός ἀνόμων νόμος, σταυρός οἰκτιμένης ἀσφέλεια, σταυρός ὀπλον ἀκαταμάχητον. σταυρός εἰδῶλων καθαίρεσις, σταυρός βασιμῶν ἀναβολή, σταυρός κνισθῆς ἀφανισμός. σταυρός ἐλλήνων γλώσσις. σταυρός ἑθνῶν σωτήρ. σταυρός πολεμικῶν βοήθεια, σταυρός χειμαζομένων εὐδελιμῶν, σταυρός πλεοντων κυβέρησις. σταυρός ὀρφανῶν πατήρ. σταυρός ἀγγέλων ὁμιλογοία, σταυρός διαβόλων πῶσις. σταυρός δαυ-

silentium efficacissimum est, unde Moyses (vt nota: Zoar. in 14. Exod.) licet corde oraret, dicitur clamare, quia silentio tam grandi nihil vegetius.

De modo amplificandæ definitionis.

Ac primum de amplificatione per synonymiam.

CAP. V T XXIII.

EX his varios amplificandæ definitionis locos est colligere: Adde & illam, quæ per figuras fieri solet amplificationem, cuius primus modus est synonymia, quæ in definitionibus per similitudinem usitatissima est, & cum Antonomasia, seu prononciatione per commode temperatur. Tale est illud Ciceronis pro Milone, ubi curiam describit templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilij publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab uniuerso populo Romano concessam vni ordini. Habet hæc definitio ornatum, & pompam, estque ad amplificationes nata, & à SS. PP. per læpè usurpata.

Cicer. pro Milone.

SS. Patres hoc definiendi genero vsq.

Ita plerumque definit D. Chrysostomus in illis, quæ iam protuli, & in istis, in quibus crux ab eo describitur. Totius beatitudinis causa, discordiæ amputatio, Pacis firmamentum, bonorum omnium copiosa largitio, salutis indicium. Sol iustitiæ. Spes Christianorum. Resurrectio mortuorum. Cæcorum dux. Desperatorum via. Claudorum baculus. Consolatio pauperum. Frænum diuitem. Euerisio superborum. Triumphus aduersus Demonas. Adolescentium Pedagodus. Navigantium gubernatrix. Perichlitanium portus. Oblectorum murus. Parens orphanorum. Tutrix viduarum. Libertas seruorum. Regum magnificentia. Philosophia Imperatorum. Ecclesiæ fundamentum. Orbis terræ tutela. Cornu Ecclesiæ. Christianorum gladius. Sanctimoniz documentum. Summa bonorum omnium.

Hæc ex diuersis similibus in Cruce. Non dissimilia habet sanctus Ephreem, *σαυρός νεκρωσιών όπλον τῶ βασιλεως χριστου. χριστιανών έλπις, νεκρων αναστασις. χωλων βακτηρια. βασιλεων μεγαλοπρεπειαι. μοναζοντων διαροσ. συγγυμνητειον των σχετων.*

Eodem laudationis genere, frequenter in Beatam Virginem vsuunt SS. Patres, vt D. Laurentius Iustinianus, Protopatriarcha Venetus. Maria est porta cæli, paradisi ianua, stella maris, solatium mundi, peccanti refugium, naufraganti portus, auxilium periclitanti, erranti via, desperanti salus, mundi interuentrix, interemptrix peccati, diaboli terror, & spiritualibus nequitijis paor. Ipsa est tabernaculum testamenti, arca fœderis, templi propitiatorium, thronus Dei, virga florida, nubecula leuis, hortus conelusus, fons signatus, porta clausa, columba immaculata, rosa redolens, liliu candens, flos nitens, virgula fumans, oliua virens, vitis fructificans, cupressus se attollens, palma frondens, terebinthus se expandens, campus germinans, terra pullulans. Est etiam ipsa gloriosa aurora surgens, lucifer rutilans, luna pulchrior, sole splendidiore, auro purior, gemmis pretiosior, balsamo suauior, margaritis carior, nectare dulcior, omni harmonia delectabilior. Etiam neruosius aliquantro, quam plerique Latinorum. Methodius, à quo Deipara nuncupatur.

D. Lawl...
De ca...
De...
B. Virg...
per...
miam.

Η περιγραφή τῆ ἀσπερχειπέ. Η ρίζα τῆ ἀρεωτάτης ἀνδρε. Η μήτηρ τῶ πάντων. Η τιτδή τῶ ζεροντ. Η περιοχή τῆ περιέχοντ. Η φέρσα τῶν φεροντα. ῥήματι τῶ πάντα. Η πύλη τῆ σαρκι ἀνατολής τῶ δεξ. Η λαβίς τῆ καρταριεβ ἀνδραχ. ὁ βραχὺς κόλπ τῶ πάντων κόλπ. ὁ πάλκ τῆ ἀκαλαλίπη δροσε. ὁ τῆς ἐπιθυμίας Δαυιδ: ζαωδοκ. λάικ. τῆς Βηθλεεμα ἀφ' οὗ πῶμα ἀδανασίας ζέελευσε. τὸ ἰλάσηριον ἐξ οὗ θεος ἐγένεθη ἀνθρώποις ἀνδρωσμορφ. τὸ ἀσπλον ἐν ὅμα ἀναβαλομένη φῶς ὡς ἰμάτιον. ἡ δανείασα τῶ δεῶ τῶ ἀνεδειε σάρκα ἢ κερ σὸκ ἔιχεμ. ὑπάρχειων ἔχσα τῶν πάντων δανεισῖν, & πάντα κημονευτ. πῶνα γιάτατον κ' ἀζιάζασον τῶ δεξ ἐν διατήμα.

Methodius
martyr
Ephraim
Præclara
laudib. Me
ria.

Maria est incircumscripti circumscriptio, speciosissimi floris radix, Creatoris maternitrix omnia continentis complexio. Gestatrix eius; qui verbo potat vniuersa. Hæc est per quam carnem ingressus est Deus, Purificantis carbonis forceps.

Præclara

Præangustus illius sinus, qui sinu suo omnia complectitur.

Incomprehensibili rois vellus, Bethlemitica cisterna, quam velut vitæ refocillatricem. Daud desideravit, & ex qua immortalitatis poculum immortalibus emanavit. Propitiatorium per quod Deus humanam naturam indutus mortalibus innotuit, impollutum illius indumentum, qui lucis vestimento circumfunditur, Deo nullius rei indigo carnem mutata, quam ipse non habebat.

D. Basilii
4, ut c. 10.

Atque ut hæc definitio ad laudandum, sed etiam ad vituperandum valet, & crebro in eodem genere vsurpatur. Sic Basilii definit vanam gloriam γλῶκιν σκαλεῦτῆν τῷ πνευματικῷ πλῆτῷ, ἣ ἡδὸν τῷ ἡμετέρῳ ψυχῶν πόλεμον, τὸν σῆτα τῶν ἀρετῶν, τὸν μὲν ἡδονῆς τὰ ἡμέτερα καλά ληϊζόμενον, τὸν μέλιτι κρώσαντα τῆς οἰκείας ἀπάτης δηλητήριον, καὶ τὰς διαβολὰς τῶν ἀνθρώπων τῆρ ἐλεθρίαυ ἐρεθίζοντα κύλιχα.

Blandum prædonem opulentia spiritualis, suavem animorum hostem, vermem virtutum, honesta quæque opera cum voluptate deprædantem; quæ lethale fraudis poculum melle illinit, & mentibus hominum fatalem porrigit calicem.

Quo autem sit securior huius definitionis vsus, quatuor notanda sunt. Primum ne nimis longus tractus continuetur, qui affectationem habet, & frigidis plerumque metaphoricis est obnoxius. Secundum ut quando ex translationibus hæc definitiones constant non sint duræ, morosæ, putidæ, violenter accersitæ. Tertium ut quæ copulantur affinitatem quandam, & cognationem habeant, ne de vultoriè in dissimillima quæque raptim incurramus. Quartum ut lectissima quoad fieri possit ad has exornationes afferantur, eaque distributionibus, & antithetis, ut ex superioribus exemplis patuit, varientur.

De Amplificatione per definitionem mixtam.

C A P V T XXIII.

Magnam vim habent ad amplificationem huius loci mixtæ definitiones, quales

sunt, quæ primum per negationem fiunt, deinde per assertionem, tertio per contrariorum oppositionem: Ostendo exemplo. Cicero in Ci. in Pico. Pisonem. Verum consulem descripturus, quo n. 23. Rufonem hoc nomine indignissimum convincat, primum ostendit, quid non sit Consul. Deinde quid sit: ad summum pugnantium conflictum facit admodum ornate sic, (Quid? tu in liëtoribus, in toga, & per texta esse consularum putas? quæ ornamenta etiam in Sexto Clodio te Consule esse voluisti. Huius tu Clodiani canis insignibus consularum declarari putas?) En quid non sit consularum, non est toga prætexta, falces, &c. Iam accipe, quid sit. (Animo consulem esse oportet, consilio, fide, gravitate, vigilantia, cura, toto denique munere consularum.) Hæc descriptio consulis ab adiunctis.

Tum ingerit pugnam contrariorum. (Ego Consulem esse putem, qui Senatam esse in rebus non putavi, & sine eo consilio consulem numerem, sine quo Romæ ne Reges quidem esse potuerunt. (& cætera, quæ ille in rebus gestis Pisonis consulis dignitati omnino contraria enumerat. Tandem concludit acriter, & nervosè. (Qui latrones igitur? siquidem vos consules, qui prædones? qui hostes? qui proditores? qui tyranni nominabuntur. (Hæc est artificiosissima definitio, & præclarum imitationis exemplar.

De Amplificatione per contentionem ironicam.

C A P V T XXV.

Alius est amplificandi modus per contentionem ironicam, cum res Ironice secundum aduersariorum mentem definitur ab oratore. Deinde remoto ioco graviter, & ornate describitur. Tale est illud Ciceronis pro domo sua ad Pontifices. (An tu P. R. esse putas illum, qui constat ex ijs, qui mercede conducuntur, qui impelluntur, ut vim afferant magistratibus, ut obsideant Senatam; optet quotidie cadem, incendia, rapinas; & ἕρπωνικῶς exclamat, o speciem, dignitatemque P. Romani, quam Reges, quam nationes extera, quam gentes, vltimæ pertimescant, multitudinem hominum ex seruis conductis, facinorosis, ex egentibus congregatam.)

Mox serio definit (Ille, ille populus est Dominus Regum, victor, atq; Imperator omnium)

nium gentium, quem illo clarissimo die scelerate vidisti, tum cum omnes Principes ciuitatis, omnes ordinum, atque aetatum ciuium, se non de ciuis, sed de ciuitatis salute ferre censebant.) Huiusmodi definitiones planè graues, & oratoriae sunt.

De confirmatione definitionis.

CAPVT XXVI.

*Arist. 1. 7 c. 5.
πᾶτων ἕα-
507 ὅρα, ἄ-
νακωδῆσαι.*

*Diogen.
L. 1. c. 1.
Diogen.*

*Tertull. in
Apol. c. 1.*

*Cic. l. 1. de
natura
Deorum.*

VT definitionem suis partibus absolutam facere satis operosum est: Sic inualem refellere facillimum. Vbi enim aliquid improprium, commune, metaphoricum, est assignatum, illud statim aduersarijs magnam suggerit ansam cauillationis. Definierat semel Plato hominem animal implume, bipes, Diogenes Cynicus homo diex, & Academicorum irritor, gallum deplumen, & nudum in mediam Platonis scholam proiciens. *En. homo* (inquit) *Platoniceus*; sic mirifica plerunque ludunt oratores, vbi inanes, & mancas aduersariorum definitiones refellunt, & definitis non conuenire, imò contraria prorsus accommodari posse ostendunt. Sic Tertull. in Apologetico, *Quid hoc mali est, quod naturam mali non habet: timorem, pudorem, tergiversationem, poenitentiam, deplorationem.* Quid hoc mali est, cuius reus gaudet: cuius confusio votum est. & poena felicitas. non potes dementiam dicere, qui ruinam reus ignorare. Sic Velleius apud Ciceronem lib. de natura Deorum contra Stoicos, qui mundum animantem, immortalem, beatum, & rotundum dicebant, agit cauillatione. *Nunc autem haec tenuerunt* (inquit) admirabor eorum tarditatem, qui animantem immortalem, & eundem beatum, & rotundum esse velint, quod ea forma viliam neget esse pulchriorem Plato. At mihi vel cylindri, vel qua trati, vel conii, vel pyramidis videtur esse formosior. Quæ verò vita attribuitur isti rotundo Deo? nempe ea celeritate contorqueatur, cui par nulla cogitari quidem possit. In qua non video, vbi nam mens constans, & vita beata possit insistere, quodque in nostro corpore, si minima ex parte significetur, molestum sit: cur hoc idem non habeatur molestum in Deo: Terra enim profectò quoniam pars mundi est, pars est etiam Dei. Atqui terræ maximas regiones inhabitabiles, atque incultas videmus, quod pars eorum appulsu solis exarsit, pars obri-

guerit niue; pruinaq; longinquo solis abscessu, quæ, si mundus est Deus, quoniam partes mundi sunt, Dei membra, partim ardentia, partim refrigerata dicenda sunt. Vides quam latus pateat in istis confutationibus campus, vbi præsertim aliquid absurdum est ab aduersarijs prolarum: Continuo orator sua dexteritate trullam faciet de Minerua. Et hæc in confutatione totius corporis.

Alias vnum membrum reprehenditur, si quid dictum laxius, si quid strictius conclusum, vt ex definitionis vitij est colligere, si plene reprehendi non potest, vellicatur, distorquetur, durius accipitur.

Sic malignè Cæcilij, quæ de Dei scientia, & prouidentia dicuntur à Christianis, interpretatur. Deum (inquit) illum suum, quem nec ostendere possunt, nec videre in omnium mores, actus omnium, verba denique, & occultas cogitationes diligenter inquirere, discurrere scilicet, atque vbique præsentem: Molestum illum volunt, inquietum. (videtur non posse, nihil cum huiusmodi dictum in Dei definitione) impudenter etiam curiosum: Si quidem astat factis omnibus, locis omnibus intererat: cum nec singulis inferuis possit per vniuersa districtus, nec vniuersis sufficere in singulis occupatus?

Ad cauendas istas illusiones in contentiosis orationibus, vt quæ pugnae sunt, & bellorum, argendum sic, & concludendum strictè, colligendum acue: abstinendum similibus, & metaphoricis, ad summum oportet.

Τὰ σῶμα σώμα, τὴν σκάρην σκάρην λέγειν.

De partium enumeratione, Loci dignitas & definitio.

CAPVT XXVII.

EA demum est diuinæ naturæ perfectio, vt nullius rei indiga, nulla quoque partium congerie ad suæ integritatis absolutam rationem concretere possit. At cætera rerum creaturarum genera, vt ab hac simplicitate longè distita sunt, atque remota, sic etiam diuersarum partium nexibus coalescunt, quarum spectata in singulis cognitio, nos ad totius notitiam facili quodam itinere conducit. Quamobrem inter locos partium enumeratio plurimum obinet splendoris, vt quæ non modò.

*Cæcilij
pud Min.
1. 1. 1.*

Vide Cic.
in part. &
ratio de
orat. sect.
19. & 51. in
Orato. 214.

Partium e-
numeratio
vero omnia
sumonis.

modo ad rem dignoscendam, sed etiam vberiori stylo pertexendam, non mediocre conferat adiumentum. Est autem rei in singulas partes, apta quadam distributio. Partes apud Ciceroem (ne ad Logicorum testimonia recurramus) duobus modis intelliguntur. Sunt enim partes totius, quod in se easdem partes complectitur, ut corpus, humeros, brachia, thoracem, sunt & partes generis, quas genus sub se continet, alio modo species, & formae nominantur, & prudentia, iustitia, fortitudo, ratione virtutis. Vel si maius, aliae partes sunt essentia, aliae sunt integrantes, & accedunt magis ad decus totius, quam ad compositionem. Ex hac distinctione partium in tractandis rebus dignitas, & decor, tum quod maxime est in oratione momenti, claritas affusa consurgit, ut hunc locum iure totius sermonis oeconomiam possis appellare. Ac quemadmodum in confuso corpore, ubi (quod aiunt) neque pes, neque caput, omnia foede permixta, & monstrosa sunt: Sic etiam ubi nulla ab oratore instituitur concinna partium distributio, fluctuare, & immensis quibusdam tenebris circumfundi orationem necesse est. Hoc in maiori mundo, hoc etiam in minori, Dei conditoris sapientia solertissime providit, in quibus tanta, tam varia, tam prudens singularum partium distributio, non modo ad suas cuique functiones eximiam scilicet celeritatem, sed decet praeterea, atque elegantiam impertitur.

Diuisio huius loci secundum rem, & varia genera enumerationis.

CAPVT XXVIII.

Quanta est partium diuersitas, tanta quoque consurgit loci varietas. Ut igitur partium, aliae sunt essentiae: quae genera, species, differentiasque spectant. Aliae accedunt, quae ad proprium, accedensque Logicorum referuntur. Sic diuersa quoque, & in quinque partes ad summum distributa nascuntur argumenta, quae inter se, & dignitate differunt, & robore.

Cicero l. 1. offic.

Præstantiora enim sunt, & validiora, quae essentiam spectant, quam quae extrinseca tantum, & adscititia sunt. Essentialis hæc est partium enumeratio sumpta à partibus generis. Sed omnia, quod honestum est, ad, quatuor partium oris. ut ex n. 194. Aut enim

in perspicientia veri, solertiaque versatur: Aut in hominum societate tuenda, tribuendoque suo cuique, & rerum contractarum fide: Aut in animi excelsi, atque inuicti magnitudine, ac robore: Aut in omnium, quae fiunt, quaeque dicuntur ordine, & modo: in quo inest modestia, & temperantia. Ex quo ita liceat concludere, si virtus est, aut prudentia est, aut iustitia, aut fortitudo, aut temperantia. Alia sumitur à partibus intrinsicis, & essentiam rei componentibus, quales sunt in homine corpus, & anima rationis particeps, ex quo recte inferas eum non esse hominem, qui sine corpore, siue anima fuerit destitutus. Et hæc quidem argumenta robustissime conuincunt. Alia quae appositivis complectuntur potestates, & accidentia, minus quidem habent ponderis, valent tamen ad ornatam amplificationem, orationisque circumductam amplitudinem, tum coniuncta vim obtinent, quoque magis propria sunt illius rei, cui tribuuntur, eo difficilius eleuantur. Ad hoc genus pertinent, quae habet Arnobius lib. 3. aduersus gentes.

Arnob. l. 3.

(Sed ut enim ad vsus certos manus, pedes, oculi, ceteraque constructio membrorum, sua quaeque in officia constituta est. Ita conuenit credere in sui muneris functionem has esse partes comparatas: aut confitendum est in Deorum corporibus esse aliquid vacuum, quod sit frustra, & inaniter fabricatum. Quid dicitis o sancti, atque impolluti Pontifices religionum: Habent ergo Dijsexus, & genitalium membrorum circumferunt sceditates, quas ex oribus verecundis infame est iuis appellari: nibus promere.) Ita irridet Ethnicos, qui corpoream faciunt diuinitatem, singulas corporum partes, colligens etiam viles, & obscenas, ut hanc corporis fabricam à diuina natura alienam esse ostendat.

Diuisio secundum modum, & varia argumentationum ab enumeratione partium genera.

CAPVT XXIX.

Hæc prima enumerationis partium diuisio secundum rem, alia secundum rei modum consurgit, & ea triplex est. Vna cum

X 3.

Primus modus affirm.

affirmatis omnibus partibus affirmatur totum. Altera cum negatis omnibus partibus negatur totum. Tertia cum seiunctis ceteris partibus vna relinquatur; quæ affirmatur, aut negatur. Exemplis illustriora fient omnia. Contendit probare M. Tullius, Pompeiū summum esse Imperatorem, id per omnes, & singulas optimi Imperatoris virtutes, solum orationis longius extendens, sic confirmat. (Ego enim sic existimo in summo Imperatore, quatuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Pergit, & omnia enitere in suo Pompeio fufius ostendit.) Quis igitur hoc homine scientior ynquam esse debuit? qui è ludo, atq; pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitiū, atque in militia disciplinam profectus est? & cæt. Deinde de eius iustitia. (Cuius legiones sic in Asiam peruenerunt, vt non modò manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nobuisse dicatur. Et de temperantia. Nō auaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas vrbs ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem, & de auctoritate. (Quid igitur nomen vnquam in orbe terrarum clarius fuit? & cæt.) Postremo de felicitate: Vt eius semper voluntatibus, non modò ciues assenserint, socij obtemperant, hostes obedierint, sed etiam venti, tempestatesque obsecundant.) Sic Minutius probat mundum aliquando interiturum à partium collectione. Omnia quæ orta sunt occidere, quæ facta sunt interire. Cælum quoque cum omnibus, quæ cælo continentur, ita vt cœpisset desinere, fontium dulci aqua, marisve nutriti, in vim ignis abiturum. Stoicis constans opinio est, quid consumpro humore mundus hic omnis ignescat. Et Epicureis de elementorum conflagratione, & mundi ruina eadem ipsa sententia est.

Negatis omnibus partibus, negatur totū. Sic cælum non est ignis, aer, aqua, terra. Igitur non est elementum. Ad hunc locum collineat Martialis epigramma.

Mar. l. 7. Siquid opus fuerit, scis me non esse rogandum,
 Bis nobis dicis, Buccara, terque die.
 Appellat rigida traxit me voce Secundus.
 Audis, sed nescis Buccara, quid sis opus.
 Penſio te coram petitur, clareque, palamq;

Audis, sed nescis Buccara, quid sis opus.
 Esse quoror gelidasq; mihi, tris atque lacernas,

Audis, sed nescis Buccara, quid sis opus.
 Hoc opus est, subito fiat vt sidore musui.

Dicere ne possis Buccara, quid sis opus.

Sic argumentatur. Neque pecuniam ad dissoluendum æs alienum, neque pensionem, neque victum, neque vestes, neque cætera ad genus tanta sermonis affabilitate promissa largiris, nihil igitur eorum, quæ ad vitam sustentandam sunt, necessaria impendis.

Reiectis, & succisis ceteris partibus affirmatur vna, sic. Mulier, aut amat, aut odit, nihil est tertium, non amat, igitur oderit necesse est. Hic duo tantum membra sunt, & reiecto vno, alterum assumitur. Alias plura ingeruntur, vt Philipp. 2. Quid putem, contemptumne me, nō video, nec in vita, nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mediocritate ingenij, quid despiciere possit Antonius. An in Senatu facillimè de me detrahi posse credidit: qui ordo clarissimis ciuibus bene gestæ reip. testimonium multis, mihi vni conseruata dedit. An decerrare mecum voluit contentione dicendi? Hoc quidem beneficium est, quid enim plenius? quid vberius, quàm mihi, & pro me, & contra Antonium dicere? (His omnibus reiectis vnã partem assumit) illud profectò est, non existimauit sui similibus probari posse se esse hostem patriæ, nisi mihi esset inimicus. Item illa expeditio, quæ refertur ad Herem. Necessè est cum constet istum nostrum fundum fuisse, ostendas te aut vacuum possedisse, aut vsu tuum fecisse, aut emisse, aut hæreditate tibi venisse. Vacuum cum ego adessem, possidere non potuisti. Tuū vsu fecisse, etiamnum non potes? Emptio nulla profertur: hæreditate tibi me viuo mea pecunia venire non potuit. Relinquitur ergo, vt me vi de meo fundo deieceris.

Eodem argumento vititur Olorius contra Iudæos. Quam rem gerunt? quod scelus constant: quæ maleficia suscipiunt, propter quæ à Deo, quem tam propitium olim habebant omnino deserantur. Simulachris immolant? Immo eorum contactum perhorrescunt. Cōmentitios Deos aſciſcunt: At eo nomine, quod Deum colant effertur. Et id verum, sed moribus immanibus efferati sunt? At ipsi summam sibi laudis, æquitatis, & pietatis assumunt. Quid ergo est? parumne supplices preces ad Deum adhibent: Immo in precibus assidui

Cicer. pro lege Manili.

Minutius in Octauio.

Secundus modus.

Mar. l. 7.

Tertium modus. Publius Syrus.

Cicer. 2. Philipp.

Cic. 4. ad Herem.

affidui sunt. (Resumit) si igitur nec simulachra colunt, nec vanos Deos inuocant, nec humanum sanguinem fundant, nec se impia fraudis impuritate contaminant: cur illos Deus, quos in fidem suam recepit, tam diuturno tempore, ope sua destituit? His igitur successibus, veram causam infert Iudaorum perfidiam.

De vi & veritate huius loci.

CAPVT XXX.

Vsus argumenti cautionem, & memoriam requirit oratoris, cauedum est enim, ne in partium collectione minus sit accuratus, quod faciet, si aut res necessarias omittat, aut addat superfluas, aut discrepantes confundat, aut easdem bis numeret, & veluti a se dissoluat, atque disjungat. Tum qui propositus est initio numerus, est illi expedite percurtendus, dandaque opera, ne longiuscula plerumque digressio sermonem, & mentem a proposito abiciat. Videas enim aliquos, qui cum tria, aut quatuor proposuerunt, vitium iam non meminerint, aut si meminerint, tantum temporis in vno capite perrexerint, ut eius quod restat expediendi, spatium, & facultas non superpetat. Satius est nihil omnino proponere, quam post iacta hec propositionum fundamenta, & rerum apparatus, auditoris expectationem fallere, ne munerarijs antiquorum similes videamur, qui cum montes aureos per sepe promitterent, nihil praeter arenam dabant. Aduertendum est praeterea, ut in affirmatione, vel negatione procedat argumentum. A toto (quod aiunt) molis ducuntur argumenta ad singulas partes primarias, idque tantum affirmando, valet enim hoc argumentum. Si domus est, & fundamentum est, & rectum, & parietes, non autem, & fenestrae sunt, & aedificata, & carid genus leuiora. Si corpus est humanum, cerebrum habet, & cor, & iecur, non autem, & digitos x. & ungues, & pilos. A negatione vero totius molis ad singularum partium negationem non procedit argumentum. Ut domus non est, nec igitur fundamentum. Nam possunt esse domus fundamenta, sine ipsius perfectione. A toto tamen generis vim suam obtinet hoc argumentandi genus. Id est, qui negat alicui totum generis, negat, & singulas partes, quas suo ambitu complectitur. Ut si neges calliditatem esse virtutem, accurate cogi-

liges, eam nec esse prudentiam, nec iustitiam, nec fortunam, nec temperantiam.

De vsu & Amplificatione huius loci.

CAPVT XXXI.

Vsus argumenti a partium enumeratione, amplissimus est, & per totum corpus eloquentiae longe, lateque diffusus. Primum ad totius orationis oeconomiam, mirum in modum valet, & quasi Ariadnae filum dirigit institutum sermonem, ne fluctet in extorum (quod aiunt) labyrintho, ex quo videas totas plerumque orationes hoc vno mihi fundamento, quod insuper alijs, atque alijs constatum argumentis in immensam excreuit amplitudinem. Nobilissima illa, quae ad Donatum de gratia Dei inscribitur D. Cypriani epistola, tota ferme est in hoc argumento. Hoc ipso fulcitur Ciceronis oratio pro lege Manilia. Hoc saepissime usurpant Lactantij, Arnobij, Minutij aduersus nostrae fidei inimicos gloriosa certamina.

Secundo promptissimum est ad laceffendos aduersarios telum, ad repellendos idem clypeus fortissimus. Nam, & acurè colligit, & rationes glomerat, & acriter insilit, & feruide instat. Si vero resistendum, quadrato velut agmine, insultantium vndique telorum impetus eludit, quod in confirmatione demonstrabo plenius, in oratione Palamedis ex Gorgia Leontino.

Tertio amplificationis, quae vna virtus maxima est, perpetuum veluti quoddam reperitur esse seminarium. Nam si res grauius narranda, si describenda, si oculis plenissime subiicienda, parum est vno conspectu proponere. At si incipias singulas partes disquirere, discutere, enucleare, tunc vis, & amplitudo, quasi ingentis cuiusdam fluij perpetuis vndarum vorticibus explicati, sese effert: quod illustrissimis exemplis comprobare, nullo negotio possum. Miraberis huius orationis maiestatem, & delicias. *Volo sub conspectu meo ponere, quae gentium oculos, regumque perstrungunt, volo intueri pretia sanguinis, animarumque vestrarum. Prima mihi luxuria spolia proponere: siue illa vis per ordinem expandere, siue, ut est melius, in vnum acruum dare. Video elaboratam scrupulosa distincti- one testudinem, & foedissimorum, pigerimum, rumque animalium testas ingentibus pretijs* *Seneca. l. 7. de benef. c. 9. Eximia luxuria descri- ptio per par- tiu enumerationem.* *rationem.* *emp.*

emptas, in quibus ipsa illa, quæ lucet varietas, subditis medicamentis in similitudinem verè coloratur. Video istic mentas, & æstivatum lignum senatoris censu, eo pretiosius, quo illud in plures nodos arboris infelicitas torfit. Video istic crystallina, quorum accendit fragilitas pretium. Omnium enim rerum voluptas apud imperitos, ipso quo fugare debet pretio, crescit. Video murrhina pocula. Parum scilicet luxuria magni fuerat, nisi quod vomant, capacibus gemmis inter se propinarent. Video uniones non singulos singulis in auribus comparatos: iam enim exercitatur aures oneri ferendo sunt. Iunguntur inter se, & insuper alij binis superponuntur. Non satis muliebris infania viros subicerat, nisi bina, aut terna patrimonium auribus singulis pendissent. Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quo defendi corpus, aut denique pudor possit: quibus sumptis mulier, parum liquidò nudam se non esse iurabit. Hæc ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accesserunt, ut matronæ nostræ, ne ad alteris quidem, plus suo in cubiculo, quam in publico ostendant, &c.

Parum igitur, si dixisset, video luxum huius civitatis profundissimum, singulas partes, & adiuncta luxus excutit, unde vis, & amplitudo huius orationis. Sed Nonnus Dionys. 4. Cadmi pulchritudinem à singulis partibus colligit.

Ὅσα ἐγὼ παλάμῃ ροδοδάκτυλον, ἴδον
ὄψασθην.

Ἦδὲ μελισσῶν ἕσα μ, ἔρωτοτόκῃ ᾗ προσώ-
πῳ.

Ὡς ῥόδα φοινίσσῃ παρῆδες, ἀκροφαῖ
δὲ

Δίχροι χιόνιον ἀμαρύνεται ἰχθυαταρ-
σῶν.

Et cætera, quæ in thesauro Græcæ poeseos attuli, & interpretatus sum.

Longè alio modo Lactantius, Dominicæ crucis accibitatem, à singularum partium cruciatu exaggerat.

Veritè ad usque pedes me lustræ, en aspice
crines

Sanguine concretos, & sanzu' volenta sub i-
psis

Colla comis, spinisque capus crudolibus hau-
stum.

Vndique diuæ plures vinum super ora cruo-
rem,

Compressos specularè oculos, & luco caren-
tes,

Afflictaeque genas: avontem suspice lin-
guam,

Felle veneratam, & ballantes funere vul-
sus.

Cerne manus clavis fixas, tractosque lacer-
tos:

Atque ingens lateri vulnus: cerne inde fluo-
rem

Sanguineum, fessosque pedes, artusque: ven-
tos.

Flactæ genæ, lignumque, Crucis venerabile a-
dora.

Non alio loco Seneca directionem vrbis amplificat. *Vires in consilio sunt*, velut signo ad permiscenda omnia dato, non igni, non ferro abstineretur, soluta legibus scelera sunt, nec religio quidem, quæ inter arma hostilia supplices textit, vllum impedimentum est ruentium in prædâ. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex prophano; hic sacra rapit, hic effringit, hic transit, hic non contentus angusto itinere, ipsa quibus arceretur, evertit, & in lucrum ruina vertit; hic sine cæde populatur, hic spolia cruenta manu portat, nemo non fert aliquid ex altero: & Hieron. epist. lib. de Seneca centenario. Oculi puro lumine vigent, pedes imprimunt certa vestigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox sonora, corpus solidum, & succi plenum: cani cum rubore discrepant, vires cum ætate dissentiant. Non calidi acumen ingenij frigidus sauguis obrudit, Non contractam rugis faciem arata fronte exasperat. Non denique tremula manus per curuos cæcæ aspices erantem stylum ducit.

Quid moror? omnes fermè descriptiones & amplificationes hunc locum includunt.

De mixtura figurarum, cum loco enumerationis, & quibus ornamentis amet vestiri.

CAPVT XXXII.

NEque verò satis est huius loci vim nosse, & oportunitatem, nisi intelligas, quibus temperari debeat coloribus, quibus ornamentis excitari.

Amat

Sen. l. 7. de
benef. 2. 27.

Amar igitur imprimis tractari per anaphoras, quod exemplum Senecæ superius aliatum satis indicat. Addam & aliud, ex quo facile quisque dicere poterit, quo artificio longior partium enumeratio tractanda sit, ut blandius, & alacrius influat (Alius libidine insanit, alius abdomini feruit, alius lucri torus est, alius cœca ambitione in gladios ruente) Iam, ne redium afferat eadem vox nimis repetita immutat. (Adjice torporem mentis, ac senium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultusque perpetuos, adijce æstimationem sui nimiam, & tumorem, ob quem contemnendus est, insolentem iterum variat) Quid contumaciam in peruersa nitentium, quid leuitatem semper aliò transilientem loquar? (nec satis) Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele consilium daturus timor, & mille errores, quibus voluitur, Audacia tumidissimorum, discordia familiarissimorum, & publicum malis, incertissimis fidere, fastidire possessa, quæ consequi posse spes non fuit. Hæc optima variandi ratio.

Alius ornandi modus est per distributionem, cum vnaquæque enumeratarum partium suo proprio verbo concluditur.

Sic eleganter Cyprianus de laude martyrij. Si iustus es, & Deo credis, quid pro eo sanguinem fundere metuis, quem pro te toties passum esse cognoscis? in Isaia scetus, in Abel occisus, in Isaac immolatus, in Ioseph venditus, in homine crucifixus. Tum disertissime Augustinus de laude Charitatis. Charitas in Abel per sacrificium laeta, in Noe per diluuium secuta, in Abrahamæ peregrinatione fidelissima, in Moysæ inter iniurias lenissima, in Dauid tribulationibus mitissima, in tribus pueris blandos ignes innocenter spectat, in Machabæis seuos ignes innocenter tolerat, casta in Sulfanna supra virum, in Anna post virum, in Maria præter virum, libera in Paulo ad arguendum, humilis in Petro ad obediendum, humana in Christianis ad consistendum, diuina in Christo ad ignoscendum.

Tertius modus est per subiectionem, cum qua huic loco frequens, & penè necessaria commercium, maximè cum obiectiones remouendæ sunt. Sic Cicero in oratione de prouincijs Consularibus. Nam ipse Cæsar, quid est, cur in prouincia commorari velit? amoenitas eum, credo, locorum, urbium pulchritudo, hominum, nationumque illarum humanitas, & lepos, victoriæ cupiditas, finium

Imperij nostri propagatio retinet. Sic per subiectionem causas omnes exponit.

Deinde ad singula respondet, seruat eiuſdem ordinis tenore. Quid illis terris asperius? quid incultius oppidis? quid nationibus immanius? quid porro tot victorijs præstabilius? quid Oceano longius inueniri potest? An reditus in patriam habet aliquam offensionem? vtrum apud populum, à quo missus est? an ad Senatum, à quo oruatus est? an dies auget eius desiderium? an magis obliuionem? an laurea illa magnis periculis parata, amittit longo intervallo vindictam.

Quartus per congeriem, cum qua magnam habet affinitatem, cum præferim vtrumque ad amplificationem sit natum.

Huiusmodi est ex prima Catilinaria exemplum.

Quid enim Catilina est, quod te iam in hac vrbe delectare possit? in qua nemo est, extra istam coniurationem peccatorum hominum, qui te non metuat? nemo qui te non oderit. Quæ nota domesticæ turpitudinis non iniusta vitæ tuæ est? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamæ? quæ libido ab oculis? quod facinus à manibus vnaquam tuis? quod flagitium à toto corpore absuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisces, non ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætulisti. Quid verò nuper, cum more superioris vxoris nouis nuptijs domum vacuam fecisses, nonne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod cetero prætermitto, & facile patior sileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas, aut exterrisse, aut non vindicata esse videatur; prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus senties. Ad illa venio, quæ non ad priuam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem, ac turpitudinem, sed ad suam, atque ad omnium nostrum vitam salutemque pertinent.

Ita congeriem malorum, quæ Catilinam partim impeditum, atque obstrictum tenent, partim etiam illi minantur per partium congruam enumerationem expressit, & Iulianus Imperator compendio syntagma Libanij commendans, omnes virtutes confertas colligit, partium enumeratione συναθροισµὸν includens ὁ λόγος, ἡ φρένες, ἡ σύνεσις, ἡ διαίρεσις, ἡ πειρηµατα, ἡ τάξις, ἡ ἀφορµαί, ἡ

Sen. l. 7. de benef. c. 26.

Cypri. de laud. mar. tyrij pag. 429. Aug. de laud. charit. tit. 1.

Cicero de prouinc. Consula.

Cic. inuoc. i. in Catil.

λέξις, ἢ ἀρμονία, ἢ σιωπή.

Longum esset omnia recensere, satis fuerit dixisse hunc locum ad omnem amplificationem esse accommodatissimum, & ad tractationem, ornatam, & illustres figuras desiderare.

DE NOTATIONE NOMINUM.

An nomina sint naturæ cœlestis?

Confutatur Zoar, & Rabbin.

CAPVT XXXIII.

Nobilissimam questionem, atque inter principes Philosophos discrepantibus sententijs agitaram, hic locus obiter excutiendâ monet. Si enim quod à Platone dictum est, nomina sunt à natura, tantò plus authoritatis nominum notatio apud quosque sapientes habitura est. Quia in re nugaroria sunt doctorum Hebræorum sententiæ. Nam (vt cetera omitteram) qui de his ipsis arcanis fabulosissimè conscriptus est liber Zoar, Adamum refert, cum nomina rebus imponeret, magnâ ex ea, quâ florebat rerum scientiâ adhibuisse religionem. Literas enim non quascunq; tumultuariè arripuit, sed eas inquisiuit, quæ tactus, & influxus syderum, rei denominandæ ministerio, iam ab æterna mente destinatorum, significarent.

Zoar's opinio.

Addit præterea mûdum ex viginti duabus literis esse constatum, quarum tres tribus elementis, duodecim, Zodiaci signis, septem etiam errantium stellarum orbibus sunt accommodatæ. Has verò yltimo loco numeratas duobus modis pronounciari, acuto scilicet, & remissiori sono. Cum planetas significent in suis domicilijs constitutos, liquidius, & sonantius efferuntur, quod tunc ipsarum stellarum sit vis acrior, & impetus concitator. Quod si eadẽ, ab ijs, quas assignant Astrologi sedibus peregrinantes planetas exhibere volût, literas mollius, & languidius pronunciant, quod res ipsas viribus destitui, & e mortuo veluti vigore tabescere dicunt. Iam verò literæ corporeas rerum creatarum partes designant, quod sine voce sint, & quasi intermortuæ, puncta verò iisdem affixa, quæ apud Hebræos vocalium instar obtinent, formarum sunt imagines, quibus materia suopre ingenio, languida excitatur, & animatur. De-

nique ad integram totius perfectionem adduntur accentus, qui eas, quas Physici operatiuas nominant formas exhibent. Ex quo, qui Hebraica (vt aiunt) nomina liquide, & accuratè pronuntiat, cœlestis, & inferioris mundi œconomiam depingit. Hæc Rabbinorum commenta, quæ ab ijs esse conficta non miror, sed à viris doctis hæc magni fieri & curiosius inuestigari, hoc admiratione magis dignum est. Vigenerius certè istas, & alias huiusmodi fabulas, in suis characteribus commemorat, quas non confutat, sed tamen refellere non est ad eò operosum, cum ipsæmet leuissimo ictu impulsæ corruant. Mitto enim, quod hunc syderum tactum inducant, qui Astrologis multarum ineptiarum, atque ipsiusmet impietatis fundamentum esse solet; Vnde hoc didicit Zoar astrorum influxus à certis literis significari, quas Adam cuique nomini, secundum varios syderum aspectus commendauit?

Ineptia Zoaris.

Quid igitur, cum tantum septem literæ planetis inseruiant, quos in hæc inferiora potissimum influere volunt, ex istis septem literis omnia conscriptis nomina coalescere oportebit. Sed fingamus nouendecim literas cœlo tribui, & ad significandos syderum varios influxus assignari, quid igitur ceteræ, quæ istam stellarum vim non significant, à nominum compositione, perpetuò exultabunt, Si quidem eas tantum inferi oportet, quæ cum cœlo, & syderum tactu commercium habeant. Deinde, cum ferè omnia ex tribus radicalibus literis apud Hebræos sint conflata, tum igitur tantum syderum aspectum patientur omnia, cetera erunt otiosa. Iam, cum iisdem prorsus literis constant nomina, non modò diuersæ, sed contrariæ prorsus significacionis, aut res eadẽ natura esse oportebit, aut certè inanes istos astrorum influxus $\Psi\Omega$ apud Hebræos significat sanctum esse, idẽ immundũ esse. Vnde $\Psi\Omega$ Hofee 4. vers. 14. dicuntur effœminati, & eamamiti. Iam quæro à Zoare, qui sit, vt cum eadẽ sint literæ, & iisdem syderum influxus ipsis literis illigati, res tamen inter se dissimillimæ sint, vt vna sancta sit, Altera omni execratione dignissima.

Postremò, quid literatum nobis mundum fabricat? cur tres tantum literas elementis tribuit? Quare, aut nullum erit, aut iniquè cum illo actum erit, cui nulla commodata fuerit literula. Denique aut ante istas lite-

tas emerit mundus, aut litera ipsa ante mundum existerent. Si primum non coaluit ex literulis: si secundum, quomodo astrorum influxus ista litera significabant, cum necdum essent sydera. Omnino vanitatis plenissima sunt hæc commenta, sed & in eam deuenit dementia audax illi Prometheus genus, vt se ex varijs literarum mixturis numerum Stellarum, & rerum omnium creaturarum, scire posse consideret: quod tamen Deus sibi reseruaui, qui enumerat multitudinem Stellarum.

stares denique cæteras nosti? Quam multa alia præter hanc nominis exilitatem, ad perfectam cognitionem desiderantur: sed faciamus nomina perfectas esse rerum imagines: Quid tam? An si à præstantissimo pictore ad omnes artis numeros expressa fuerit hominis effigies, idcirco humanam naturam habere dicitur. Somnii omnino ista sunt similia, quæ suapte natura dissoluntur, tantum abest, vt longiorem confutationem mereantur.

Confutatur Rucelinus, & ceteri nominales.

CAPVT XXXIV.

Eosdem ferè Rabinorum errores, multis iam sæculis intermortuos, & ab omnibus irrisos reuocauit Rucelinus; natione Brito, præceptor magistri Petri Abelardi nouatoris; primus enim sectam nominalium instituit contra Reales, & nominum cognitione, rerum quoque cognitionem contineri, magno conatu defendit sub annum Domini 1140. Ex quo gratia, & eruenta inter studiosos Parisienses prælia sunt exeatata. Meminit Auentianus lib. 6. qui & vetusepigramma recitat in eandem sectam compositum.

Quas Ruceline doces, non vult Dialectica voces,

Iamque dolens de se non vult in vocibus esse.

Res amat, in rebus cunctis vult esse deabus.

Voco retrahetur, res si quod voce docetur.

Plorat Aristoteles nugas dicendo seniles,

Res sibi subtractas per voces intusulas.

Porphyrus, que gemis, quia res sibi lector admittit.

Qui res abrodit, Ruceline Boetius odit.

Non argumentis, nullaque sophismate sentis,

Res existentes in vocibus esse manentes.

Hæc rudis sæculi monumenta, quæ satis indicant hanc Rucelini opinionem merito displicuisse. Etenim, quæ potest ex nominibus haberi cognitio? Mitto quod pleraque sint exilia, & ab imperitis hominibus imposita. Et tamen ipsa, quæ plus habere videntur splendoris, aliquam rei proprietatem, non internas causas amplectuntur. An si bouem à rō rō cō, à clamore, & mugitu dictum tenes, eius interiorē formam, materiam, pote-

De nominum ambitione, & religione.

CAPVT XXXV.

Histamen opinor vanissimorum authorum, fulta principijs latius manauit inanis quædam nominum regio, & singularis speciosorum titulorum auaritia. Hinc Alexandri, Ptolemæi Pharaones, Cæsares, Constantini, Othomanni, ipsi denique Abyssini sum regem Bellugiam, vt ferunt, hoc est incomparabilis præstantia gemmam appellarunt, quod nomen etiam posteri multi constanter retinuerunt.

Parum est, si apud reges hæc tantum fuisset ambitio, & non in omnes longè, lateque peruagata.

Tam sæpè occurrunt in Romana historia Claudij, Cluentij, Marcelli, Scipiones, Sergi, Manlij, Potitij, Pinarij, Mamercij, Cæcilij, Calpurnij, quibus se appellationibus non modo nobilitati, sed & fortunari credebant. Omitto tot cognomina, viris ingenij, armorum, aut denique virtutis gloria illustribus dari solita; Pericles à fulmine eloquentiæ dictus est Olympius, Apis Attica Xenophon, Antiphon ἄγορεύεινος, siue Oratorum coquus, Marcus etiam Varro satis inepto nomine à Palæmone Grammatico Literarum porcus, quod nihil illo lautius, aut fecundius, nihil ad varias palati voluptates parabilius; Cyro solis nomen fuit, Neroni Nerionis, siue Maris, & nigono Euegetæ, siue bonifactoris, Edmundus Angliæ Rex Ferreum latus, Lucullus Xerxes togatus, Traianus optimus, Antonius pius appellatus est.

Hoc Francorum Regibus commune, qui multis agnominibus vulgò appellati leguntur. Infinitum esset singula, non modo regiæ dignitatis, sed ipsorum etiam plebeiorum

nomina ab ijs exquisitè affectata recensere. Vna inter tot gentes extra Gramantas inuenta est, apud quam imponendorum nominum nulla esset consuetudo. Longè sapientius Christiani, qui ab ipsis Ecclesiæ incunabilis cœperunt, SS. Martyrum appellationes filijs imponere, quod testatur Theodoretus.

Theodo. ser. 8.

Τὰς δὲ τῶν μαρτύρων προσγορίας μᾶλλον ἰσχυρῶς ἀπαντῶντες ἢ τὰ τῶν φιλοτάτων ὀνόματα, καὶ τῆς πασι δὲ τῶν τότε προσγορίας ἐπιτιθέμενοι ἀπὸ ἀξιοσύμ, ἀσφάλειαν αὐτοῖς, καὶ φυλακὴν εἰτεῦθεν μηχανώμενοι.

Martyrum uenditæ res alicuius magis nominant omnes, quàm uel amicissimorum nomina. Ad hæc suis libris imponere student, quo eis inde securis atem, et praesidium comparent.

φυλακὴν dixit. Nam & phylacteria dicta sūt. Cuius nominis ratio, ut plenius intelligatur, sciendum est, antiquos contra uenena, & maleficorum, hominum artes, gestasse quædam Antidota, quæ ipsi amuleta, & phylacteria consueuerant appellare, fiebant autem plerūque ex lauro, unde laurum baculum gestari notat Zenobius, contra insidias maleficorum.

Zenob. c. 11. s. mag. 11.

Δάφνῳ φορεῖ βακτηρίαν ἐπολέγει εἰσὺ θύραι, οἱ δὲ τῶν ἐπιβαλεσώμενοι, παρόθεν, ἀλεῖ ἰσχυρῶς ἢ δάφνη. Aliàs fiebant ex lapillis, ex quo Dioscorides refert mulieres Selenite lapide instar phylacterij, vsas.

Καὶ ἀντὶ φυλακτήριον περιάμματα αὐτῶν αἱ γυναῖκες χρῶνται. Idem eodem libro Iaspides φυλακτήρια περιάπτει nominat. Alias phylacteria fiebāt ex characteribus, & nominibus sacris, qualia erant Iudæorum, qui legem Dei in membranulis descripsit, instar coronæ deferebant, ut liquet ex sacris, cuius motis vestigia nunc etiam retinent Abyssini, ut notat Iarrius to. 1. historia. Hæc qui ob reuerentiam sacrarum literarum deferebant, bene quidem faciebant, sed qui certos astrorum fluxus innexos sacris literis credebant, toto cælo errabant: nec immeritò tales errores, & superstitiones Antiochena Synodus damnauit. Eodem modo se nomine, & imagine Alexandri Magni, pulchros, beatosq; putabant Ethnici, nonnulliq; Christiani his plerumq; superstitionibus erant implicati, quos increpat D. Chrysof. in homilijs ad populum.

Antiochenum.

Curiosa nominum obseruatio, & antiquus ritus illustratus.

CAPVT XXXVI.

NEque verò his contenta limitibus fuit, sed latius manauit in pueros nominum indendorum superstitio. auctor est D. Chryf. nonnullos adhuc sua ætate Christianos, ad hos Ethnicorum ritus defluxisse, ut infanti nomina imposituri cereos complures accenderent, suo euique nomine assignato; puta hic Zosimus appellabatur, alter Stephanus, tertius Procopius: Atque eius demum, qui cæteris extinctis superuixerat, nomen quasi longioris æui, & future felicitatis omen arripientes, imponebant infanti. *Hνικα δὲ καλεῖσθαι τὸ παιδίον δέη, ἀφέντες ἀπὸ τῶν αὐτὸ καλεῖν, ὡς οἱ παλαινοὶ πρῶτον ἐποιεῖον λύχνες ἀφαντες, καὶ ὀνόματα αὐτοῖς ἐπιτιθέμενοι, τὰ διαρκέσαντα μέχρι πολλῆς τοῦ παιδὸς ποιῶσιν ὀμῶνομον. εἰ θεὸς τὴν πολλὴν αὐτοῦ σοχαζώμενοι βιάσασθαι χρόνον.*

Hoc ab Andronico seniore Imperatore factitatum, ex G. Pachymerij historia discimus. Cum enim illi complures puellæ morentur, mulierculæ cuiusdam suasa sub partu uxoris, duodecim cereas imagines uirili statuta totidem Apostolorum nominibus insignitas accendit ordine: cumque partus in tempus, quo S. Simonis statua ardebat, incidisset, puella Simonis est uocata, specie quidem pulcherrima, sed que anno ætatis octauo Crasæ Seruicæ Despotæ nubere coacta, corrupto uero sterili extitit.

Hoc idem penè secundum superstitionem Pachymerij à D. Chrysof. exagitatam describit Marinus.

Maria (inquit) Petri Aragonum Regis VII. uxor prius sterilis, tandem dolo erga maritum vsa concepit, & in ipso partu multis pro salute parturientis ornatibus, filium peperit cum summa Regis, & omnium nobilium lætitia. Infantem natum Regina statim ad Ecclesiam misit, ad imaginem Mariæ Virginis. Cum puero multis Ecclesiam ingredientibus, sacerdotes, qui matutinas horas recitabant, de aduentu infantis ignari psalmum canere cœperunt: Te Deum laudamus: Hinc ad aliam Ecclesiam profecti omen arripiunt; Benedicimus Do.

Dominus Deus Israel. Nec satis, cum Rex (inquit) infanti nomen eligeret, duodecim cereos albos, eiusdem longitudinis, ponderis, molis, apud altare facelli in honorem B. Mariæ Virginis, & duodecim Apostolorum iussit accendi, quorum singula nomina singulis cereis scripserat, destinaretque animo, ut illius Apostoli nomen, cuius cereus reliquis extinctis, & consumptis perdurasset, nomen arriperet. Hac igitur ratione infans Jacobus est appellatus, quod diui Jacobi cereus superuixisset.

Addit illum iam grãdem res magnas gefisse, & fortunati nomen adeptum. Qui quid sit, hæc si superstiosè fuerint obseruata, meritò à D. Chrystomo arguuntur, nec in exemplum trahenda sunt.

Notatio Literarum numeralium, & eius omnis vanitas.

CAPVT XXXVII.

Nihil non tentauit curiosà obseruatio, etiam numerorum in literulis exquisitam habuit rationem. Credebant enim antiqui superstiosà fide, tantam esse vim in nominibus, ut quæ numeris eminerent, cæteris inferioribus longe præstantiora, felicioraque essent. Quamobrem ducibus singulã certamine congregientibus, ex literis numeralibus, quæ in cuiusque nomine reperiebantur, omen captabant victoriæ. Hac ratione Hectorem Patroclo, Achillem Hectore superiorem extitisse memorant. Hoc disertè testatur Terentianus Maurus.

*Trent. Et nomina tradunt ita literis peracta.
Maurus. Hac ut numeris pluribus, illa sint minus.*

*Quandoq; subibunt dubia pericla pugna,
Maior numeris, qua steteri sanere pal-
mam.*

*Praesagia lethi minima patere summa,
Sic & Patroclum Hectorea manu perisse,
Sic Hectora tradunt cecidisse mox Achilli.*

Hectoris enim nomen numerum habet 125. Patrocli 871. Achillis 1276. ut ex numerorum Græcorum ratione, & singularum literarum supputatione patet. Sic numeratur nomen bestię Apoc. c. 13. & completitur 666, cui numero respondet nomen *Μαδμυρ*: Sic nomen Christi per ambages expressum est à Sibylla.

*Τέσσαρα φωνήεντα φέρει τὰ δὲ ἄφωνα δὲ αὐτῶ
Διοσκῶν ἀγγέλων, ἀριθμὸν δὲ ὅλον ἕξον-
μῆνω,
Ὀκτὼ γὰρ μονάδας, τῶσας δεκάδας ἐπὶ
τέτοις,*

Ἡδὲ ἑκατοντάδας ὀκτῶ. Hoc efficit nomen Iesus 888. Per numeros igitur nomina exprimere non est nouum: sed inde futuri omnia captare, est irreligiosum, & vanum. Bello, quod Mauricius dux, Saxonie elector, contra Carolum V. Imperatorem pro liberatione Landgrauij gessit, sollicitis admodum Mauritanis, quem exitum res habitura esset. Quidam per iocum iussit eos bono esse animo: nam à Carolo viuci Mauritium non posse, causam rogatus, respondit veteris diuinationis esse fiduciam. Nam, ut Achillis victoris nomen numeris, qui literarum notis indicarentur, plenius esset, quàm Hectoris; sic Mauritij statim initio nomen, Caroli nomine esse numerosius. Congruit omen cum exitu, sed tamen futilem diuinationis rationem arguit, quod eodem nomine Mauritus Imperator à Phoca victus est, quem pleniori appellatione antecellebat. Ipsi demum postea Ioannes Fridericus Saxo, & Philippus Landgrauus, cum plenissimis nominibus Caroli armis bello Germanico cesserunt. Ex quo nihil inde notationem nominis capere robotis planè certum est, cum quotidiana experientia hanc anilem vanitatem satis confitent.

De Anagrammatismis.

CAPVT XXXVIII.

Adnotationem nominis illustrandam nõ raro assumuntur anagrammatismi, quorum vtus antiquissimus, in hæc vsque tempora dimanauit. Credibile est, à Iudeorum cepisse doctoiibus, qui nata ad huiusmodi literularum obseruationes ingenia habuerunt, quæ deinde linguæ Hebrææ in his nominum inuersionibus fecunda quàm maximè felicitas, non mediocriter adiuuit.

Primum Genesios verbum, *בְּרֵשִׁית* *Be-reshit*, quinquaginta ferme modis per varios anagrammatismos inuertentes Rabbini lectitarunt, & quo tandem sensum illū confecerūt.

Y ; Pa-

Pater principium, et finis, per filium cœtus caput, ignem, fundamentum, magni hominis compositione optima.

Aliter Elchana inter suos auctor haud ignobilis, post diligentē inuestigationē inuenit. In sapientia, quo dicitur uerbu, & filius summi Patris, producta est prima materia rerum omnium: Deinde ex fœte bonorum inexhausto data est forma, & deinceps omnia impleta sunt opulentiæ Dei bonitate, & gratiam generis humani, sed maximè electorum.

Hæc ex inuersione, & interpretatione singularum literarum nimis acutè suo more colligunt. Apud Græcos, & Aegyptios, blandiente passim poesi anagrammata caluerunt. Eustatius in Iliad. aliqua commemorat, qui Iunonem acrem significare, probat ex anagrammatismo, ὅτι δὲ ἦρα ὁ ἀήρ δηλοῖται φασί, καὶ τὸ ἀναγραμματισμὸς ἔστι ὡν γὰρ ἦρα γραμματῶν ἐκ τῶν κλειταί, καὶ ὁ ἀήρ: subiungit hæc anagrammaticum exemplar: χόλοσ ὀχλοσ, ἀρετὴ ἠρατὴ. φλόσος φλοῦρος. λιάρὸς ἰλαρός. λῶσχος ὀχλοσ. ὀλιγῶλοιοσ. ὀλιδοσ ὀλιδοσ. χλόη χαλῆ. Ἀπλάσ τάλασ. παραχύτης σαπρὰ τύχη. Similiter inquit quidam: τὸ ἐπιβίβιον κολάκιον τὸ Ἀρσινόη ἦρας ἰον ἀνεγραμμάζειν ἀχάλλων δουλεύκας τὴν βασιλίαν Ἀρσινόου ὡς πρέπουσαν εἶναι ἦρας ὀσφράδιον.

Consummatorum, inquit, aliquis adulatorum Arsinocis nomen in Iunonis uisulam transtulit. Regine Arsinocis adularorie blandiens, quasi ipsa Iunonis olfactorium esse meretur. Qualis fuerit hic adulator, quem sugillat Eustat. verus interpret Lycophonis aperit, qui eundem poetam huius anagrammatis auctorem fuisse dicit, & similiter in Regis Ptolomæi nomen iussit. Πτολομαῖος ἀπὸ μέλιτος.

Nascuntur similia quotidie sub manu nupquam ingenia ad hos Musarum ludos fecundiora: Mitto ea, quæ in Henricum magnam æternæ memoriæ principem, & in eius filium Ludouicum XIII. Christianissimum Regem, illiusque parentem augustam Mariam Medicam, à Poetis sunt decantata, poetis ideo relinquenda.

De origine & etymologijs nominum.

CAPVT XXXIX.

Redeo vnde digressi eramus, omissis tot curiosis nominum obseruationibus, vna & omnium frequentissima ratio est originis, & significationis inuestiganda ratione, quæ licet non sit à natura, tamen in ijs maximè nominibus, quæ sapientes habent auctores, iuxta naturam est, & rei, quam designat propriam, non raro amplectitur potestatem, quod ex infinitis propè etymologijs liquet. Et nihil opinor, aliud voluit Plato in Cratylo, cum tantam vim nominum originibus tribuere visus est.

Hoc, vt in cæteris quibusque longius, in Hebræa tamen eminet spectabilius, vt quæ Adamum omnis sapientiæ gloria excellentem nata est inuentorem. Nam in illud Genes. 2. Appellauitque Adam nominibus suis cuncta Euseb. l. 1. animantia Eusebius Cæsariensis scribit, cum de prima. Moses dicat, Omne quod vocauit Adam animalia viuens, primum est nomen eius: nihil aliud vide etiam dicere voluit, nisi accomodatè ad naturam rei nomen fuisse inditum. Addit Platonem non impositione nuda, sed duce natura, rectè nomina rebus imponi docuisse, idque barbarorum autoritate confirmasse, per quas Hebræos intelligit, non enim apud alios talem obseruationem inuenies.

At Moses Barcephas (vt animaduertit Pererius in hunc locum) tradit Adamum editiore Paradisi loco insidentem, augustaque radiati capitis maiestate spectabilem, singulis animantium generibus nomina indidisse. Illa verò summis capitis prona, & præstrictis fulgore tantæ autoritatis oculis, ad vocem appellantis præterisse. Quam aduersus hominem reuerentiam sapientissimum Philo brutas animantes ait deposuisse, postquam nefariè illa se peccati labe contaminauit.

Certè, vt cætera omitramus, apparet quædam nomina apud Hebræos eximia esse significationis: quod si vel vnum Dei, & Adami nomen compares, facilius occurret. El significat potentiam, Adam miseriam; El denotat fortitudinem, Adam imbecillitatem; El sustentatorem, Adam, qui neq; stare, neq; per seipsum sustineri potest. Dein vt Adam rex totius orbis terrarum constitutus est à Deo, ita quatuor mundi partes primis elementis

mentis delineatas, singulari nomine comple-
xus est, vt notant, qui scrupulosius ista rimā-
tur Hebraei quidam, & Graeci A. ἀνατολήν
siue ortum significat, δ. δύσην occasum, α.
ἀρκτον Septentrionem, μ. μεσημβρίαν, me-
ridiem.

Quid de stupendo nomine dicemus, cuius
vim nulla oratione, nec ratione explicandam,
satis illa declarat, quod ipsum summus Pon-
tifex solus, idque in anno tantum semel, de-
cima Luna Septembris in interiori sacratio,
arcano quodam more à Moyse tradito pro-
nunciare auderet? Quid de cæteris, quorum
vis magna, & infinita propè multitudo, cum
presertim vnus Iosephi libellus de arcano ser-
mone conscriptus, vndecim locorum millia
ex sacris, vix ipsius nominis explicet. Num hæc
magnæ opulentiae, quæ ex notatione nomi-
ni petitur, loco numeranda sunt.

Theodor. l.
s. de curat.
Græc. de
Latinis ai-
ci.
πρότινα το
ἀθηνάων
τότων ἐν θο-
μάματα κθ
σωτήριωσι-
ρας γιάμας
vt audierat
Nazianz.
in Athen.
Rom. labe-
rare
σινόπτι
γλώσσ. κθ
πνιόνομά-
των.

Consequuntur Hebraeos Graeci, & Latini,
qui sapienti nominum inuentione non con-
tenti, libros etiam etymologiarum copiosissi-
mè conscripserunt. Inter quos extant mag-
num illud etymologicum, nominatus liber, &
Marcus Varro librorum helluo, vir incompa-
rabilis eruditionis, quamuis in his originibus
tradendis, dum suæ linguæ studio nimis mul-
ta conatur ad Latinos fontes reuocare, quæ
omniñò Græca sunt, non raro contra digni-
tatem suam λεπτολογῆ.

Præter etymologias nonnulli curiosius
notarunt fatalem quendam nominum cum
rebus consensum.

Plutarchus in Sertorio quatuor Actæonas
numerat, infelici nomine, & exitu. Primus la-
ceatus est à suis canibus. Duo apri occursu
perempti, Syrus vnus, alter in Arcadia; Ter-
tius in Bæotia à canibus disceptus; amatorius
furor vltimum laniauit. Duo Attyes illustres
fuerunt, alter Syrus, alter Arcas, vterque ab
apro interfectus est. Duæ vrbes à suauissimis
plantis, violæ, & myrthæ nomen trahentes,
Ios, & Smyrna; altera natales, altera mortem
Homeri sibi vendicat. Fuerunt duæ Iulia, ma-
ter, & filia; hæc Augusto genita, altera Marco
Agrippæ; ambæ adulterij damnatæ. Duæ A-
grippiæ, mater Calligulam; filia Neronem
peperit. Duæ Faustinae; maior impudica, im-
pudicissimam filiam habuit. Obseruatum est
imprimis Cæsares omnes, quibus Caij præ-
nomen fuit, ferro periisse. Sic ominosa Glo-
cestrensis apud Anglos, & Mulbergi apud

Sabell.
lib. 1. l. 1.
Polyd. hist.
Augl. l. 2. 3.

Germanos nomina existimarunt.

Sed hæc plena vanissimæ obseruationis o-
stendunt exempla contraria Augusti & Au-
gustuli, Constantini primi, & vltimi, quorum
hi Imperia fundarunt, illi fundata amiserunt.

In etymologijs verò latior, & magis tritus
est campus, in quibus magna est. sæpè rerum,
& nominum similitudo.

Aristoteles libro primo de cælo, ἀδέρρα ἀ-
πό τῶ ἀείδεν dictum, in perpetuo motu esse
confirmat contra Anaxagoram, qui eundem
ἀπό τῶ ἀείδεν nominatum asseruerat, ex quo
cælum volebat esse igneum.

Gravius cælibes appellatos censet, quasi
cælitres, quod vxorij curijs liberi, cælo, &
rebus diuinis vacent.

Alij verbum, dormire ἀπό τῶ δερμάτων
non insecte deriuant, quod antiqui cubarent
in pellibus.

Diuus Augustinus enceniare dicit eos, qui
noua tunica induuntur, ἀπό τῶ ἐκχυμῶν,
χυμῶς, enim est nouus.

Magnum etymologicum παρθενίαν ὄλε
παρά τῶ θεῶ, quod à Deo sit virginitas, vel
vt Anastasius Synaita voluit: πύρ θανόν ὄλε
πύρωσιν θανατῆς τῆς σαρκός. Idem in ὀδη-
γῶ ἀνθρώπων διά τῶ ἀνωθεῖν, quasi ἀνώθε-
πον sursum spectantem ἀγάτω δια τῶ ἀ-
γειν πάντα hæc ille.

Θεὸν ἀπό τῶ δέν, à currendo, quòd Eih-
nici primos omnium inter Deos Solem &
Lunam venerati sunt, quos cum perpetuo cur-
rere, & moueri cernerent θεῶς, quasi currentes
nuncuparunt, (ἀσατῆσι γάρ) διά τῶ το ἐπίθε-
σαν τὸ ὄνομα, & orat. 3. de Angelis Hebraicè,
& Græcè aduersarij nostri nomen expendens
Theodoreus scribit.

Ἡμεῖς γάρ τῶ τῶς, & τὸν τῶτων γέ ἀρχον-
τα ὄν Σατανᾶν τὰ θεῶα προσαγορεύει λόγια.
δηλοῖ ὅ τῶνομα τὸν ἀποστάτην κατὰ τὴν ἐ-
βραίων φωνήν. καλεῖ ὅ αὐτὸν ἡ θεῶα γραφή, &
διάβολον ὡς τῶ θεὸν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις συ-
κοφαντῆντα. & αὐτοῖς γέ ἀνθρώποις ἐρίν
πρὸς ἀλλήλους, & διαμάχην ἐμβάλλοντα.

Nihil opus est infinita percensere, hæc ex-
empli causa dicta sint.

DE

De usu Notationis, & coniugatorum.

CAPVT XL.

Vide Aristot. l. 2. poster. c. 10. Cicero in Top. sect. 35.

Notationis vsus apud Grammaticos frequentior, quam apud oratores, quorum non est ista explicari curiosus, ne extra constitutos artis limites euagentur. Nonnunquam tamen inveniuntur ex occasione, quibus etymologia, etsi nihil, aut parum ad persuadendum roboris habeant, ad delectandum, & orationem vrbasitate quadam suauiter venustandam, plurimum obtineant iucunditatis, & ita vsus est Marcus Tullius in Verrem, faceret ludens in festa Verrea, quae Verres in Sicilia suo nomine institui curauerat.

Cicero 2. in Ver. 52. O Verrea, inquit, praecleara, quod enim recessisti, quod non attuleris tecum istum diem. Etenim, quam tu domum, quod fanum adijisti, quod non euersum, atque extersum reliqueris? Quare appellentur sane ista Verrea, quae non ex nomine, sed ex moribus, naturaque tua constituta esse videantur.

Martialis libro nono epigram. 11. in Earrini puci nomen ornatissime iustit his verbis.

*Nomen cum violis, rosisque natum,
Quo pars optima nuncupatur anni.
Hyblam quod sapit, Atticosque flores,
Quod nidos olet, alius superba,
Nomen nobilitate dulcius beato,
Quo mallet Cybeles puer vocari,
Et qui pocula temperat Tonanti,
Quod si varrihastia sonet in aula,
Respondenti Veneris Cupidinesque.
Nomen nobilitate, dulce, delicatum,
Versu dicere non vidi volebam.
Sed tu syllaba consumax repergnas,
Dicunt Eari non tamen poeta.*

Sed ne poetarum testimonijs utamur, Aelius Aristides in laudatione Iouis ab eius nominibus, eorumque notionibus materiam arripit orationis.

α οὐτὸ μὲν, inquit, ἐκ κλησίου, καὶ δίκης νικητοῦ δειδοῦς, ἀγορᾶς κελητοῦ. ἐν δὲ μάχης βοῶντος, ἐν δὲ νόθου, καὶ πατρὶ καί ποτὶ βοῶντος οὐτὸ εὐθέρου οὐτὸ μελίχου ἐκότης τε καὶ πατρὶ οὐτὸ βα-

σιλεὺς πολιοῦς καταβάτης οὐτὸ, οὐρανὸς κερυαῖ, παντ' ὄντων εὐφραμεγῶν, καὶ πρῶτα ὀνόματα.

Proxima sunt notationi nominum coniugata, quae à Graecis ὀνόματα, & ὀνόματα nominantur, à Cicerone definiuntur, quae ortu ab uno variè coniugantur. Tale est illud 4. Tuscul.

Qui enim potest, in quo libido, cupiditas sit, non cupidus, & libidinosus esse, in quo ira, non iracundus, in quo angor, non anxius, in quo timor, non timidus?

(Item illud) Iam mensas argenteas de omnibus delubris iussit auferri, in quibus more veteris Graeciae inscriptum esset, Bonorum Deorum, vti se eorum bonitate velle dicebat.

Alia nonnunquam sola significatione, vt virtus, & studiosus ἄνθρωπος, qui est frugi conueniunt: Alia voce dumtaxat, non sensu: alia appellatione simul, & re, qualia sunt fernè omnia, à quibus dubio procul valet argumentum. Nam, quod tribuitur, aut negatur vni, coniugatis reliquis quoque vel datur, vel demitur.

Sed hoc plerumque argumentandi genus exile est, & frigidum, nec praesertim vbi res per se satis nota est, vt cum sapientem esse, qui habuerit sapientiam) ingerendae sunt istae probationum nugae, quas merito redarguit Quintil.

Tractantur venuste aliquando per hyperbolem, vt non est improbus, sed ipsamet improbitas. Sicut Verrina, num. 26.

Mihi, non vnus homo improbus opprimendus est, id quod Siculi petierunt, sed omnino omnis improbitas, id quod P. R. iam diu flagitat, extinguenda est.

Per Paronomatiam, vt quarta Verrina, numer. 129.

Quae iste cum cognouisset nouus astrologus, qui non tam caelirationem, quam caelari argentum duceret.

Per Asteysmum, vt quarta Verrina, num. 24.

Satisne vobis magnam pecuniam Venerius homo, qui è Chelidones sinu in prouinciam profectus esset, Veneris nomine quaesivisse videtur.

Per translationem Philippica undecima, num. 3.

Animaduerti dici iam à quibusdam, exor-

uari à me etiam nimium Brutura, nimium Cassium ornari, quos ego orno, nempe eos, qui sunt ornamenta patriæ.

Sic in rebus notis non sunt Logicè discutienda, sed aliquo figurarum artificio obiter instillanda.

N. N.

a *Aelius Aristides, oratione in Iouem. Et primum quidem nomen Iouis explicat, Ζεύς ὅτι ζωὸς τὴν οὐρανὸν ἰστέον ἐστὶν ἄνθρωπος.*
b *Item Cicero l. de diuinis. sagire enim sentire acuid est, ex quo saga animi.*

De genere, & specie.

CAPVT XLI.

Rerum singularium mutabilitas.

EA demum lex est rerum humanarum, vt perpetuò fluant, nascantur, crescant, dissoluantur, & veluti perenni quodam circulo, vnde orta sunt, redeant vniuersa. Atque hoc ipsum ab æterno rectè prouidit Deus, vt cum multa rebus creatis suæ pulchritudinis, veluti quædam semina largiretur: hanc vnam in vno, eodemque statu denegaret constantiam, quæ perpetuum haustæ aliunde virtutis, vel ex nobis, vel ex ipsis rebus, quas ad vsum nostrum conditas cernimus, præberet experimentum.

Synesiæ hymn. 3.

Quæ cum ita sint, rerum singularium, quarum, vt ait Synesius, nascentium, & pereuntium est veluti perpetuus quidam circulus, certa non potest esse, & solida cognitio. Quæ penuria, & instabilitas efficit, vt ad naturas vniuersas æterna quædam rerum fluentium exemplaria necessariò sit recurrendum.

Idea virginis ad thronum Dei.

Has Ideas antiqui nominarunt, & doctores quidem Hebræi eas ad thronum Dei statuunt, quasi venerandas Virgines, ante mundi molitionem à Deo productas, quæ ad æterni Verbi nutum præstò sunt, vt formas animæ, & ipsæ demum formæ in materiam ad rerum generationem influant. Ita enim philosophauerunt, in homine tria esse spectabili dignitate conspicua, corpus, animam, intellectum, & animam quidem corpori, intellectum animæ præstare.

Similiter in hac rerum vniuersitate inueniri materiam, & formas, ipsisque formis superiores Ideas, quæ ad structuram rerum Verbo sunt diuina veluti quædam instrumenta.

Hæc, si perinde, atque dicuntur, omnia in-

relligantur, fabulosa sunt, si per similitudinem, non ineptè dicta inueniantur.

Atque hæc, opinor, causa fuit, quæ Platonis de Ideis placita carpenti, ansam Aristoteli, & cæteris philosophis dedit: quod ille multa per allegorias immiseret. quæ ipsi contentiosæ disputationis auidi, eum dextera manu à Platone data, sinistra, non sine dolo malo arripere, tot rixarum materiam in ideis discutiendis præbuerunt. Neque enim aliud Platonem per Ideas intellexisse, quam ipsas naturas rerum, & species vniuersas, vel hoc Timæi loco patet, in quo ita scribit.

Ἀνθρώπων γένος βραχύτι. τῶτων ὅσως ἔχοντων, ὁμολογητέον μὲν εἶναι τὸ κατὰ τὰ δὲ τα ἔχον εἶδος ἀγένητον, καὶ ἀνάληθρον, οὐτε εἰς ἑαυτὸ εἰσδεχόμενον ἄλλο ἀλλοθεν, οὐτ' αὐτὸ εἰς ἀλλοποιοῦν, ἀόρατον δὲ, καὶ ἄλλως ἀνομάητον, τῶτο δὲ νόησις εἴληχεν ἑπισκοπεῖν.

Plato in Timæo. Platonis de ideis verum sensus.

Quippe cum hominum (inquit) singularium genus, sit breue quidpiam, & angustum, statuenda est aliqua natura humane speciei, quæ nec quotidie generatur, & corrumpitur, vt cætera: nec tot adscititijs conditionibus contrahitur: hæc autem corporeis oculis, aut alijs sensibus non subiacea, sed eius cognitionem sortitus est intellectus.

Dixit autem τῶτο δὲ νόησις εἴληχεν ἑπισκοπεῖν, quia non est intellectus naturas vniuersas formare, sed considerare, contra eorum philosophorum placita, qui easdem fieri ab intellectu volunt. Quæ questio satis copiosè discutitur in scholis, nec ad hoc attinet institutum, satis enim est mihi hæc prælibasse, vt ostenderem vberem argumentorum fontem peti à genere, idque omnino oratoribus esse necessarium, cum hypothesis, quæ de rebus singularibus est, negatur, ad thesīm, & res vniuersas, siue axiomata per fugium habere.

Ex eo generis tractatio instituitur apud Rhetores. In hoc autem minus religiosi sunt, quam Logici, qui genus definiunt secundum Porphyrium, τὸ κατὰ πλείονα, καὶ διαφερόντων τῶ εἶδει, ὅτι τῶ τί ἐστὶ κατηγορεῖ μόνον.

Generis definitio, & vis.

Aliter, inquam, Rhetores accipiunt, Nam id omne genus appellant, quod communius est, & suo ambitu, atque significatione, inueniuntur minus commune, vt Animal, mal,

Arist. l.1. de mal. Hominem, & Leonem: Arbor, Quercum, & Cedrum. An vero ista, quae ambitu generis continentur, specie differant, aut numero, nihil attinet apud Rhetores enucleate disquirere.

Galen. l.1. de temper. Definitur à Cicerone in Topicis, *Notio ad plures differentias pertinens*: sic enim virtutis notio ad iustitiam, & prudentiam, & ceteras virtutes extenditur, quae species eiusdem generis nominantur. Ex quo intelligis speciem nihil aliud esse, quam partem generi subiectam.

Est quidem ex hoc fonte robustum argumentum. Nam, quod tribuitur, vel denegatur generi, id quoque speciei, sine parti subiecta tribui, denegariq; necesse est.

Si omne argentum legatum est, igitur purum, & signatum (vt argumentatur Cicero in Topicis,) Si nulla simia est caudata, igitur neque Indorum simia.

Præterea sublato genere tollitur species: Vt si non est virtus, neque iustitia est, aut fortitudo: contra posito genere, ponitur aliqua species, quamvis incerta, vt si est elementum, vel ignis est, vel aer, vel aqua, vel terra.

Ex eo notandum est, quod ait Fabius libro quinto, Genus ad probandam speciem minimè valere, sed ad refellendam magni esse roboris: Neque enim valet hoc argumentum. Arbor est: igitur Platanus est, cum infinitæ sint arborum species, nec vni magis quam alteri arboris ratio conveniat. Bene igitur ex genere incertam speciem colligi notat axioma, non autem certam, & determinatam. Contra negato semel genere, nulla omnino species stare potest. Quem enim animal verè negaveris, eundè nec hominem, nec brutum esse necesse est.

Hæc de argumenti potestate, nunc de eiusdem vsu apud oratores agamus, quorum non est, certis semper conclusiunculis pungeri, sed latius ad speciem maiestatis explicare orationem.

De Vsu huius loci.

C A P V T X L I I I.

Malus vsus generis. Primum illud statuendum est, huius loci laxitatem prudentiæ limitibus esse restringendam: multi enim, qui longos amant orationum circuitus, statim se in thesin coniungunt, etiam si maxime res postulare videatur.

& quia res fortè communior, multorumque trita vestigijs, amant inhaerere diutius: ex quo fit, vt antequam ad hypothesein deueniant, totum iam dicendi tempus consumpserint.

Hoc quidem vitium iuvenile est, & longè à sapientum hominum iudicio, atque vsu distinctū, qui statim peruident, quid ad rem, causamque atineat, & totum illud inutilium argumentorum ehoragium respuunt. Quid enim opus est, vbi de iustitia, & prudentia sermo est, continuò se in Virtutis laudes effundere, omnes eius proprias potestates disquirere, aperire, enucleare, totiesque miseram, quod ait ille *Crumben* tædio affectis auribus ingerere: Qui has ambages quærunt, similes illis videntur, qui domum suam cum primùm ingredi possunt, per longos tamen ciceronius iter affectant.

Nec mirum, quod fortasse nullibi peius sit istis oratoribus, quam domi omnia dicere auent, præter ea quæ ad iustitiam causam faciunt. Quod si, vt sæpè fit, penuria rerum, quæ ad proprium attinent, versatur in communi; nonne centies optatus, pauca, & ad rem dicere, quàm longa, & inani oratione interperanter abuti?

Xwpis τὸ τ' ἐπαίν, πολλὰ, ἢ τὰ καίρια.

Vt est in veteri proverbio. Fieri non potest, vt quis, & multa simul dicat, & opportuna. Itaque, quanquam in scriptis commentarijs, copiosæ eruditionis causa legibus oratorijs soluta, libertior ferrur oratio, tamen merito suspectæ sunt, & doctis hominibus inuisæ magnæ illæ voluminosa moles: quibus hæc vna videtur esse ambitio, vt nihil sibi, aut alijs dicendum relinquunt.

Hæc quidem, quæ afferuntur plena manu, si ad rem difficilem enodandam, aut obsecuram, atque exilem plenius illustrandam facerent, plurimum haberent commendationis, sed vbi præter rem intruduntur, licet aurea sint, & gemmea, necessario apud acris quosque iudicij viros, multam deperdunt existimationis. Quid enim opus est, si contextus vnus Ciceronis habeat, *Marce filii*, continuò de fecunditatis apud antiquos gloria, de trium liberorum, de calibatu; de proletarijs dicere?

Infinita quidem hic eruditè afferri possunt, nemo dubitat: sed quàm parùm ad rem, quàm frigide, quàm pueriliter dicentur.

Item, si muscam Martialis, in electro mortuam.

Loci communes

semper in

rendi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

reudi

osam, & sepultam memorem, confestim mihi dicendum erit de Belzebub principe muscarum; de varijs muscarum generibus, de parasitis, adulatoribus, curiosis, otiosis, qui nomine muscarum censentur; de pueris muscarum abactoribus in conuiuio, de muscarijs, seu flabellis ad abigendas muscas compositis, de que eorum vsu, etiam ad altare, cuius meminit Hildebertus Cenomaniensis epistola septima.

Hild. b. Cenom.

(Num verò silentium ad hunc præsertim locum, si non doctius, saltem prudèrius, quòd maius est, existimabitur. Magna res tacuisse loco.)

Vsu generis in probationibus.

Repudiato igitur hoc generis, & formarum vsu sic existimo; Vnum ad probandum valere, & hunc strictè, ac rotundè, cum aliquo elegantiae temperamento tractandum.

Lact. l. 2. c. 5. & 6.

Sic Lactantius mundum Deum non esse probat his verbis, vbi vtrumque argumentu, & generis, & formarum satis lepide coniungit.

(Quod si fieri non potest, vt stellæ dij sint, ergo nec sol quidem, nec luna Dij esse possunt, quoniam à luminibus astrorum non ratione differunt, sed magnitudine. Quod si hi dij non sunt, ergo nec cælum quidem, in quo illa omnia continentur. Simili modo, si terra, quam calcamus, quam subigimus, & colimus ad victum, Deus non est, nec campi quidem, ac montes Dij erunt. Sed si hi non sunt, ergo nec tellus quidem vniuersa Deus videri potest. Item si aqua, quæ seruit animantibus ad vsu bibendi, aut lauandi, Deus non est: nec fontes quidem, ex quibus aqua profluit: si fontes non sunt, nec flumina quidem, quæ de fontibus colliguntur; si flumina quoque Dij non sunt, ergo nec mare, quod ex fluminibus constat, Deus haberi non potest. Quod si neque cælum, neque terra, quæ partes mundi sunt, Dij esse, non possunt, ergo ne mundus quidem totus Deus est, quem iidem ipsi Stoici animantem, & sapientem esse contendunt.)

Genus à Lactantio subtiliter tractatum.

Hic multa generis, & formarum argumenta conglobata potes intueri, & ab hoc exemplo tractationis imitationem ducere.

Alius vsus generis in vsu iuris. dicitur. Demojth. in orat. suo vobri.

Alius vsus est generis in propositionibus, & iniurij dicendi, vbi grauis quædam, & quæ suo ambitu multa complectatur prætermittitur sententia, quæ ad hypothesin sternat viâ. Sic Demoithenes, cum eorum prudentiam, & fortitudinem, qui pro patria occubuerant ornaturus esset, præmittit, duo esse virtu-

tum principia commendatione digna, prudentiam, & fortitudinem, quarum illa, quid sit agendum præscribit, hæc exequitur.

Εἰν γὰρ ἐστὶ ἀπάσης ἀρετῆς ἀρχὴ καὶ σὺννεσις, πέρας δ' ἀνδρεία. καὶ τὴν μὲν δοκιμάζεται, καὶ πρακτικὸν ἐστὶ τῆς ἡσώζεται.

Hæc paucis, deinde mortuos vtriusque virtutis laude floruisse ostēdit, ex quo innuit, eos spectabili prædicatione commendandos, & Aristides in Panathenaica oratione ita incipit, vt ostendat, Nutritios quemque suos ex lege commendare: sibi Alumnos esse Athenienses; ideoque se hoc studium laudationis tantæ ciuitati debere.

Ælius Arist. in Panathen.

Νόμος ἐστὶ τοῖς ἑλλησι παλαιὸς οἶμα, καὶ τῶν βαρβάρων τοῖς πλείστοις, Ἰσορροπία χάριν ἐκτινεν ἀπασαν ὄση διωατὴ εὐς τῆς δὲ ἀμφοτέρων προτέρων ὑμῶν ἀγοί τις ὁ ἀνδρες ἀθλιώτοι δοκῶν δὴ γὰρ δέσπας εἰς ἑλληνας τελεῖν οὐ μᾶλλον εὐρεῖν ὡς γὰρ μοι φαίνεται, μάλα μὲν γὰρ, καὶ τῆς νενομισμένης ταυτὴ σὲ σοφῆς, καὶ κοινῆς, ὑμῶν εὐδὲς ἀμφοτέροις ἐπινοήτους, καὶ ποριστῶν σκοπιῶν ἢ ἀρχῆς, &c. Deinde concludit, Δι' αὐτὴν καὶ μόνον τὴν εὐνοίαν ἔχει παρὰ πάντων ὑμῖν εἶναι κατὰ φύσιν.

De causarum dignitate, & numero.

CAPVT XLIII.

Postulat huius loci dignitas, vt cæteris consequentibus anteponat, cuius, vt vis plenior in res influit, sic cognitio, & vberior est, & ad omnia comprobanda efficacior.

Vna quidem rerum omnium primaria est causa Mens æterna, quam omnem habere speciem pulchritudinis, & rebus creatis, veluti affusam esse, vel Porphyrius agnoscit, qui τὸ αὐτογένητον, καὶ αὐτοπάτορα καλὸν αὐτόκαλον nominat. Ab eo principio causæ omnes fluunt, & pendent, quas in quatuor genera à philosophis distributa esse constat, in materiam, efficientem, formam, & finem.

Porph. in 4. de hist.

Philosoph. enatur à Cyrillo contra Iulianū.

Z 2 Quæ

Quæ, vt in maioris mundi constitutione concurrerunt, sic, & ad res omnes, quas in hoc vniuerso cernimus, producendas, mirabili virtute transfunduntur.

Prima ab æterno. exiitit causâ efficiens, DEVS, opifex Vniuersi, quem in Antorem transformatum, cum mundum creare vellet, non in scire finxit Pherecydes, quod hæc rerû productio permagnum sit amoris diuini argumentum. Creationem autem inchoauit à rudi, inertique rerum congerie, quam Chaos antiqui nominarunt, hæc deinde digessit, & omni ornamentorum genere mirificè locupletauit; Quod autem per istud Chaos, nihil aliud Orpheus, & Hesiodus intellexerint, quã vetustissimum limum ex terra, & aqua; Ex quo æterno res omnes eductæ sint declarat. Atheagoras Philolophus Christianus.

ad Henag. in Apolog.

Ἡν γὰρ ὑδάτος, inquit, ἀρχὴ κατ' αὐτόμ. τοῖς ὅλοις ἀπὸ τῆς ὕδατος ἰλὸς κατέστη;

Materiam rudem, & informem, variæ potestæ, & multiplices formæ, in eius veluti gremium transfusa, Dei ita volentis arbitrio admirabili pulchritudine collustrarunt. Deinde omnia in vnius hominis vtilitatem, & decus, suauis conditoris prouidentia, tanquam in finem directa, atque constituta sunt.

Aristot. 2. Physic. c. 3. Cicero in Top. c. 8.

Hæc, vt in Vniuersi molitione clariùs licet intueri, sic etiam in rebus singulis perspiciuntur, quæ ex his fermè quatuor causis compositæ sunt, atque constata. Ex quo plurimum ad probandum, & ornandum valent, vt in singulis plenius ostendam.

Causâ in genere illud est, quod effectum per se producit, ad cuius productionem, cum materia, forma, efficiens, & finis. vario modo influant, merito omnes causæ nomine censentur.

Materia, & eius vsus apud Oratores.

CAPVT XLIV.

Materia igitur est, ex qua res sunt, quam Aristoteles libro 1. Physicorû nominat. πρῶτον ὑποκείμενον ἃ ὁ γίνεται τι ἐκὸ πάρχοντι ὁ μὴ κατὰ συμβεβηκός; quanquã de materia prima loquitur. φυσικώτερον. Cõstat enim ex Physicis aliam materiam esse primam, aliam secundam; aliam proximam, ali-

am remotam; aliam permanentem, aliam transseuntem, & ceter. huiusmodi.

Prima est illa proprie, quæ primum subiectum nominatur, quæ formam accipit, nec ipsa formam habet, quam Synecius hymno primo τρώη τῶν κόσμος fecem mundi nominat.

Sines. hym. 1.

Materia remota sunt V. G. ligna in sylua, ratione habita domus extruendæ, eadem iam recisa, affabrefacta, & dedolata, in proximam materiam cedunt.

Permanens denique est, quæ in re effecta manet, vt aurum in statua.

Transiens, quæ transit in aliud, vt farina & aqua in panem. Sed omisiss istis, quæ Physicorum sunt propria, huius causæ apud Oratores vsus tradendus est. Illi igitur mittentes hanc nimis plerumque subtilem primæ materiæ inuestigationem materiam tum naturalem, vt in corpore humano, tum etiam arte signatam, vt in manufactis sapissimè considerant, & inde in compositum eliciunt argumenta. Lactantius mundum, & factum esse, & corrumpi posse probat ex eo, quod tali materia sit constatus, quæ mutationi subiaceat.

Vsus argum. menti à materia. Lactant. 1. 10. 6. 9.

Materia verò semper fuisse non potest, quia mutationem non caperet, si fuisset. Quod enim semper fuit, semper esse non desinit, & vnde absint principium, abesse hinc etiam finem necesse est. Quin etiam facilius est, vt id quod habuit initium, sine careat, quam vt habeat finem, quod initio caruit.

Materia ergo, si facta non est, nec fieri ex ea quicquam potest, si fieri ex ea non potest, nec materia quidem erit. Materia est enim, ex qua aliquid fit. Omne autè quod fit, quia recipit opificis manum, destruitur, & aliud esse incipit. Ergo, quoniam finem habuit materia, tum cum factus est ex ea mundus, & initium quoque habuit.

D. Ambros. Hexamer. 1. c. 3.

Diuus Ambrosius in Hexamero à materia quoque naturali aquæ sic ducit argumenta.

(Videmus pleramque exire nubes de montibus. Quæro vtrum de terra ascēdat aqua, an ea, quæ super cælos est, largo imbri descendat. Si ascendit, virique contra naturam est, vt ascēdat in superiora, quæ grauior est, & portetur aere, cum aer subitior sit. Aut si conciti orbis totius motu rapitur aqua, sicut imo orbe rapitur, ita summo diffunditur.)

Vsus materia in materia.

In manufactis satis commune est à materia ducere laudis argumentum. Sic mensam ab Imperatore Iustiniano in templo sanctæ

Mirabil. 1. 2. 30.

materia mē Sophiæ dedicatam laudat Cedrenus. (Mensam (inquit) Iustinianus Imperator fieri iussit, opus imitatione nulla æquandum. Constabat vero auro, argento, omnisque generis lapidibus, lignis, metallis, omnibusque rebus, quas, & terra fert, & mare, & uniuersus mundus. Ex omni enim materia pretiosa plura, ex viliori pauciora collegerat, liquatisque his quæ fluunt, sicca illis immiscerat, atque in formam mensæ absoluerat. Itaque varium illud opus intuentibus stuporem conciebat.)

Hegeppus in anacroph. h. i. Similiter Hegeppus in illa stebili monodia, pulchritudinem Solymæ commendans.

(Vbi, inquam, es ciuitas referta populis, venerabilis regibus, acceptabilis Deo, gratiæ sedes: Pavimenta tua de marmore, parietes tui fulgentes marmore, portæ tuæ micantes auro, aliæ argento nitentes.)

Si res, quæ commendatur vilioris sit materia, formæ verò præstantioris, ommissa materia, forma ipsa commendari solet.

Etiã gloriosum in Deo, Angelis, & anima humana negare materiam, quæ nulla est, Sic D. Ambrosius.

(Quis hoc dicit: nonne Deus, qui te fecit? Quid est Deus: estne caro, an spiritus? non caro utique, sed spiritus. Cuius similis caro esse non potest, quia ipse incorporeus, & inuisibilis est, caro autem comprehenditur, & videtur.)

Ad hanc quoque causam referuntur scientiarum obiecta, à quibus ipsius, quæ est in scientia dignitatis, sumitur argumentum, vt notat Aristoteles analytic. post. lib. 1. capite. 24.

De causa efficiente.

CAPVT XLV.

Causa efficiens vna est, quæ latissimum dicendi campum suggerit, & non tam verbis, quam rebus fecundam sustentat eloquentiam.

Hanc in multiplices ramos partiuntur, ex quibus maior nascitur vbertas, & rationandi facultas promptior. Aliæ causæ superiores, aliæ primariæ, aliæ adiuuantes. Aliæ naturales, aliæ morales, aliæ artificiales. Aliæ procreantes, aliæ conseruantes, aliæ in-

terimentes, & tot nomina, quæ enucleatius exquirunt Physici. Inter causas superiores efficientes, Prima est Deus, à quo graues sapere desumuntur amplificationes, qualis est illa D. Gregorij Nazianzeni, vbi per longam effectorum enumerationem, Deum primam, & nobilitissimam causam causatarum colligit.

Τὸν ἀνακτα, ἢ δεσποτίαν,

Δι ὃν ὕμνος, Δι ὃν αἶνος,

Δι ὃν ἀγγέλων χοροίαι,

Δι ὃν αἰῶνος ἄπαντες,

Δι ὃν ἥλιος προλάμπαει,

Δι ὃν ὁ δρόμος σελήνης,

Δι ὃν ἄστρον μέγα κάλλος

Δι ὃν ἀέθραπος ὀσεμνός

Ελάχεν νοεῖν τὸ θεῖον,

Λογικὸν ζῶον ὠπάρχου.

Σὺ γὰρ ἐτίσας τὰ πάντα

Παρέχων τὰ ζῶ ἐκάστω.

Regem, Dominum.

Per quem hymni, per quem laudes,

Per quem Angelorum chorea,

per quem secula æterna,

Per quem Sol præfulget,

Per quem cursus Luna

Per quem siderum ingens ornatu,

Per quem homo grauis

Sortitus est intelligere diuina.

Rationale animal existens.

Tu enim condidisti uniuersum

Tribuens summi cuique locum.

Hunc fatum, prouidentiam, naturam, per sepe Philosophi Ethnici nominant, vt author est Seneca. Vis illum fatum vocare non errabis. Hic est ex quo suspensa sunt omnia, ex quo omnes causæ causatarum. Vis illum prouidentiam dicere: recte dices. Est enim cuius consilio huic mundo prouidetur, vt inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis illum naturam vocare: non peccabis, est enim ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu viuimus. Familiare est Oratoribus in eum omnium, quæ rectè geruntur in vitâ causas referre, contra, tristes etiam euentus eidem in scelereum vltionem assignare. Hoc Cicero, & Demosthenes saepe faciunt, tum ad excitandos, tum ad leniendos hominum animos, qui numine velut omnium potentissima causa facilius reguntur. Alij porro fatum à Deo discernentes, alteram, & proximam

Deum causam causatarum, cuius primus est v-

Seneca in proem. re-tum nat.

Fatum eorum saepe ab oratoribus inter causas alle-gata.

Picus l. 4. diuers. A-strolog. Demost. de Corona.

mam Deo causam fecerunt. Est autem multiplex fati acceptio, ut recte notat Picius Mirandulanus aduersus Astrologos. Nam modò pro natura sumitur, & sic *ἡσὶς ἐμὴ καὶ τῆς θανάτου* naturalem mortem appellat Demosthenes. Modò apud Ethnicos pro sideribus, modò etiani pro necessitate se per æternam consequentiã nodos explicante ponitur, & ita plerunque impiè nomen fati usurpant Astrologi, ut Ptolomæus, qui causarum connexionem ex motibus astrorum vim, & efficaciam trahentem definit, quò alulit Iuuenal. cum dixit.

Iuuenal. satyr. 27. v. 200. cum quo faciunt
Præcilla. omnia necessitatem, & actionem, quam nullam, & la vis potest irrumperere.
Bardesanes, Hæretici. Ammian. Marcell. l. 23. c. 3. D. Thom. 15. S. phyc. Boet. 4. de cons. D. Aug. in Ioan. tract. 37. Oratores Christiani. fati, & fortuna nomine Ethnic. non debent. Vide D. Aug. l. 4. de ciuit. Dei. Plin. l. 2. c. 7. quomodo fortuna nomine utantur Oratores. Plutarch in apophth.

Sidus, & occultis miranda potentia fati.
 & Seneca in natur. quaestion. cum vocat rerum *omnium necessitatem, & actionem, quam nullam, & la vis potest irrumperere.* Et vnde Ammianus Marcellinus: *Nulla vis humana, vel virtus maruissè unquam potuit, ut quod præscripsit fatalis ordo, non fiat.* Verùm Orthodoxa fides hanc fatuam in actionibus humanis fati necessitatem explofit, apud quam, fatum ut ex Boetio, & D. Thoma patet (est ordo causarum naturalium, vel rebus mobilibus inherens mobilis dispositio, per quam diuina prouidentia omnes suis quoque necit ordinibus.) Hoc modo licet fatum inter superiores causas numerare. Alioqui vanum nomen est, *fatum non ponunt nisi fati,* ut ait D. Augustinus, tantum abest, ut orator Christianus debeat istius causæ mentionem facere. Multò minus fortunæ, cuius tamen summum nomen est apud gentes. Huic aræ, imagines, delubra, huic sexcenta nomina. *Primi genia. fortis, viscosa, obsequens, redux, mammosa, Barbata, Publica, Augusta* inuocatur, nunquam ineptiarum finis. Vna nominatur, vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cume conuicijs colitur, volubilisque à plerisque, & cæca etiam exstimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorum fauatrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, *in tota ratione mortalium sola utramque partem facit.* Plerunque solent oratores ad deterrendas aduersariorum laudes, prosperos eorum successus fortunæ ascribere. Quod ab AEschine contra se dictum consutat Demosthenes in oratione de Corona. Sic Timotheum fortissimum, eundemque felicissimum Imperatorem inimici dormientem pinxerunt, & rectè gestantem, in quod vires, & viros vltro fortuna deuolueret. Castor etiam

Deiotari Regis accusator, quod eius se insidijs Casar expeditisset, tribuit Fortunæ Imperatoris, quam ob rem Cicero non leuiter stomachatus. Contrà si quos infelices habuerunt successus, culpam statim reiciunt. in fortunam. Verùm præclare Satyricus.

Nullum nomen abest si si prudentia, sed nos

Te facimus fortuna Deam, cælogua locamur.

Fortuna nulla est, ipsi homines fortuna sunt, dum inopinatos rerum, quas gerunt sortiuntur exitus, ut acutè ostendit Aristoteles: *ἡ τυχαιότης κατὰ συμβεβηκός, ἐστὶς κατὰ πρόαιρητον τῆς ἐνέργειας τῆς.* Quamobrem hæc inania de fortuna commenta ab oratore Christiano commemorari, non modo indignum est, sed etiam superuacaneum. Omisiss igitur his causis, aliæ inferiores sunt, & magis ad manum, partim naturales, partim artificiales, quæ etiam morales. Eæque aut rem totam conficiunt, aut adiuant, aut conferuant, aut interimunt, vnde nomina primariæ, adiuuantis, conferuantis, interimentis etiam causæ. Naturalium rerum causæ in oratione ciuili, si sint extra statum causæ, curiosius nõ inquirunt oratores, ut si quis deliquio solis conterritos exercitus, aut æstu maris haustas ciuitates memoret, non est illius continuo scrutari causas, variatq; & discrepantes hæc de re philosophorum afferre sententias: quanquam non nihil obiter potest attingere, cauere tamen debet ne sit nimius, nisi forte id causâ postulet. Ut si timore fracti, & debilitati sint animi, quod Eclipsis Solis, aut Lunæ ab Astrologo prædicta in terrorem cõgerrit. Tunc orator plenius, & liberius ostendere poterit minimè mirandum esse. Solis defectiones, itemque Lunæ prædicti in multos annos ab ijs, qui siderum cursus, & motus numeris persequuntur. Ea enim prædicunt, quæ naturæ necessitas perfectura est. Vident ex constantissimo motu Lunæ, quando illa è regione Solis facta incurrit in vmbra terræ, quæ est meta noctis, ut eam obscurari necesse sit. Quandoque eadem Luna subiecta Soli, atque opposita nostris oculis eius lumen obscurat: in quo signo quæque errantium stellarum, quoque tempore futura sit, qui exortus quoque die signi alicuius, aut qui occasus futurus sit. Contrà si exortum religione teneatur exercitus, ne proficiscatur in expeditionem, conuincere poterit orator, totam

Aristot. l. 2. phyl. c. 5.

Vis causarum naturalium magis oratoris.

Cic. 2. de diuin.

Cic. lib. 1.
 totam rem nugatoriam esse. Si enim in exitu aliqua vis, quæ declaret futura, necesse est eam, aut cum rerum natura esse coniunctam, aut conformari quodam modo numine Deorum. At qui diuina cum rerum natura tanta, tamque præclara in omnes partes, motusque diffusa, quid habere potest commune? non licam gallinæcum fel, sunt enim, qui vel argutissima hæc exorta esse dicunt, sed Tauri optimi iecur, aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, quod declarare possit, quid futurum sit? Infruita contingunt etiam in ciuilibus causis similia, in quibus oratores, & falsas rerum naturalium causas confutare, & veras statuere necesse est. Alias cum nihil opus est parcius in istis versari debent. Liberior hæc aliquando seruantur, historici, etiam qui res ciuiles describunt, data occasione defectuum Solis, & Lunæ, aestus maris, elusionum, pestilentia incendiorum, &c. eiusmodi causas requirunt. Sed Physicorum est, qui ex instituto res tractant pleniorum de causis naturalibus instituire sermonem. Familiare est item in rebus artefactis, opera ab opificibus, libris ab authoribus, vrbes à fundatoribus, omnia denique inuenta à suis inuentoribus commendare. In ciuilibus vero causis, & cæteris orationibus, rerum factorum, virtutum, vitiorum, affectuum, euentorumque omnium causas indagare, proferre, enucleare. Ex his enim oritur non puerilis quædam, sed grauissimis aucta sensibus amplificatio, si modo germanæ cuiusque rei causæ assignentur. Tum verò si multæ sint adiuuantes simul conglobatæ, grauem, & erectam maiestate faciunt orationem. Ducta est à causis efficientibus hæc Ciceronis amplificatio in Verrem. Agunt eum præcipitem pœnæ citium Romanorum, quos partim securi percussit, partim in vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium Dij patrij: quod iste vnus inuentus est, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret: & parentes pretium pro sepultura liberum poscebat. Religionem verò, caeremoniasque omnium sacerorum, sanorumque violatæ, simulachraque Deorum, quæ non modo ex suis templis ablata sunt, sed etiam iacent in tenebris ab isto retrusa, atque abdita, consistere eius animum sine furore, atque amentia non sinunt. Item nihil tenocurnum præsidium palatij, nihil

vrbs vigilat, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil sic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum orationis vultusque mouerunt?

De forma.

CAPVT XLVI.

EXcellens quidpiam est, & (vt ait Aristoteles, *ἄριστον, ἀγαθὸν καὶ ἰσχυρόν*) forma, per quam res est, id quod est, & ab vnoquoque discriminatur. Forma formarum est, vt Trismegisti philosophia liquet, verbum diuinum, cuius scintillæ quædam sunt formæ omnes, quæ rebus inspersæ eis essentiam, & vim quandam miraculam impertiuntur. Quæ si oculis parerent, quantam sui excitarent admirationem? verum, quæ nostræ cognitionis est tenuitas, vix vnâ ex infinitis nouimus, ymbrias quasdam, & vestigia formarum consecrari cogimur. Duplex autem est forma, vna quidem intima, quæ cognosci satis non potest: Altera species quædam externa, & rei compositio, seu figura, de qua frequentius loquuntur oratores. Qualis erat terra incomposita, talis res sine forma: Istius deinde compositionis, atque ornatus gratia plurimum in se deriuauit dignitatis. Hanc formæ pulchritudinem discretè commendat Diuus Ambrosius. *Erat incomposita, quia nulla dignentium*, nec thoris herbosa riparum, nec opaca nemoribus, nec lata segetibus, nec ymbrosa supercilij montium, nec odora floribus, nec grata vinetis. Merito incomposita, quæ ornatibus indigebat, cui deerant vitium terra gemmantium. Ostendere enim voluit Deus, quia nec mundus haberet gratiam, nisi eum vario cultu operator ornasset. Cælum ipsum intextum nubibus, horrorem oculis, moestitiam animis excitare consuevit. Terra imbribus madefacta fastidio est, maria procellis turbata, quos non incuriunt metus? *Pulcherrima est rerum species.* Ductum est item a forma nobiliore hoc, quod sequitur argumentum. Animam habes Dei signatam caractere, hanc igitur Deo reddere debes, quod plenius explicat Theodotus in Epitome. *Ἐπὶ τῆ προκομιδέντος νομισματος ὁ κύριος ἔπεν οὐ τὸν τὸ κτῆμα, ἀλλὰ τὴν ἢ εἶκον καὶ ἐπιγραφὴν, καὶ σαρκοῖνα οὐ εἶν ἐκεῖνα δοῦν, οὕτως καὶ ὁ πρὸς τὸς ἐπιγραφῆν μερὶ ἔχει διὰ χριστοῦ τὸ*

Arist. lib. 10 Physic.

D. Amb. Hexam. l. 1. c. 8.

Theod. in Epitome.

Cic. ad. 2. in Ver.

ὄνομα τῷ θεῷ, τὸ δὲ πνεῦμα ὡς εἰκόνα.
 Ut in numismate, inquit, Caesariano, quod
 Domino oblatum est, quæ huius ipse non cu-
 ius esset possessio, sed cuius esset imago, &
 inscriptio, ut illi redderetur. Sic fidelis sig-
 natus est à Christo Dei nomine. Spiritum ve-
 rò habet Dei imaginem. Ex quo infert Deo
 reddendum esse. Rarò ab istis formis intrin-
 secis, quæ ignotæ sunt, sed ab extrinsecis, quæ
 videntur argumenta ducunt oratores.

Sic hominem à figura, & specie corporis
 commendat. Dicitur Ambrosius. *Forma tamen
 humani corporis est venustior, status erectus,
 & excelsus, ut neque enormis proceritas sit,
 neque vilis, & abiecta pusillanimitas, tum ip-
 sa habitudo corporis suavis, & grata, ut ne-
 que belluina vastitas horrore sit, nec gracili-
 tas tenuis infirmitati.* Ac primum omnium
 cognoscamus humani corporis fabricam in-
 star esse mundi. Siquidem ut cælum eminet
 aeri, terris matæ, quæ velut quædam mem-
 bra sunt mundi: Ita etiam caput supra reli-
 quos artus nostri corporis cernimus emine-
 re, præstantissimumque esse omnium, tan-
 quam inter elementa cælum, tanquam ar-
 cem inter reliqua vrbis mœnia. In arce autem
 hæc, regalem quandam habitare sapientiam
 secundum Propheticum dictum. Quia oculi
 sapientis in capite eius: hanc esse cæteris tu-
 tiorem, & ex illa membris omnibus vigo-
 rem, providentiamque deferri. Quid enim
 robur, & validitas lacertorum proficiat, quid
 velocitas pedum, nisi capitis velut Principis
 sui imperialis quædam adminiculetur potes-
 tas? Ex hoc enim destituuntur vniuersa, aut
 omnia fulciuntur. Quid agat fortitudo, nisi
 oculo duce utatur in prælium? Quid fuga, si
 desit obrutus? Carcer est torum corpus, te-
 nebroso inhorrens situ, nisi oculorum illu-
 minetur aspectu. Quod ergo Sol, & Luna in
 cælo, hoc sunt oculi in homine. Sol, & Luna
 duo mundi lumina: Oculi autem quædam in
 carne sidera fulgent deluper, & infertora cla-
 ro illustant lumine, nec patiuntur noctis
 quibusdam nos tenebris implicari, speculato-
 res quidam nostri die, ac nocte excubant. Nam
 & ex sopore membris cæteris citius excitantur,
 & vigilantes circumspectant omnia, &
 cætera, quæ ille vir admirabilis fatus pro-
 sequitur. Familiarissimum est ex hoc loco re-
 rum corporearum, tam naturalium, quam ar-
 tefactarum descriptiones nobilissimas trahere,
 ut plenius suo loco ostendamus. Videntur

Ambrosium illud os, etiam Hirundinem, &
 nidum à materia, & forma simul describat,
*Hirundo minuscule corpore, sed egregie pio
 sublimis affectu, quæ indiga rerum omnium
 pretiosiores auro nidos struit. Deinde, legit
 enim festucas ore, easque luto illinit, ut con-
 glutinare possit. Sed quia lutum pedibus non
 potest deferre, summitatem pennarum aqua
 infundit, ut facile his pulvis adhæreat, & fiat
 limus, quo paulatim festucas, vel minutas
 furculos sibi colligat, atque adhætere faciat.
 Hæc de materia, statim formam exhibet, &
 fabricam speciosam instar pauperti compla-
 natam, sine texturarum rimulis, ne tenetis
 frigus irreat.*

De fine.

CAPVT XLVII.

Finis quidem exitu, caussarum vltima est,
 destinatione autem prima. Nam ut radice
 caudex rami, folia, fructusque erumpunt.
 Sic ex fine tota vis, & ratio actionum hu-
 manarum exilit. Nec sine causa Galenus
 τὴν περὶ τέλος ὑποληψὶν βίαν nominat.
 Dicitur verò Chrysostomus ait, imprimis
 cuique intelligenti considerandum esse fi-
 nem, à quo si rerum omnium œcono-
 mia caperit, longè melior, & fortuna-
 tior erit, non modo in maioribus negotijs,
 sed in ijs etiam, quæ leuioris videntur mo-
 menti. ὁ σωθεὶς πρὸς τὸ ὄρωτα, καὶ τὴ βελό-
 ρηρον πάντα τὰ ἄλλα χρηστὰ ἔσεν, καὶ οἰ-
 κονομῶν ἅπαντα ἀν' ἡδὴ καλῶς διαπράττει,
 quod spectat illud Satyrici.

Est aliquid, quousque, & in quod dirigitur. v. 60.

arcum

An passim sequeris cornuos, testaque, lu-
 toque.

Securus quo pes ferat, atque ex tempore
 viuis.

Iuuerit igitur imprimis in ijs, quæ tra-
 ctantur rebus, finē accuratè cognoscere, quā-
 do ex eo prudens orationis distributio futu-
 ra est. Sed euenit persæpe, ut siue propter in-
 genij, & iudicij imbecillitatem, siue ob pra-
 uos affectus, qui instar nubium clarissimo a-
 lioqui mentis sideri offunduntur, siue etiam
 ob instam rebus humanis obscuritatem, ad
 finem hallucinemur, fictumque pro vero ar-
 ripiamus, ex quo magni, & infiniti errores
 pullulant.

In quaestione, quam de finibus bonorum, & maiorum philosophorum disputatio ventilavit, ducentas octoginta, & octo sectas esse Marcus Varro Romanorum omnium doctissimus animadvertit: Quae tamen omnes à vero aberrarunt, ipsa deinde media, quae respectu vniuersi, ac solius finis permulta sunt, in infinitum crescere oportuit. Ex quo sexcentis erroribus, & vitijs oppletum fuit humanum genus. Nec mirum, si diuina habeant oracula. *Hoc inueni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se in finis miscerit quaestioni.* Vt in hoc, ita in multis, vel minimis quotidie peccatur ab imprudentibus, quo fit, vt magnum sit ad stabiliendam causam adiumentum, destinatum finem agnouisse. Videas aliquos ad dicendum aggredi antequam quid velint, aut spectent, aut à quibus, aut quomodo destinarent. Vnde & verba quasi globulos ex argilla mittunt in pectora, quae statim franguntur antequam eò, quò missa sunt, perueniant. Contra alios, qui & finem sincerum omnino spectant, & ipsum qualis sit egregie norunt, faces, & sagittas ignitas in animos spargere. Tanti est in eo esse prudentem. Est autem finis, vt rectè animadvertit Aristoteles, id cuius gratia fit aliquid, idque non extremum, sed optimum, & rectè D. Augustinus finem perfectionem esse ait, non consumptionem. Vbi rectè assignatus est finis, quod in deliberationibus maxime facto opus est, ad eum tanquam ad centrum omnia argumenta referri solent, quae media esse oportet ad finem destinatum consequendum. Hunc sibi finem aliquis proposuit, diuitem fieri oportet, *Bene mori, ut, qui dum moritur, lucrum facit.* Continuo auaritia suggerit argumenta ad finem accommodata.

Eccl. 7. v. 10.

3. Aug. enarr. in psalm. 37. Vbi finis in deliberationibus praeipuum.

Perf. sat. 6. 75.

*Vendo animam lucro, mercare, atque excusa solers,
Omne latius mundi: ne sit praesantior alter,
Cappadocae rigida pingues plausisse catalla,
Rem duplici. Feci: iam triplex, iam mihi quarto
Iam decius redit in rugam. Depunge, vbi sistam.
Inueni: us, Chryssipetui finitor acerui.
At si quis amat bonam mentem, & coelum itineris sui terminum statuit, inclamat spiritus.*

nostrum est

*Quod vniuersi: cinis, & manes, & fabula fides.
Vine memor loti: fugis hora, hoc quod loquor inde est.*

De vsu & amplificatione causarum.

CAPVT XLVIII.

EXijs apparet huius loci vsu frequentissimum esse, eundemque vtilissimum. Materia ad corporearum rerum, siue naturalium, siue manufacturarum commendationem, vel vituperium valet. Qualis est enim materia, tale plerumque est opus, sic Cicer. 3. de natura Deorum, omne corpus mortale esse probat, quia constat ex elementis. Omne corpus, inquit, aut aqua, aut ignis, aut aer, aut terra est, aut id quod concretum ex his, aut aliqua ex parte eorum, horum autem nihil est, quod non intereat. Efficiens eruditam habet cognitionem, & vbi multae simul congruunt per amplam dicendi materiam suppeditant. Tum in excogitando ingenium, in digerendo iudicium, in explicando flumen orationis expromunt. Forma interior ad Philosophos pertinet, species, & figura exterior ad hypotyposeon vsu, non medioctiter facit. Iam verò finis, in deliberatiuis orationibus, omnino necessarius est, & ad ordiendam orationis relam aptissimus. Ex causarum qualitate, effectorum ferme rationem, conditionemque inferimus, non leuibus argumentis, si modo causae ipsae rectè assignatae fuerint. Alioquin non deerit confutandi locus, si materia, si forma, si efficiens, aut finis, praeter rem, aut etiam contra rem ab aduersario constitutus, ostendatur peccasse in principijs, causas, aut falsas pro veris, aut obscuras pro certis, aut pro germanis remoras attulisse: Alia proferentur, quae cum ratione, & communi hominum sensu, & effectis consentiant. Sic qui Solem noctis causam dixerit, quod eius absentia tertiae nox iterepat, conuincetur falsam causam attulisse, non enim Sol causa tenebrarum est, licet ex eius absentia nox necessario consequatur. Verum cum ansam ceterae causae refutationis praebent, maxime tamen efficiens, quae vt plurimum in multos ramos diffundi solet, & accommodatè per amplificationem tractari.

Cic. 3. de natura Deorum.

Aa Exem.

Exemplum istius confutationis habes in Arnobio contra Ethnicos, qui Christianos orbis terrarum omnium malorum fontem extitisse dicebant, hoc ille primò in irrisione traducit.

Arnob. l. i.
advers. gen-
tes.

Nunquid (inquit) postquam Christiani esse cœperunt in contrarias qualitates, prima illa elementa mutata sunt, ex quibus res omnes consensus est esse concretas. Nunquid machinæ huius, & molis, qua uniuersi regimur, & continemur inclusi, parte est in aliqua relaxata, aut dissoluta constructio? Nunquid vertigo hæc mundi primigenij motus moderamen excedens, aut tardius reperere, aut præcipiti cœpit volubilitate raptari? Nunquid ab occiduis partibus attollere se astra, atque in ortu signorum fieri cœpta est inclinatio? Nunquid ipse siderum Sol princeps, & cuius omnia luce vestiuntur, atque animantur calore, exarsit, inreperuit, atque in contrarios habitus moderaminis soliti temperamenta corrupit? Nunquid Luna desijt redintegrare se ipsam, atque in veteres formas nouellarum semper restitutione traducere? ita ludit per interpretationem) mox ea, quæ imputantur Christianis ante Christianos contigisse conuincit. Casus, inquit, frequentissimi grandinis accidunt, in literis præcis non videmus imbres saxeos totas sæpe comminuisse regiones, difficiles pluinæ sata faciunt emori, & sterilitatem indicunt terris. Immunis enim antiquitas malis ab his fuit, cum etiam flumina cognouerimus ingentia limis inhoruisse siccatis. Pestilentia contagia vrunt genus humanum. Annalium scripta perecurrere, uniuersas disceris gentes sæpenumerò desolatatas, & viduas suis esse cultoribus. (Deinde) quando est humanum genus aquarum diluuijs interemptum, non ante nos? Quando mundus incensus in fauillas, & cineres dissolutus est, non ante nos? Quando vrbes amplissimæ marinis coopertæ sunt fluctibus, nõ ante nos? & cætera, quæ ille vastè profertur. Mox confutatis istis, quæ afferebantur causis alias subiicit. *Quid si enim prima materies, quæ in rerum quatuor elementa digesta est, miseriarum omnium causas suis continet incitationibus inuolutas? Quid si siderum motus certis signis, partibus, temporibus, lineis, pariunt hæc mala, & subiectis afferunt variorum discriminum necessitates. Quid si statis temporibus rerum vicissitudines sunt, atque vt in maritimis. a flibus, mo-*

dò secundæ res affluunt, modò rursus resunt malis reciprocantibus prospera? Quid si materia: fax ista, quam sub nostris calcamus ingressibus, hanc habet sibi legem datam, vt expiret nocentissimos halitus, quibus corruptus aer iste, & corporibus labem ferat, & negotia infirmet humana. Quid si, quod proximum vero est, quicquid vobis videtur aduersum mundo non est malum.) Sic poterit hic locus discretè amplificari.

Effecta.

CAPVT XLIX.

EX ijs, quæ de causis hætenus dicta sunt, facile est effectorum rationem cognoscere, quando effecta sunt orta de causis, & habent perpetuum inter sese commercium. Quò fit vt causæ in quatuor distinctæ species; tor effectorum erent genera: Est enim suis cuique effectus, quasi soboles addita, ex quo virium suarum capit argumentum. Homo corporeus est, videtur, tangitur, palpat, hoc habet à materia: ratiocinatur, intelligit, sapit, & id nactus est à forma: Tres facultates in vna anima præcellentes obtinet, intellectum, voluntatem, & memoriam. Causæ efficientis, hoc est Dei vnus in tribus personis character est eximius, & maximus. Ad æternum bonum se, suaque dirigit, ad hoc finis proprius impellit. Ita quæque causa distinctos sortitur effectus. Est autem huius loci vsus amplissimus, idemque fecundissimus. Si genus demonstratiuum species, sapius hoc perrexitur loco: quid enim illa rerum gestarum commemoratio aliud continet, quam effecta? Si iudicialis generis habeatur ratio, hoc loco fulcitur; cum præsertim, tam frequens facti, vel infecti quæstiones agitentur. In deliberatiuo quoque genere multa necessariò effecta, sapius expromenda sũt, sed hæc in rōis. Nunc si accuratius consideretur, ad tria potissimè vtilissimus inuenietur. Primum est, quod res eas, quæ sua natura rexit, & quasi tenebrarum lacris vallauit, effectorum beneficio, quasi per sobolem parentes agnoscamus. Si non plena, saltem rudis cognitione. Sic Deus O. M. ex effectis agnoscitur, vt argumentatur Minutius. *At enim, Minutius quem colimus Deum, nec ostendimus, nec videmus. Imò ex hoc Deum credimus, quod eum uis sentire possumus, videre non possumus.* In operibus.

Vide Cic. in
Topic. lib.
67.

Vt in effecta
vri amplifi-
mus.

Minutius
quem colimus
Deum, nec
ostendimus,
nec videmus.
Imò ex hoc
Deum credimus,
quod eum uis
sentire possumus,
videre non
possumus. In
operibus.

Deus enim eius, & in mundi omnibus motibus virtutem eius, semper præsentem aspiciamus: cum tonat, fulgurat, fulminat, cum serenat. (Deinde) Erras o homo, & falleris. Unde enim Deus longè est, cum omnia cœlestia, terrenaque, & quæ extra istam orbis prouinciam sunt, Deo cuncta plena sunt? Vbi que non tantum nobis proximus, sed infusus est. In Solem adeo rursus intende: cœlo affixus, sed terris omnibus sparsus est. Pariter præsens vbi que interest, & miscetur omnibus, nusquam enim claritudo violatur: Quâto magis Deus auctor omnium, ac speculator omnium, à quo nullum potest esse secretum, tenebris interest, interest cogitationibus nostris, quasi alteris tenebris? Non tantum sub illo agimus, sed cum illo (vt propè dixerim) viuimus. Ne nobis de nostra frequentia blandiamur, multi nobis videmur, sed Deo admodum pauci sumus.

D. Cypr. lib. de bono patientis.

Sic ex eo quod videamus Dei nutu, tempora obsequi, spirare ventos, fontes fluere, grandescere mellium copias, fructus nitescere vinearum, exuberare pomis arbuta, nemora frondescere, prata florere, Dei bonitatem laudat Cyprianus. Ex eodem loco petuntur virtutum, vitiorum, affectuum, quæ oculis corporis minime patent argumenta. Ira non videtur? Audax, & minax iratorum vultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, iniqua manus, color verius, crebra, & vehementius acta suspiria iræ soboles, satis arguunt, qualis mater ipsa sit, si adhuc ignoras? Vnde, vt per iram spumant apris ora, dentes acuntur attritu: Taurorum cornua iactantur in vacuum, & arena pulsu pedum spargitur: Leones fremunt, instantur iratis colla serpentibus, rabidorum canum tristis aspectus est, ignorare non poteris, non leue monstrum esse, à quo tantus in omnibus animantibus furor pariat. Si turbinem nescis, rapta ab eo armamenta, & totas naues in sublime elatas agnosce, quam vehemens, & furiosus sit agnosces.

II. Ad narrationes, & descriptiones plurimum valent effecta, ex ijs enim res clarissime subiiciuntur oculis. Sic canina fames describitur ab Ouidio.

— petit ille dapos sub imagine somni,
Oraque vana mouet, dentemque in dento
fatigat.
Exercetq; cibo delusum guttur inani,
Proq; epulas tenuis, nequequam ashorat au-
roras.

Vt vero est expulsa quies, furit ardor dicen-
di
Perque avidas faucibus immensa quo viscera
regnat:
Nec mora, quod ponitur, quod terra, quod edu-
cat aer,
Pescit, et appositis quaritur ieiunia mensis,
Inque epulas epulas quarit, quod quo urbibus
esse,
Quodque satis poterat populo, non sufficit
vni,
Plusque cupit, quo plura suam domitii in
alium.

Similia sunt infinita, quæ in libro descriptionum reperies.

III. Ad amplificationes aptissimi sunt effectus, & quo plures sunt, eò fusius rem extendunt. Recte autem tractantur per congeriem vibratam, & intercisam, vt *Patientia est*, quæ nos Deo commendat & seruat: Ipsa est, quæ iram temperat, quæ linguam frenat, quæ mentem gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium similitatis extinguit, coercet potentiam diuitum, inopiam pauperum refouet, tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laboriosam castitatem, in coniunctis, & maritatis indiuiduam charitatem, facit humiles in prosperis, in aduersis fortes, contra iniurias, & contumelias mites, &c.

D. Cypr. de bono patientia.

Vt huius argumenti.

Quod ad vim, & usum argumenti attinet, non est vbi que ratum, malum esse causam, ex qua mali effectus prodeunt, fit enim plerumque, vt ex alio fonte manent effecta, quæ certis causis ascribimus, cum ipse tantum per accidens concurrat, vt non est ferrum malum, quod interficit, sed nos ipsi improbi, qui id in mala nostra conuertimus, quod aduersus feras datum est. Et ita Seneca ventos bonos esse probat ab effectis permultris. Dedit, inquit, Deus ventos ad custodiendam cœli, terrarumque temperiem, ad euocandas, suppressendasque aquas, ad alendos satorum, arborumque fructus: quos ad maturitatem cum alijs causis adducit ipsa iactatio, attrahens cibum in summa, & ne torpeat promouens, & cæc. At si lacerant nauigia nostrum peccatum est, qui per auaritiam elementa mundi confundimus.

Senec. lib. 5. qua. nat.

A a A a

Adiuncta, Antecedentia, Consequentia.

CAPVT L.

VT diuersis coloribus illitæ fulgent ta-
bella delicias, atque excitatiuſ sunt gra-
ta. Ita vacijs vndique adiunctis perſperæ
quorquor cæli ambitu res continentur, ſua-
uioſam quandam habent ſpeciem dignitatis.
Illa igitur vocantur adiuncta, quod ſint cum
re coniuncta, quæ tantam probationum ma-
teriam ſuggerunt, vt hic vnus locus, ratio-
num, & argumentorum, ſeminarium meri-
tò appellari poſſit. Habet autem apud Rhe-
tores (vt notat Marcus Tullius in Topicis)
locum præcipuum. Nam & ij adiunctis
vntur ſæpius, & vt delectantur impenſius.
Omnia orationum genera ſiue illa Demon-
ſtratiua ſint, ſiue Deliberatiua, ſiue etiam
ad forum, controuerſiaſque pertineant, hoc
vno maxime nituntur loco, ita tantum ha-
bet vbi que ſecunditatis. Licet autem inu-
mera ſint, quæ vocantur coniuncta, poſſunt
tamen ad ſeptem genera referri, quæ vul-
gari verſiculo continentur.

Adiuncta
latiſſimè
patent apud
Oratores.

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo,
quando.

Quis, perſonam ſignificat, in qua ſpectan-
tur adiuncta animi, corporis, & fortunæ (vt
vulgus appellat) in animo expenduntur affe-
ctiones, vt amor, & iracundia; vitia, vt ambi-
tio, auaritia, luxuries; artes denique, & diſci-
pline, vt Grammatica, Rhetorica, Philoſophia,
quæ omnia latiſſimè diffunduntur. In cor-
pore, figura, ſpecies, color, deformitas, pulch-
ritudo, valetudo, debilitas, tarditas, agilitas.
&c. In externis, nomen, genus, conditio, vi-
ctus, veſtitus, conſilia, facta, caſus, orationes,
&c. propè infinita.

Saluſt. de
Cath.

Ab adiunctis animi, fortunæ, & corporis
ſumptum eſt illud Saluſtij, Lucius Catilina
nobili genere natus fuit, magna vi, & corpo-
ris, & animi, ſed ingenio malo, prauoque:
huic ab adoleſcentia, bella in teſtina, egdes, ra-
pine; diſcordia ciuiliſ grata fuit, ibiq; iuuen-
tutem exercuit, corpus patiens inedia, algo-
ris, vigiliæ, ſuprà quam quiequam credibile
eſt, animus audax, ſubdoluſ, vanuſ, cuiuſvis
rei ſimulatoſ, ac diſſimulatoſ, alieni appetens,
ſui profuſuſ, ardens in cupiditatibus, fatiſ lo-

quentia, ſapientia parum, vaſtuſ animuſ, im-
moderata, incredibilia, nimis alta ſemper cu-
piebat. A corpore ductum eſt illud Martial.
Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine luſ-
cus.

Martial. q.
4. l. 32.

Rem magnam præſtaſ Zoilo ſi bonuſ eſt.

Item Ciceroniſ, Nonne ipſum caput, & ſu-
percilia illa penitus abraſa olere malitiam, &
clamitare crudelitatem videntur. Nonne ab i-
miſ vnguibus vſque ad verticem ſummum, ſi
quam coniecturam aſſert hominiſ tacita cor-
poriſ figura, ex fraude, mendacijs, & fallacijs
conſtare videntur; qui ideo capite, & ſuper-
cilijs ſemper eſt rariſ, ne pilum vllum boni
viri habere videatur. Sic Medici, & Phyſiog-
nomici ſana eſſe corpora conijciunt ab ad-
iunctis, quando appetitum habent tibi addi-
ctiſ horiſ, benè comedunt, & æquè digerunt,
ſuiſ ſomnoſ dormiunt, citò ſudant, raro ſter-
nutant, leniter incedunt, mediocriter pingueſ-
cunt, & omnibuſ ſenſibuſ vagant, hæc adiun-
cta ſunt ſaniſ corporiſ.

Cicero.

Accedunt externa, vt veſteſ, apparatus, co-
mitatuſ, &c. Sic D. Gregor. Nazianz. in de-
ſcriptione muliebris choragi, varia ornamen-
torum adiuncta proſequitur. Ζαυθαίς ποδα-
μίδαſ, βοσπόρων ἑλικάſ, & Ἐφίματα σκη-
νοποροῦντων τὴν ἑμίαν κεφαλήν ἀλιμωτάτα,
& ἑδῶντες περιπέθεαιſ, & διαφανέſ πολυ-
τέλετα. &c. de quibuſ alio loco.

D. Gregor.
Nazianz.

Quid, negotium ipſum, quod geritur indi-
cat, itaque potiſ eſt adiunctoſum ſedeſ, & vide Clu-
ſant. in partit.

Vbi, loci differentiaſ complectitur, ſacri,
profani, maritimi, remoti à mari, plani, mon-
tuoſi, leuiſ, aſperi, ſalubriſ, peſtilentiſ, opaci,
aprici, culti, inculti, celebriſ, deſerti, ædificari,
vaſti, obſcuroſ, rerum geſtatoſum veſtigijſ nobi-
litatiſ, à quibuſ ſinguliſ poſſunt deſumi argu-
menta; Sic Marcus Tulliuſ Antonijſ, qui pro
conſone vomerat fæditatem à loco ex-
aggerat. Si inter cenam in tuiſ illiſ imma-
nibuſ poculiſ, hic tibi accidiffet, quiſ non
turpe duceret; In coetu verò P. R. negoti-
um publicum gerens magiſter equitum, cui
ruſtare turpe eſſet, iſ vomens fruſtiſ eſen-
lentiſ viniſ redolentiſbuſ gremium ſuum,
& totum tribunal impleuit.

Cicero.
Philipp.

Auxilia non modò miniſtroſ, ſed variſ
quoque inſtrumenta ad rem gerendam necceſ-
ſaria complectuntur, vt in venatione ſunt.

Retia

Verg. 4.
Aeneid.
Orphea. l. 4.
v. 12.

Retia rana, plaga, latio venabula ferro.
qua Opelianus fuitus.
Δικτυα τε σχαλιδας τε βροχων τε πολυ-
σωνα δεσμοα
Αρχυαα, ευσφραδαα τε λογοδα ταυαοδ τε
παναατρον
Cassique, furculaesque, funiumq; stridentia
vincula,
Retia crassa, beneq; plexa v' imina, longum-
que Pantherem.

Arnob. l. 5.
ana. gente.

Cur. Caussam amplectitur, siue vnam, siue plu-
es, maxime tamen effeetrices, adiuuan-
tes, vel finem, qui ad agendum impuleit, de
quibus superiori loco dictum est.
Quomodo. Res gesta varios modos enu-
cleat, si sacrificium, si triumphus, si pompa, si
caedes narratur, statim modus, & ratio rei
gesta ponitur ob oculos. Sic Arnobius con-
tra gentes, ritum Ethnicorum in colenda Cy-
bele perceret, & interpretatur. Quid enim
sibi vult illa pinus, quam semper statis die-
bus in Deum matris intermittitis sanctuario?
Nonne illius similitudo est arboris, sub qua
furens manus, & infelix adolescentulus in-
tulit, & genitrix diuum in solatium sui vul-
neris consecrauit. Quid lanarum vellera,
quibus arboris colligatis, & circumuolutis
stipitem? Nonne illarum repetitio lanarum
est, quibus iam deficientem contexit, & te-
poris aliquid rata est se posse membris con-
ciliare frigentibus? Quid compti violaceis
coronis, & redimiti arboris ramuli? Nonne
illud indicant, uti mater primigenijs flori-
bus adornaucrit pinum miserabilis indicem,
testimoniumque fortune. Quod pectoribus
applaudentes palmas passis cu crinibus Gal-
li? Nonne illos referunt in memoriam luctus,
quibus mater Turrita cum AEdessi lachry-
mabili puerum prosequuta est ciularu? Quid
temperatus ab alimonio panis, cui rei dedi-
stis nomen *Casius*: Nonne illius temporis i-
mitatio est, quo se nomen ab Cereris fruge
violenta meroris abstulit. Sic ab adiunctis
modi, & variorum instrumentorum, carpen-
di illius facti impij vero, & ridiculi materia
quaesuit. Eodem modo Heliodor. Aethiop.
hist. lib. 3. Pompam describit ab adiunctis.
Ηγατω ηυ εκατομεη τ τελεμενων ανδραμ
αρχικότερον βιον τε χ πολων ερεχομενων.
το μεν ζωσμα εκασω χιταων λευκων εις αχ-
ηλλων ανεσεμε, χειρ η δεξια ουν αμω καμ

Heliod.
Aeth. 3.

μαζω παραγομενη μενη πελεκω διαστρον ε-
πε. ραδανερ.

Primum quidem procedebant centumviri
iniati, non minus vita, quam veste rustici,
& singuli tunicas habebant candidas, quas
tortilis nodus substrictas colligebat. Manus
dextera simul cum manilla, & humero nu-
data, ancipitem securim vibrabat, &c. de qui-
bus in descriptionibus.

Cicer. in
partit.

Quando, designat tempus. In temporibus
praesentia, & praeterita, & futura cernuntur.
In his ipsis vetusta, recentia, instantia, paulo
post, aut aliquando futura. Insunt etiam in
temporibus illa, quae temporis quasi naturam
notant, ut hyems, ver, aestas, autumnus; aut
anni tempora, ut mensis, ut dies, ut nox, ho-
ra, tempestas, quae sunt naturalia. Fortuita
autem, sacrificia, festi dies, nuptiae. Inter haec
adiuncta, alia alijs praestantiora, & rei pro-
piora sunt, longe enim magis proprium est
homini loqui, equo hincire, quam illi pilcu,
huic ferre Ephippium. Ex quibus facile col-
liges licet adiuncta eius sint natura, ut rem
necessario non conuincant, ubi tamen magis
singularia sunt, aut multa simul conglobata,
non parum obtinent reboris: ut in eade pro-
banda teium, cruor, clamor, titubatio, per-
mutatio coloris, oratio inconstans, trem-
or, &c. Consultantis erit ea, quae ex adiun-
ctis ad probandum erunt petita, ut obscura,
incerta, omni mutationi obnoxia resellere;
eadem rebus ab eo, quod intenditur alienis-
simis, tribuere, ut pallorem, timorem, & tre-
pidationem, etiam innocentissimis ad crimi-
nis facti nouitatem obtupescantibus.

Adiuncto-
rum ab an-
tecedent. &
consequent.
discrimen.

M. Antonius 2. de oratore, adiuncta cum
antecedentibus, & consequentibus coniun-
git. At vero M. Tullius in partitione recte
distinguit, quoniam adiuncta ex sua natura
non concludunt necessario, quod sint rerum
signa, & *επισταους*. Antecedentia vero, &
consequentia necessitatem habent conclusio-
nis, si modo talia sint, qualia esse oportet. De
his haec habet Cicero in Topicis. Locus
Dialecticorum est proprius ab antecedenti-
bus, & consequentibus, & repugnantibus,
nam adiuncta, de quibus ante diximus, non
semper eueniunt. Consequentia vero ea di-
co, quae rem necessario consequuntur. An-
tecedentia, quae rem necessario antecedunt:
ut si homo est, animal est, si Sol ortus est, dies
est. Talia sunt illa Lactantij. Quod dissolu-
tur interit, quod interit ortum sit necesse est, 9. exempl.

Lact. l. 2. c.

*Anteced. lo-
cus an ab
alijs sciun-
gatur.*

quod ortum est, habuit fontem vnde oriatur, id est factorem aliquem, sentientem, prouidum, petitumque faciendi. Item, Quod semper fuit, semper esse non desinit, & vnde absuit principium, abesse hinc etiam finem necesse est. Materia si facta non est, nec fieri ex ea quicquam potest, si fieri ex ea non potest, nec materia quidem erit. Materia enim est, ex qua aliquid fit. Dices hunc locum minime videri ab alijs sciungendum, cum praesertim instar spiritus, & sanguinis permeet vniuersos. Ita res quidem se habet, si res ipsa spectentur, at vero si necessitas consecutionis, quae sola considerari debet, in iudicium, disceptationemque veniat, peculiarem ordinem constituit. Minus quidem apparet in ijs exemplis, quae causae sunt, & effecta, vt si Sol lu-
cet, dies est, postea & illud quoque exemplum ad locum causarum referri. At si dicam vir est, igitur & puer fuit aliquando, facilius haec inferendum ex altero perspicitur necessitas. Locus hic, vt patet ad subtiliter aliquid colligendum magis, quam ad alendam orationis fecunditatem facit. At vero adiuncta locos amplificationum eximios suggerunt, quod licet passim intueri: vel hic vnus spectetur magni Senecae locus, quo auaritiam describit ex adiunctis.

*Senec. l. 7.
de benef.
6. 10.*

Quid agis auaritia? quot rerum charitate aurum tuum victum est: Omnia ista, quae re-
tuli in maiore honore, pretioque sunt. Nec volo tuas opes recognoscere, laminas vtriusque materiae, ad quas cupiditas nostra caligat. Deinde. Video istic diplomata, & Syngraphas, & cautiones, vacua habendi simulachra, vmbrae quasdam auaritia laborantis, per quas decipiant animum, inanium opinione gaudentem. Quid enim ista sunt? quid foenus, & Kalendarium, nisi humanae cupiditatis extra naturam quaesita nomina: Quid sunt istae tabulae, quid computationes, & venale tempus, & sanguinolenta centesima?

*Hist. Plin.
l. 16. 6.*

Quid aliud habent, quam adiuncta tot descriptiones corporum, vt camporum, fontium, fluuiorum, arborum, metallorum, & caetera. Malus punica sic describitur ex adiunctis. Punica malus arbor est, haud adeo proceera. folio angusto, nitidique viridis, oleae, aut myrti aemulo, crassiusculo, rubris intercurrentibus venulis, & rubro pediculo pedulo. Rami multi flexiles, spinosi: flores puniceo, oblongi, calathii modo patuli, ore stellatim dissecto, e quo folia emergunt tenuia, colore coeruleo agre-

ris papaueris aemula, cum granulis quibusdam medijs capillamentis appensis, vt in rosa. Fructus, pomum est corio, & membrana tectum extra rufescente, intra flauescente, innumeris granis factum, angulosis, rubentibus, vinofo succo refertis officulis in eis larentibus, quae grana intercurrentibus flauis, tenuibusque membranis miro naturae artificio distinguuntur.

Contraria repugnantia.

CAPVT LI.

A Amphitheatrum quoddam est hic locus, in quo pugnantium, & collidentium inter se argumentorum robora gratius perspiciuntur, & melius. Si quidem contraria contrarijs dignitate opposita magis elucescunt. Quamquam maiestatem habet haec argumenti ratio, patefaciam hoc exemplo. Si dicam Christianos pudicos esse, continentem, moderatos, patientes, iustos, simplices, parum habet ornatus oratio. At si contentionem instituiam, & Ethnicorum (vel apud suos optimorum) vitij oppositis Christianas virtutes ostendam, longe clarius, & tuauis emicabunt.

Hoc praestat argumento a contrarijs Tertullianus. Caeterum, si de pudicitia prouocemur, lego partem sententiae Atticae in Socratem corruptorem adolescentium pronuntiantem, Christianus vxori suae soli masculus nascitur, Democritus excaecando semetipsum, quod mulieres sine concupiscentia aspicere non posset, & doleret, si non esset potius, incontinentiam emendatione profiteretur: At Christianus saluis oculis foeminam videt, animo aduersus libidinem caecus est. Si de probitate defendam, ecce lurulentis pedibus Diogenes superbos Platonis thoros, alia superbia deculcat: Christianus, nec in pauperem superbit. Si de modestia certem, ecce Pythagoras apud Thuriolos, Zenon apud Priennenses tyrannidem affectant, Christianus vere, nec ciuitatem. Si de aequanimitate congregiar, Lycurgus aequanimitatem optauit, quod leges eius Lacones emendassent: Christianus certam damnatus gratias agit. Si de fide comparem, Anaxagoras depositum hostibus denegauit: Christianus etiam extra fidelis vocatur. Si de simplicitate consistam, Aristoteles familiarem suum Hermiam turpiter loco excide-

Vide Amph.

in categr.

c. 3. Cic. in

top. sed. 47.

louis loci

tem habet haec

argumenti ratio,

patefaciam

hoc exemplo.

Si dicam

Christianos pudicos

esse, continentem,

moderatos, patientes,

iustos, simplices,

parum habet ornatus

oratio.

At si

contentionem instituiam,

& Ethnicorum (vel

apud suos optimorum)

vitij oppositis

Christianas virtutes

ostendam, longe

clarius, &

tuauis emicabunt.

Hoc praestat

argumento a

contrarijs

Tertullianus.

Caeterum, si

de pudicitia prouocemur,

lego partem sententiae

Atticae in Socratem

corruptorem adolescentium

pronuntiantem,

Christianus vxori suae

soli masculus

nascitur, Democritus

excaecando semetipsum,

quod mulieres sine

concupiscentia

aspicere non posset,

& doleret, si non

esset potius, incontinentiam

emendatione

proferetur: At

Christianus saluis

oculis foeminam

videt, animo aduersus

libidinem caecus est.

Si de probitate

defendam, ecce

lurulentis pedibus

Diogenes superbos

Platonis thoros,

alia superbia

deculcat: Christianus,

nec in pauperem

superbit.

excidere fecit: Christianus, nec inimicum suum laedit. Idem Aristoteles, tam turpiter Alexandro regendo potius adulatur, quam Plato à Dionysio ventris gratia vendicatur: Aristippus in purpura sub magna gravitatis specie nepotatur, & Hippas dum civitati insidias disponit, & nemo unquam tentavit Christianus. Hæc ut vides oratio, quæ tam grandis assurgit, fulcitur loco à contrarijs, cuius vis magna est, & amoenitas pergrata. Solent autem hæc contraria in quatuor partiri genera, Aduersa, Priuantia, affecta ad aliud, & Contradicentia. Aduersa sunt, quæ sub eodem genere posita plurimum differunt, ut virtus, & vitium. Conueniunt enim in genere qualitatibus. licet alioqui quam maxime discrepent. Talia sunt ista. Ex hac parte pudor pugnat, illic peccantia; Hinc pudicitia, illic stuprum: Hinc fides, illic fraudatio: Hinc pietas, illic scelus: Hinc constantia, illic furor: Hinc honestas, illic turpitudine: Hinc continentia, illic libido.

Cic. 1. in Catil. n. 27.
D. Amb. de Elia c. 12.

Vius huius loci est, vel in amplificanda, ut si sobrietatis honestas, & decus, ex descriptione ebrietatis subijciatur oculis, & dicas sobrietatis eam esse pulchritudinem, quæ latis corporeis oculis videri nequeat, eam melius ex opposito ebrietatis vitio intelligi. Deinde stultitia, & fecditas ebriorum exaggeretur his verbis, sedentes in foribus tabernaculum homines tunicam non habentes, nec sumpsum sequentis diei, de Imperatoribus, & potestatis iudicant, imo regnare sibi videntur, & exercitiis imperare. Eunt ebrietate diuites, qui sunt in veritate inopes. Aurum donant, dispensant pecunias populis, ciuitates adificiant, qui non habent unde compari potius sui precium soluant. Feruet enim vinum in his, & nesciunt quid loquantur, diuites sunt, inebriantur, mox ubi vinum digesserint, eernunt se esse mendicos. Vno die bibunt multorum dierum labores, de ebrietate ad arma consurgunt, calicibus tela succedunt, pro vino sanguis effunditur, & ipsum sanguinem vina fuderunt. Quam fortes sibi videntur homines in vino, quam disertis, quam etiam pulchris, ac decoris, cum stare non possint. Mens tiubat, lingua balbutit, pallor exanguis ora suffundit, fetor ebrietatis horrore fit, Barbari in ferrum ruunt, vulgus in rixas, &

cætera, de quibus alibi plenius. His commemoraris, ponantur sobrietatis contrariæ virtutes, tranquillitas mentis, lumen ingenij, vis prudentiæ, honestas, affabilitasque sermone, studium sapientiæ, in rebus gerendis industria, in sumptibus faciendis moderatio, & cæc. ita ornatisimæ sicut amplificationes. Alias vsus contrariorum est ad probabilitatem, stricteque, & limitate colligit argumentum duobus præsertim modis. Ab affirmatione ad negationem, & à negatione ad affirmationem. Ab affirmatione, ut cum vno affirmato negatur alterum, sic Martialis.

Ebrius es, nec enim iacores hæc sobrius unquam.

Sapiens est, igitur minimè stultus. Hoc necessario concludit. Aliter à negatione ad affirmationem non valet, nisi ea sint contraria, quæ nihil intermedium habeant, ut si verum est Syri axioma. Mulierem, aut amare semper, aut odisse, nihil esse tertium: bene colliget, qui se argumentabitur. Mulier non amat, igitur odedit necesse est. Contra tiubat illud, non est albus, igitur est niger.

Priuantia sunt habitus, & eius priuationes, ut mors, vita, lux, tenebræ, visus, cæcitas. Differunt ab aduersis, quod priuationes nihil ponunt in re, sed solam contrarij absentiam indicant, ut mors, vitæ, tenebræ, lucis, cæteroque ista nihil sunt. Deinde aduersa sibi inuicem succedere possunt, ut calor frigori, & frigus calori. At priuantia (si modo potentia non actus sit priuatio) hæc minime possunt. Cæteroque habent illud cum cæteris commune, ut ipsis idem conuenire non possit, & se ex eodem subiecto expellant etiam validius, quam aduersa, quæ in temperato gradu sibi inuicem conciliari possunt. Eandem porro amplificationis materiam, ac superiora suggerunt. Nam V. G. vitæ miseriae hæc oratione patefacit magnus doctor. Vita hæc est vita dubia, vita cæca, vita ærumnosa, quam humores tumidant, dolores extenuant, ardores exsiccant, aer morbidat, escæ inflant, ieiunia macerant, ioci dissolunt, tristitia consumunt, sollicitudo coarctat, securitas hebetat, diuitiæ iactant, paupertas deijcit, iuuentus extollit, senectus incuruat, infirmitas frangit, meror depressit, & post hæc omnia mors interimit. Ostendit contraria morti conuenire, quæ nos hisce miseris, & molestis expediat. Hæc

D. Aug. in Iacob. quæ est vita nostra.

D. Aug.

D. Augustinus subtilis in inueniendo, in disponendo prudens, in elocutione minus saepe latinus. Sic qui cecitatis tranquillitatem, & comoda memorat Petrarcha Dialog. 96. Diuersa videndi facultati conuenire assuezat.

Cic. pro
Marcell.

Repugnancia.

Tertul in
apolog. 6. 2.

Comparata, seu vt Logicis appellantur relata ea sunt, quae se mutua naturalis affectionis conso ciatione, complectuntur, vt datum, acceptum, pater, filius, id enim habent ex sua natura, contra legem caeterorum contrariorum, vt vnoposito ponatur & aliud, hoc sublato tollatur. Et ex hac ratione vim in affirmatione, & negatione capiunt. Vt, ex quo profecto intelligi potest, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. Aptae sunt ista omnino ad aliquid exiliter colligendum, minus ad amplificationis vbertatem valent, quod fit vt ad Dialecticos, qui eadem copiosissime tractant, a Rhetoribus remittantur. Nec plus habent succi, quae vltimo contrariorum loco receaserunt. *contra dicentis*, quae nihil aliud sunt, quam opposita, quorum vnu negat, alterum affirmat. Itaque simul de eodem, atque eadem ratione, vera esse non possunt. Vim habent ad presens, & subtiliter vrgendum, conuincendosque vehementer aduersarios. Sic Cicero prima Tusculana mortuos non esse miseros probat contra Epicurum, quod esse, & non esse, contradicentia sint, quae simul vera esse non possunt, nec falsa. Ergo cum mortui non sint, nec erunt miseri, alioqui simul essent, & non essent. Eo vero acrius vrgent, quod magis inter se pugnant, vt sunt *Repugnancia*, quae nulla certa lege, aut numero dissident. Quaelia sunt amare, & cruciare, parcere, & scuire, dissimulare, & punire. Hoc loco inuectus est Tertullianus in edictum Traiani, qui Christianos non quidem inquiri, sed oblatos puniri volebat. *O sententiam* (inquit) necessitate confusam, negat inquirendos, vt innocentes, & mandat puniri, vt nocentes: Pareat, & scuire, dissimulat, & animaduertit. Quid temetipsum censura circuuenis? si damnas, cur non & inquiris? si non inquiris, cur non & absoluis? Latronibus vestigandis per vniuersas prouincias militaris statio sortitur. In reos maiestatis, & publicos hostes, omnis homo miles est, ad socios, ad conscios vsque inquisitio extenditur, solum Christianum inquiri non licet, offerri licet, quasi aliud esset actura inquisitio, quam oblatio. Da-

tis ergo oblarum, quem nemo voluit requisitum, qui puro iam non meruit ideo poenam, quia nocens est, sed quia non requirendus inuentus. Et Lactantius eodem ferme telofeuit Stoicos, cum eos ostendit Deum facere praestantissimam naturam, eandemque vilissimam, si Deus est mundus (inquit) vt sentiunt, quod eius praestantem naturam magis commendent, & partes eius vtrique immortales sunt. Ergo & homo Deus est, quia pars est (vt dicitis) mundi, si homo, ergo iumenta, & pecudes, & caetera genera bestiarum, & auium, & piscium, quoniam & illa eodem modo sentiunt, & mundi partes sunt. At hoc tolerabile est, nam & haec colunt Aegyptij, sed res eo peruenit, vt rana, & culices, & formicae, Dij esse videantur, quia & ipsis inest sensus, & partes mundi sunt. Hoc genus argumenti ad refellendos, conuincendosque aduersarios potentissimum. Restat vt de similitudine, differentia, comparatione maiorum, minorum, & parium dicamus.

De similitudine.

Similitudinis locum esse non modo delectabilem, sed vtilem contra Euclidem.

C A P V T L I I.

SCena est mundus plena imaginibus, homo ipse imago est, & in imagine pertransit: quid mirum igitur, si rerum similitudinibus, & imitatione delectatur. Fuit illa quidem Euclidis, Magarensis, & aliorum nonnullorum sententia, locum similitudinis, vt prorsus inutilem de caeterorum albo exadendum esse, vel enim quod affertur simile rei, cui accommodatur recte congruit, vel est ab eius natura, rationeque disiectum. Si primum, cuius tandem (aciebat) simpliciter est, cum corpus habeas vmbrae quarere, & rerum soliditate contempta, vanas imagines consistari: si alterum, tota similitudo non modo inanis, sed etiam inepta redditur, atque importuna.

Sed hanc arguti hominis sententiam diluere non est adeo nobis operosum. Fatemur enim similitudines esse congruas rerum imagines, & eas quidem rebus etiam antea perspectis placere, & dum placent persuadere.

Accidit enim saepissimè, vt viuum hominem, & spirantem minime miremur, at viui,

& spirantis hominis effigiem delicatissimum
 nau alicuius pictoris monumentum, ipsius
 artis, atque industriae suauibus illecebris capi-
 ti, longè magis amplectamur. Imò turpes, &
 monstrosos vultus, quos re ipsa odimus, in
 picturis diligimus, tanta est vis similitudinis.
 Nec immeritò Deus O.M. vt nos ad sui amo-
 rem pelliceret, suae diuinitatis vestigia in re-
 bus creatis longè, lateque dispersit, sed maxi-
 mè in homine, cui se illustriori quadam ma-
 iestatis nota penitus affudit. Atque vt illum
 Phidiam ferunt in Minerua, quã præ cæteris
 simulachris eximia præstantissima manus
 gloria, omnibusque artis lenocinijs exposue-
 rat, suam imaginem impressisse: Sic Deus præ-
 potens ille rerum moderator homini radium
 suae maiestatis, præclarissimam imaginem in-
 iussit, nec eã tantum re contentus, mundum il-
 lum clementarem, quem cernimus, ad supe-
 rioris cuiusdam, atque intellectualis formam
 similitudinemue composuit. Deinde cum rudes,
 & impolitos homines ad se traduxit,
 sanctissimiq; legibus vincire cepit, prius
 quidem figuras, & eluti quasdam veritatis im-
 bras præmisit, quas ecclesiæ postea luce collu-
 straret. Quid in corpore ipso, num indicia sũt
 mentis, num animæ simulachrum est ratio,
 & rationis oratio? Num maioris mundi in
 minori ducta sunt lineamenta? Num Ecclesiæ
 status ad caelestem hierarchiam collineat? nũ
 facultates, num artes, num omnia, si benè spe-
 ctentur, spirant quandam rationem similitu-
 dinis? Ex quibus profectò conformationis
 quadam necessitate similitudines videmus in
 orationem influxisse, quarum non modo sua-
 uis est iucunditas, sed ratio ipsa efficacissima
 est. Videre enim licet permultos, qui propo-
 sita rerum nuda varietate nullo modo mou-
 entur, aueupio quodam elaboratæ similitu-
 dinis delectari, rapti, incendi. Hoc vt cætera
 discretissime dixit D. Augustinus epistola cen-
 tesima decima nona, vbi quantum in parabo-
 lis, & similitudinibus, momenti sit positum,
 his verbis ostendit.

Simile à
 Minerua
 phidia

Omnia spi-
 rant simili-
 tudinem.

D. Aug. ep.
 119.

Præclarus
 D. Aug. lo-
 cutus in com-
 mendatione
 similitum.

Credo, quod ipse animi motus, quamdiu
 rebus adhuc terrenis implicatur, pigrius in-
 flammat, si verò feratur ad similitudines cor-
 porales, & inde ad spiritualia, quæ illis simi-
 litudinibus figurantur, ipso quasi transitu ve-
 getatur, & tanquam in facula ignis agitatus
 incenditur, & ardentiore dilectione rapitur, ad
 requiem, & quietem. Conducebat enim hæc
 sensuum multiplicitas humanæ mentis som-

nolentiæ excitandæ. Quod in promptu est
 negligimus, vt in foribus hydiam, iuxta Gre-
 corum prouerbium, ad recondita, femoraque
 fumus audiores, & vt magis illa iuuant,
 quæ pluris emuntur, ita cariota nobis sunt,
 quæ cum labore fumus assequuti, & quàm quæ
 vltiò obtigerunt. Præterea, quemadmodum
 multa per vtrum succina pollucunt iucundius,
 ita magis delectatæ veritas per allegoriam volucis.
 Demum sicut habet plus caloris radius spe-
 culo, aut aenea pelui exceptus, ita vehemen-
 tius afficiunt animos nostros, quæ per allego-
 riam traduntur. Hæc D. Augustinus, in qui-
 bus non modò delectationem, sed & vim tri-
 buit similitudini permagnam. Nolim tamen
 diffiteri apud Dialecticos, telum plerunque
 imbecillius esse similitudinis argumentum,
 quod exagitari, vellicariq; facilius potest, sed
 apud oratores, vbi res aliquando non tã pro-
 bandæ sunt, quàm illustrandæ, persuasionem
 obtinet cum quadam illecebra delectationis.

Definitio similitudinis, & diuisio in simpli-
 cem, & compositam.

CAPVT LIII.

Vide Cic. ad
 Her. l. 4.

Similitudo est cognitionis quedam inter
 res similes affectio. Affectio reru dicitur, si
 ne in ipsa tantũ oratione sita existimeur, si
 militudo, oportet enim ante industriam com-
 parantis, mutam esse in ipsis, quæ comparan-
 tur rebus speciem similitudinis. Hæc autem
 affectio, vel maior est, vel minor, vel in vno,
 vel in pluribus adiunctis intercedit, quod mi-
 nimè necesse sit, quæ comparantur consenti-
 re profus in omnibus, alioqui paria magis es-
 sent, aut æqualia, quàm verè similia. Quod
 multi haud satis intelligentes, in deteriorem
 ea, quæ per similitudinem dicuntur parte rap-
 piunt, atque vbi simplex est ratio similitudi-
 nis, ibi requirunt æqualitatem, in quo varios
 & multiplices trahi errores necesse est. Com-
 parari potest homo cum aqua, cum igne, cum
 formica, cum elephanto, cum rebus non mo-
 dò diuersissimis, sed etiam plene aliquando
 contrarijs. Nec tamen vitium erit in compa-
 ratione: Si modo vnum, aut alterum caput si-
 militudinis complectatur. Si diceretur ignis
 aqua, leo, elephas, formica, continuò in eodẽ
 ignis, aquæ, elephantis, formicæ, partes essent
 assignandæ, sed cum igni, aquæ, elephanto,
 formicæ similis dicatur, vnum duntaxat cog-
 nationis argumentum proponatur, sufficit, ad
 ipsam

Her. l. 4.
 scilicet 60. &
 de inuent.
 scilicet 42.

Similitudo
 non est æ-
 qualitas.

ipsam rationem similitudinis, quæ est adiunctarum saltem rerum comparatio. Ad iuncto-
ram autem tor possunt esse collationes, quot
sunt prima rerum genera, siue categoriæ. Nã li-
cet sepius in qualitate, quæ latissime funditur
similitudines consistant, cæteras tamen cate-
gorias, vt quantitatem, & situm, vt agere, vt
pati, & similia complectuntur.

*Diuisio si-
militudinis.*

Similitudinis autem variæ diuisiones, &
genera notantur à Rhetoribus. Et primũ qui-
dem similitudo simplex est, quæ duarum est
rerum in vna duntaxat affectione consensus,
vt aurari, & hydropis in cupiditate. Alia mul-
tiplex, qua modò res multæ cum multis in
eadem parabola comparantur, modò vna cum
multis, modò duæ quidem conferuntur, sed
in affectionibus multiplices.

*Theodor.
in orat. de
fide.*

Videas in hoc Theodoretii exemplo qua-
tuor, imo octo comparari. ὅπερ γὰρ δὴ ἐστὶν
ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, τὸ τοῦ ἀγαπίου ἐν δια-
νοίᾳ. μᾶλλον ἢ ὡς περὶ ὀφθαλμὸς δέεται φω-
τὸς ὅτι εἰκνυται τὰ ὄρατα, οὕτω ἡ αὐτῆς
ὁ νῦς δέεται πίστεως ὅτι εἰκνύσθης τὰ δεῖα.

Quod enim est oculus in corpore, hoc fides
in mente. Imo vt oculus eget lumine, cuius
beneficio cernat ea, quæ in videndi sensum ca-
dunt, sic mens luce, quæ ostendat diuina. Cõ-
parantur oculus, fides: corpus, mens: diuina
visibilia: iterum lux, & fides, quanquam alia
in qualitate, vt lux, & fides: alia in habitudine
duntaxat, vt mens, & corpus conferuntur. A-
lias vna duntaxat cū multis, & in multis confer-
tur, quò gratia similitudinis existit suauior.

Seneca p. 76.

Qualis est ista Senecæ. In homine optimum
quid est? Ratio: hanc antecedit animalia, Deos
sequitur. Ratio ergo perfecta, proprium ho-
minis bonum est: cætera illi cum animalibus,
satisq; communia sunt. Valet? & leones. For-
mosus est? & pavones. Velox est? & equi. Nõ
dico in his omnibus vincitur. Non quæro,
quid in se maximum habeat, sed quid suum.
Corpus habet, & arbores, habet impetum, &
morum voluntarium, & bestia, & vermes. Ha-
bet vocem, sed quanto clariorem canes, acu-
tiorẽ aquilæ; grauiorem tauri, dulciorem,
mobilioremque iuscipia.

*Elegans, &
opulenta
comparatio
in præcis.*

*Arnob. ad
uers. gentes.*

Huius similitudinis magnus decor est, &
incunditas, quia summa celeritate animum
trãsfert in varia, quo motu creatur delectatio.
Vide tam paucis verbis hominem compa-
ratum cum leone, cum pavone, cum equo,
cum arboribus, cum vermicibus, cum canibus,

cum tauris, cum aquilis, cum iuscipiis, & sin-
gula singulis attributa præclare assignata. Res
autem dũs in multis affectionibus compara-
re, satis illud quidem commune est, & quo-
plura reperiuntur similia, eò maius est decus
similitudinis. Tales sunt ornatissimæ simili-
tudines, quæ per ὀγκρισὸν fiunt, qualis est ista
apud Arnobium, vbi taurus agens suam causam
apud Iouem, contra hominum crudelita-
tem, à quibus indignè mactatur,

An quod animal vile sum (inquit) nec
rationis, nec consilij particeps, quemadmo-
dum pronuntiant isti, qui se homines nomi-
nant, & feritate transiunt belluas. Nonne
primordijs iisdem eadem, & me genuit,
informauitque natura. Nonne spiritus y-
nus est, qui & illos, & me regit: num
confimili ratione respiro, & video, & cæteris
afficio sensibus? Habent iecora, pulmões,
corda, intestina, ventriculos, & mihi mem-
brorum, non idem numerus est attributus?
Amant suos fœtus, & gignendis conueniunt
liberis. Non & mihi prolis subroganda est
cura, & duleedo cum fuerit procreata? Sed
rationales illi sunt, & articulas exprimunt
voces, & ynde illis norum est, an & ego quid
facio, me is rationibus faciam. Et vox ista, quã
promo, mei generis verba sint, & solis intel-
ligantur à nobis. Tale est Ciceronis in oratio-
ne pro Murena. Vigilas tu de nocte, vt tuis
consultoribus respondeas. Ille vt quò inten-
dit, maturè cum exercitu perueniat. Te Gal-
lorum, illum buccinarum cantus exfufcitat.
Tu actionem instruis, ille aciem instruit. Tu
caues ne tui consultores, ille ne vrbes, aut ca-
stra capiantur, & cæt. Nihil inest autem, vrũ
hæc articulatim, an permixtim dicantur, vt in
illo Senecæ, vt futentium certa indicia sunt:
audax, & minax vultus, tristis fons, torua fa-
cies, citatus gradus, inquietæ manus, color
versus crebra, & vehementius acta suspiria:
Ita irascentium eadem signa sunt: Flagrant, &
micant oculi, multus ore toro rubor, exaflu-
ante ab imis præcordijs sanguine, labia qua-
tiuntur, dentes comprimuntur, horrẽ, ac sub-
riguntur capilli, spiritus coactus, ac stridens,
articulorum seipfos torquentium sonus, gem-
itus, mugitusque, & parum explanatis vo-
cibus sermo præruptus, & cæt. Vides hic furio-
si, & irati, non per articulos diuisam, vt
in Ciceronis exemplo, sed confu-
sam in adiunctis colla-
tionem.

ALIA

Alia similitudinis diuisio, in parabolam, exemplum, inductionem.

Ac primum de parabola.

CAPVT LIIII.

Similitudinem vulgò diuidunt in parabolam, inductionem, & exemplum.

Parabola propriè est rerum alioqui diuersarum, in vna, aut pluribus affectionibus collatio. Diu diuersarum, nam genus est aliquod similitudinis, quod citra vllam translationum mixturam, ex rebus penè paribus vsurpatur, quales sunt exemplorum comparationes, vt si conferatur orator cum oratore, cum iudice iudex, Imperator cum Imperatore. At parabola ingeniosior est, & res quæ comparantur, vt ait Quintilianus, longius reperere solet.

Quintil.
Arist. 1. 3.
De c. 18.

Vnde Aristoteles dixit paroemias, siue parabolam fieri ἀπ' εἰδῶν ἀπ' εἰδῶν, à forma ad formam: sic ager cum animo, præceptor cum colono, scutum cum Martis phiala comparatur.

Educuntur autem parabola, partim à rebus naturalibus, vt à cælo, sideribus, elementis, meteoris, animantibus, plantis, lapidibus, & cæteris eiusmodi, partim ab artibus, & scientijs, rebus moralibus, & ciuilibus, animatis, inanimis, profanis, sacris, humanis, diuinis. Nihil est denique in rerum natura, quod in similitudinem, conformationemque aliquam trahi non possit. Ex quo apparet, quàm varia sit, & locuples parabola, quæ latissimè per totius mundi vniuersitatem sese diffundat.

Hoc certè dicendi genus ita placuit antiquis, maximè verò Hebræis, omnium hominum sapientissimis, vt quicquid modò in eloquentia esset lectissimum, & valde figuratū, hoc ἑρμηνεία parabola dicebatur, & ita quidem Salomon aureum prouerbiorum librum inscripsit, non quod omnia per similitudinem dicta sint, plurimæ enim ἑρμηνεία sunt absolutæ, sed à nobilissima, quam existimabat parte, torum librum denominauit.

Eandem parabolarum in sublimi præsertim locutione, rationem ab Hebræis acceptam omnes Orientales sunt consecrati, & hoc ipso tempore, qui apud eos doctius, vrbaniusque loquuntur, quamplurima efferunt per parabolas. Nec dubitabit, huc apud eos princi-

pem fuisse sermonem, & quasi cæterarum omnium locutionum dominam parabolam, qui animaduertit apud Hebræos eodè verbo exprimi, dominari, & parabolicè loqui, hoc enim est ἑρμηνεία, quasi ad solos principes, & rerum dominos attinerent parabola.

Curs. l. y.

Addo etiam vetus illud Scythicæ eloquentiæ monumentum, quod est in Quinto Curtio; Vbi Principes totius gentis viti, apud Alexandrum Regem legatione fungentes, multa per rotundas, & concisas parabolam exprimunt, vt (Quid tu ignoras arbores magnas diu crescere, vna hora extirpari: stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur. Vide, ne dum ad cacumen peruenire contentus, cum ipsis ramis, quos comprehenderis decidas. Leo quoque minimarum auium sit pabulum, & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est, cui non sit etiam periculum ab inualido.

Non ex alio fonte, quàm ab Hebræorum imitatione manarunt Pythagoræ symbola, & quæ celeberrima sumper fuerunt Aegyptiorum Hieroglyphica.

Distinguitur porrò parabola in quatuor genera: vna est ἡρώδης, secunda ἡρώδης, tertia ἡρώδης, quarta ἡρώδης. Parabola habitudinis, affectus sit, cum habitudine, & affectione; natura, & actionis, cum in natura, & actione res comparantur. Quæ collatio nobilior est, & maior. Quot enim, & quàm varia, ex natura, & actionibus animalium, virtutum ad homines traducuntur argumenta.

Nihil opus est hic persequi pluribus, cum plena sint his collationibus sacra, profanaque argumenta: satagebant enim veteres, quicquid modò ex naturali historia, variisque antiquitatum lectionibus selegerant, ad morum institutionem traducere.

Sic D. Ambrosius, postquam ciconias turmatim exeuntes, stipantesque cornices descripsit, ad exemplum transfert hospitalitatis his verbis.

D. Amb.
Hexa. l. 5.
c. 16.

Exercitum credas cum signis suis pergere, sic omnes viandi, comitandi que, & præcundi ordinem seruant. Cornices autem deducunt eas, ac dirigunt, & velut quibusdam turmis stipatricibus prosequuntur, adeò vt adiumenta quædam bellantibus aduersus inimicas aues conferre credantur, & propriis periculis bella aliena suscipere. Cuius rei indicium est, quis nullæ per interuallum illius temporis, residere in locis reperiuntur. Et quia

cum vulneribus reuertentes, manifesta quadam sui sanguinis voce, certisque loquuntur indicijs, grauium se certaminum subiisse conflictum.

(Tum infertur Apodosis.)

Discant homines hospitalia seruare iura, & ex auihus cognoscant, quid religionis hospitibus sit deferendum, quod obsequium deputandum.

Emblema
de Orcyno,
piscis.

Vbi paulò longius ducuntur parabola, colligunturque acutius: tuac in imaginem, & emblema efformantur: quale est illud ex Aeliano. Si velis salutem leuiori damno emptam exprimere cum hoc lemmate. *Ne peream pereos, vel, pro isto pars bene deperditur*, pinge Orcynum sibi vulnus inferentem, vt hñmum quo tenetur eliciat.

Piscis est Ceraceus, qui natura, non arte, quæ sibi maximè conducunt intelligit. Itaque si quando hamo captus, & confixus fuerit, primum quidem luctatur quantum potest, vt expellat, quod si minimè facere possit, vulnus fecat magis luculentum, & corporis damno, se ab hami molestia, capturaque expedit.

Hoc faciunt qui vitam, & salutem leuioribus redimunt detrimentis. Si plerumque vbi non suppetunt ex historia, sumuntur ex fabulis, & apologijs, quæ plurimum habent venustatis, vt ad hanc sententiam illustrandam, *Mendacium cauda nigrescit*, Simij parabola.

Simia ele.
gans para-
bola.

Mercatores in nauì Atticam legebant, eum simiolis, vt fieri assolet, lufitantes, cum ecce grauis tempestas, & præsens naufragium. Iamque disiectis, & fluitantibus penè omnibus nabat in vndis simius. Hunc Delphinus pusionem ratus, simulque miseratione ductus, qua in homines commoueri solet, blandissimè defert humeris ad portum. Iam in cõspectu erat Piræus, & tædium laboris fallebant sermonibus. Simius de suo genere interrogatus, se Ciuem Atheniensem, & nobilem, & luculentis opibus prædicat. Postremò cum quæreretur ab eo, an Piræum nosset (erat autem portus Atheniensis infantissimo cuique notus) Noui, inquit, noui, optimus ille est mihi amicus, & summus, ac imprimis familiaris. Delphinus tam impudenti mendacio offensus, vanum simiolum aquis suffocandum reliquit.

Aristot.
Rh. l. 2. c.
39.

Nec minus venustatis habet ea, quæ referuntur ab Aristotele inter probationis oratoriae exempla, qua Aesopus fertur apud Samios, vitium Reipublicæ Principem, repetundarum

accerfitum, in summo capitis discrimine defendisse.

Vulpes, inquit, dum flumen transiret, in quandam voraginem, rapido aquarum cursu detrusa est, cumque illinc non posset emergere, diu afflictata, & à caninis muscis stimulatata iacuit, cum ecce Erinaceus fortè transiens misericordia commotus quærit à vulpe, an illas caninas muscas auferret, vt miseram molestia expediret. Minimè, inquit, quas enim vidēs caninæ muscæ, iam mei sanguinis plene sunt, cõque paruo contentæ. Si verò eas abstuleris, alia venient famelica, quæ reliquum sanguinem ebibent. Sic etiam (inquit ille) viri Samij: hic quidem homo nihil amplius vos lædit, est enim diues: si verò huc interficiatis, succedent alij esurientes, qui vos, & vestras fortunas penitus exsugent.

Hanc probationum suauitatem Aristoteles iure commendat, quarum tanta vis est, vt, quod ab oratore potissimum spectatur, persuadeant simul, & delectent. Hæc me causa impulit, vt quod ad delicias, & ornamenta eloquentiæ maximè facere existimabam, multas lectissimarum iconum centurias in vnum volumen coagmentarem, quod opus diu à me postulatam, tandem in publicam utilitatem emisi.

De exemplo, & probationibus à comparatis.

CAPVT LV.

Apologos, quos in Parabolis enumerauimus, nonnulli cum exemplis confundunt, inter quos etiam est Aristoteles lib. 2. Rhetor. cap. 39. Nam exemplorum duo facit genera: Vnum quod rerum præteritarum expositionem habet: alterum, quod ab ipso oratore factum est, & excogitarum. Malo tamen exemplum cum Cicrone definire, facti alicuius, vel dicti, cum certi auctoris nomine expositionem: quo fit, vt exempla communius appellentur: quæ ex hominum vita expressa sunt, facta verò ab oratore, vt fabulæ apologi potius, & parabola nominentur.

Cicero.
Rhetor.

Exemplorum autem ratio, licet minus habeat ingenij, & iucunditatis, quam istæ parabolæ deliciae, tamen si rectè fiat, grandis est, & ad persuadendum efficax, cum præfer-

tina

tim omnes facilius ducamur exemplis, quam verbis, quibus ad incitamenta virtutis adduntur stimuli non mediocres.

quidpiam leuius, qui grauius antea gesserunt, & similia, qualia sunt ista.

Noli tam esse iniustus, vt cum tui fontes, vel inimicis tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis pures clausos esse oportere.

Ad hunc ipsum locum pertinent oratoriae gradationes, vt

Neque veid se populo solum tradidit, sed etiam Senatui, neque Senatui modò, sed etiã praesidijs publicis, neque ijs solum, verum etiam eius potestati, &c.

Sed videndum est, vt quae comparantur eiusdem sint generis, neque enim qui potest grauissimè, copiosissimeque de omni re differere, ideò dicitur posse natate, cum sit quidpiam in natura rei minus.

Frequentiora sunt, quae à minori ad maius ducuntur argumenta. Sic Lactantius à sphaera Archimedis Dei prouidentiam probat.

An Archimedes Siculus concauo aere, similitudinem mundi, ac figuram potuit machinari, in quo ita solem, & lunam composuit, vt inaequales motus, & caelestibus similes, conuersionibus singulis, quasi diebus efficerent, & non modò accessus solis, & recessus, vel incrementa, diminutionesque Lunae, verum etiam stellarum, vel errantium, vel vagarum disparces cursus, orbis ille dū vertitur, exhiberet: Deus ergo illa vera non potuit machinari, & efficere, quae potuit solertia hominis imitatione simulare?

Quo in genere est illud Ciceronis maximè figuratum.

Quod enim fretum? quem Euripum? tot motus, tantas, tam varias putatis habere agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos aestus habet ratio comitiorum.

Et Demosthenes nefarium esse probat Androtionis nomen in sacris vasis inscribi, quod ne in templum quidem cum ingredi, ob flagitia, & libidines leges sinant:

Καὶ τὸ τὸ σῶμα ἢ τὰ γενεῶν, ὅδ' ἐῶσι μὲν οἱ νόμοι εἰς τὰ ἱερά εἰσέναι, τὰ τὰ τένομα δὲ τοῖς ἱεροῖς, ἐπὶ τῶν φιλῶν ἐπιεργασμῶν ἐστὶ.

De inductione.

CAPVT LVI.

Inductio, quae ab Aristotele ἰπαγωγὴ nominatur, locupletissimū est similitudinis genus, in quo varia similia coaceruari ad aliquod

Hom. 2. ad spet.

Exempli vis.

Sen. ep. 44.

Tertul. in Apoc. 11.

Cic. pro Muran.

Lactant. l. 1. de origin. err. c. 5.

Sen. epi. 51. propositionem colligendam solent; ut Effeminat animos amoenitas nimia: nec dubie aliquid ad corrumpendum vigorem potest regio. Quamlibet viam patiuntur iumenta, quorum durata in aspero vngula est. In molli palustrique pascuo saginata, cito subteruntur, & fortior miles ex confragoso venit; segnis est virbanus, & vernus. Nullum laborem recusant manus, quae ad arma ab aratro transferuntur; in primo deficit pulvere ille vinctus, & nitidus.

Quorum tot similia tam acutè vibrata? nisi illud colligat: *seuerior loci disciplina firmat ingenium.*

Inductio igitur, ut vides, à parabola, & exemplis non differt, nisi quod illa vno duntaxat claudi, haec non nisi multis similibus perfici, comprehendique potest. Alioqui parabolas tum naturales, tum morales, & omnis generis exempla complectitur.

Haec ad confirmandam resurrectionem ex natura ducta sunt.

Tert. Apol. c. 48.

Lux quotidie interfecta resplendet, & tenebrae pari vice decedendo succedunt. Sydera defuncta viuescunt; tempora ubi finiuntur incipiunt, fructus consummantur, & redeunt. Certè, semina non nisi corrupta, & dissoluta, fecundius surgunt. Omnia pereundo seruantur, omnia de interitu reformantur.

Pulcherrima inductio per obsequium. Tertul. in Apol. c. 12.

Haec quae sequitur artificiosè per *obsequium* collecta, in qua ostendit omnia, quae in Christianos exercentur supplicia, in idola ab ipsis Ethnicis usurpari, *Crucibus, & stipitiibus impositis Christianos*, quod simulachrum non prius argilla deformat, *Cruci, & stipiti superstructi*: In patibulo primum corpus Dei vestri dedicatur. Vngulis deraditis latera Christianorum; At in Deos vestros per omnia membra validius incumbunt asciae, & runcinae, & seobinae. Ceruices ponimus; ante plumbum, & glutinum, & gomphos, sine capite sunt Dij vestri. Ad bestias impellimur, certè quas, Libero, & Cybele, & *Celesti* applicatis. Ignibus vrimur, hoc & illi à prima quidem massa. In metalla damnamur: inde censentur Dij vestri. In insulas relegamur: solet & in insula aliquis Deus vestri, aut nasci, aut mori. Concludit tandem, si per haec constat diuinitas aliqua; ergo cum qui puniuntur, consecrantur, & numina erunt dicenda supplicia.

D. Aug.

Aliae sunt morales, & valde populares, quales est ista D. Augustini. Longam vitam malam nemo vult habere, nec ferre. Longam vitam malam penè omnes volunt habere, utique, si grãde est quod viuimus, bonum sit omnium grande. Quid enim vis male, dic mihi? puto nihil in omnibus actionibus, cogitationibus, cupiditatibus, nihil malè vis, terram malam non vis, segetem malam non vis utique, sed bonam; bonam arborem vis, equum bonum, seruum bonum, amicum bonum, filium bonum, uxorem bonam. Et quid haec magna, quoniam quidem ipsam vestem malam non vis habere, sed bonam. Postremò caligam non vis habere nisi bonam. Aut da mihi aliquid te velle, quod malum est, solam animam vis habere malam. Quid te ostendisti? quid de te tu ipse meruisti, non vis esse malum, nisi te solum.

Ex eo vult concludere, eum bonum esse oportere, qui omnia bona appetit. Planè ista, quae contortius vibrantur multum habent *reprobationem*, & ad probandum quidpiam efficacissima sunt. Quae longius trahuntur in rebus praecipue notis, & communibus, tædio sunt obnoxia. Frequenter sunt apud Ciceronem, & Demosthenem exemplorum inductiones, in quibus haec temperies seruanda est, ut si fuerint nota, & communia, quam celerrimè indicatis, aliquando solis nominibus expediantur: sin habent aliquid melioris notae, trahenda erunt longiusculè, quod tamen sine aurium fatietate fieri velim. Vide quibus acuminibus ista vibretur apud Senecam, pro sepeliendo sui homicida.

Omnibus natura sepulturam dedit. Naufragos idem fluctus, qui expulit, sepelitis suffragorum corpora crucibus in sepulturam suam defluunt. Eos qui viui vruntur poena funerat. Irascere interfectori, sed miserere interfecti.

De recto vsu similitudinis, & varis eius tractatione.

CAPVT LVII.

Primò cauendum est, ne similitum grata, quae solet esse popularibus praesertim auribus illecebra, in nimiam fecunditatem luxuriet.

Vidi ego aliquas huius temporis scriptorum orationes retertas similibus tam crebris, ut imagines ipse impedimento essent, quominus res discerni mentis oculis, atque inter-

Festina in dudio, & qua multa habet in proutum.

Similitudinis

Sen. cont.

l. 8. c. 4.

fixorum corpora

suam defluunt.

Eos qui viui vruntur poena funerat.

Irascere interfectori, sed miserere interfecti.

interfecti.

De recto vsu similitudinis, & varis eius tractatione.

CAPVT LVII.

Primò cauendum est, ne similitum grata, quae solet esse popularibus praesertim auribus illecebra, in nimiam fecunditatem luxuriet.

Vidi ego aliquas huius temporis scriptorum orationes retertas similibus tam crebris, ut imagines ipse impedimento essent, quominus res discerni mentis oculis, atque inter-

nosci

noſei poſſent. Quod certe vitium omnino pu-
erile eſt, & a gravitate orationis longe di-
ſtinctum, eſſi enim in demonſtratione genere
ſerri ſolet liberiore cultu compta dicendi viſ,
& ratio, nunquam tamen centones ſimilitu-
dinem, iuſtarum orationum loco numerari
velim: prudentis eſt manum de tabula præ-
clare, & loco ponere, nec in rebus etiam pul-
chris, florentibus, & lætis, fatali quadam inge-
nij redundantis laſciviâ modum excedere.

ros, & fœdos, cum delicatiſſimis hiacinthi
floribus contulit, addito etiam Homeri ver-
ſu;

Ὀδύς ἦκε κόμας βαλανδινῶ ἀνδρῶ δ- Lucia. in.
μοίας. imagini-
bus

An is tandem contra eloquentiam, an po-
tius contra veritatem grauiſſimè peccauit?
Excidunt pleraque ſimilia, partim adula-
toribus, partim etiam adoleſcentibus, qui
magnum ſunt hyperbolarum amatores.

Quartò, contrarium etiam nonnunquam
vitium accedit, cum quæ ſua natura magna
ſunt, minutulis quibuſdam ſimilitudinibus
deteruntur: quo in genere peccaſſe animad-
uertitur à Longino poeta, qui tonitrua
cum tubarum clangoribus nimis demitſo
comparauit, quanquam cum aliquo ad-
iuncto per proportionem dictum tolera-
bilis videtur, vt cum Tryphiodorus toni-
tru, non tubam ſimpliciter dixit, ſed tubam
cæleſtem, ἑρανεῖον σάλπιγγα: eum quo ſi-
militer Nonnus.

Non ſunt
admittenda
minuta ad
ampla qua-
dam ſignifi-
canda.

Nonni

Ἐρονταῖοις πατάγοισι Διὸς μυχῶσ' αὐτο Dion. l. 4.
σάλπιγγε.

Occurrunt etiam nonnunquam non modò
tenues, ſed etiam ridicula, & ſordida, qui-
bus proſus abſtinendum eſt, niſi forte quis
ad facetias, & riſum componat orationem,
aut ingenuam morum ſimplicitatem, qua-
lis eſt in ruſticis, efformare velit. Tale
eſt illud in poemate quodam Gallico de
ruſtico homine, qui foro, & tabularijs an-
tea inuiſis, cum fortè pleniffimum illum
confeſſum Senatus, Patrumque purpu-
ratorum cœtum contemplantus eſſet, Cu-
riam cum agro cepis conſito comparauit: ho-
mo animæ candidiſſimæ, nec diſſimilis illi,
quem Dion in Venatore proprijs depingit
coloribus.

Cauendū à
ſcurrilibus,
& ſordidis.
Dion. in
Venatore.

Quæ verò ſordidæ aliquid habent ſcurri-
litaris, potius Atellanarum exordia, quam
Oratoris grauitatem decent.

Nec placent etiam apud graues perſonas,
quæ ex ſordidis, & contemptis artibus aſſu-
muntur, quòd eloquentia dignitatem de-
terere non mediocriter poſſunt. At in re-
bus diuinis prudenter admodum inceden-
dum eſt, nec temerè quilibet ſimilitudines
ſunt arripiendæ, quibus res ſacras com-
paremus. Quamuis enim ſua natura
omnem rerum inferiorum præſtantiam exce-
dant, non eſt tamen recitum, quando fieri
aliter.

In diuinis
proſanarū
hiſtoriarū
maximè
aliter.

Similitudi-
nes audito-
ribus acco-
modanda.

Vitiuſe ſunt
ſimilitudi-
nes hyper-
bolica.

Quid qui capillos Stratoniceſ Regiæ ra-

verò fabu-
larum simi-
litudines
declinanda.

Iustin.
Mari. Apo-
log. 2. p. 157.
edit. Rob.
Scophani.

Varia tra-
ctatio simi-
litudinis
Arist. lib.
3. c. 16.

Arist. l. 3. c.
2.

aliter non potest, ex ijs rebus, quæ in sensus nostros cadunt, elicere similitudines, modò illud accommodatè, & circumspectè fiat. Nolum enim, quod plerique præposterè admodum faciunt, poetarum fabulas ad fidei nostræ mysteria transferre. A Eternam patris sapientiam cum Minerua conferre; Virginem Martiam, cum Danae auri cœlestis rore facta; Castores ex oui testa emergentes, cum Christo nascente. Naturam humanam Sospitatoris nostri beneficio in plenam libertatem assertam, cum Andromeda à Perseo liberata: quæ omnia, vt ait Iustinus Martyr. Demon sacrorum signa in peruersum imitamentum excogitauit, vt Christianæ religioni illuderet, Ethnicos homines infinitis superstitionibus irretiret.

Τέτων μὲν τῶν προφητικῶν λόγων ἀκέραιες, οἱ δὲ αἰμονες
Διονύσιον μὲν ἐφάσαμ, γεγονέναι ὑὸν τοῦ
Διός,

&c. quæ copiosis verbis profeguitur.

Neque verò tantum in diuinis, sed in grauium etiam personarum laude prospiciendū est, ne qua vilis, aut ambigua similitudo irrepat, quæ in alios sensus facile torqueri possit, ab ijs, qui omnia in peiorem partem interpretantur.

Quod verò ad tractationem similitudinis attinet, varijs fieri solet modis. Primus est, cum nulla intercedit similitudinis nota, quæuis re ipsa sit similitudo; vt cum dicimus: Scutum est Martis Phiala, arcus fistula sine chordis, ita equus indomitus: hæc enim similitudinis habent, non naturæ rationem, licet per similitudinem minimè efferantur.

Secundus est, cum nota similitudinis apponitur, sed tamen similitudo concisè sine vlla partium deductione, in vnum membrum contrahitur. Quo in genere pleræque sunt similitudines prouerbiales, & acutæ, quales sūt istæ.

Populus Atheniensis similis est Nauclero robusto, & furdastro. Demosthenes.

Sanijs similes sunt infantibus, cibum quidem sumunt, sed flentes.

Oratores Athenienses similes sunt nutricibus, quæ cibos deglutiunt, & infantium oralia petungunt. Democritus.

Cephalodorus thuri similis est, dum perit oblectat. Antisthenes.

Demosthenes tibijs similis est, quibus si

collum demas, reliquum erit inutile. Aeschines.

Hipponax similis est vesperæ, non magnum quidem murmur excitat, sed acriter pungit. Dio Pruseus.

Plenæ sunt istæ similitudines gratiæ, & festiuitatis.

Tertius modus est, cum similitudo suis partibus, hoc est, propositione, & adpositi constat, sed illa non adeo fusè explicantur: qualis est ista.

Vt ignis in aquam coniectus continuè extinguitur, & refrigeratur; sic referuens falsum crimen, in purissimam, ac castissimam vitam collatum, statim concidit.

Ibi sunt tria, quæ sibi respondent: ignis, crimen, aqua, vita; refrigerari, excidere.

Quartus modus explicatissimus est, cum non modò similitudo suis constat partibus, sed illæ fusæ, æquabiliq; oratione cum dignitate explicantur, quòd fieri maxime solet, cum dictum aliquod, vel factum ex historia proponitur; & narratur, cui succedit Apodosis, in qua partes partibus accommodatur. Talis est illa apud Ciceronem pro Roscio, num. 56.

Quare facile omnes patimur esse quamplurimos accusatores, quòd Innocens si accusatus sit, absolui potest, nocens nisi accusatus fuerit, condemnari non potest.

(Deinde) Anseribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, vt significetur si fures venerint. At si fures internocere non possunt, significant tamen, si qui noctu in capitolium venerint, & quia id est suspiciosum, tametsi bestia sint, tamen in eam partem potius peccant, quæ est cautior. Quòd si luce quoque canes latent, eum Deos salutatum aliqui venerint, opinor ijs crura suffringantur, quòd acres sint etiam, tum cum suspicio nulla sit. (Tandem sequitur redditiō satis ampla, & copiosa.)

Simillima est accusatorum ratio. Alij vestrum anseres sunt, qui tantummodò clamant, nocere non possunt. Alij canes, qui & latrare, & mordere possunt. Cibaria vobis præberi videmus: Vos autem maxime debetis, in eos impetum facere, qui merentur. Hoc populo grauisimum est. Deinde si volentis, etiam tum cum verisimile erit aliquem commississe in suspicione, latrare, id quoque concedi potest. Sin autem sic ageatis, vt arguatis aliquem patrem occidisse, neque dicere possi-

possitis, aut quare, aut quomodo, at tantummodo sine suspitione latrabitis, crura quidem nemo vobis suffringet, sed si ego vos bene noui, literam illam, cui vos vique eo inimici estis, vt etiam alias omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt postea neminem alium, nisi fortunas vestras accusare possitis.

Et hæc de similitudine: dissimilitudo illi opposita fit, cum ea, quæ simul comparan-

tur, diuersa esse ostenduntur, vt

*Soles occidere, & redire possunt,
Nobis cum semel occidit breui lux,
Nox est perpetua vna dormienda.*

Eius tota ratio ex similitudine satis manifestè colligitur: Vfus verò in confutatione similitudinum, potissimum vigere solet.

Finis libri quarti.

DE
A M P L I F I C A
T I O N E
LIBER QUINTVS.
A C P R I M V M:

De vitio male Amplificationis.

CAPVT PRIMVM.

Ocorum tractationi satis opinor appositè subiungetur amplificatio, quæ ex locorum congerie coalescere, atque innutiri solet.

Dici non potest, quam varij sint in hac parte tenuiorum Rhetorum errores, qui hoc vnum rati decus eloquentiæ: si amplificent, neque circumspectè res obseruant, neque modum vllum tenent; sed dum augendi studio pruriunt in omnibus, importunissima garrulitate miseras aures obruunt.

Haud scio an vllum sit vitium, magis à vera germanaque eloquentia alienum, quam inepta, & puerilis amplificatio rerum, & sententiarum inanis, vanoque strepitu verborum intemperantiùs lasciuicas. Cui enim

non patiunt nauseam illæ lentæ circumductiones, quas postquam cum tædio exfortuetis, oratione permolesta fatigatus, coeris Laconicum illud exclamare; *Nihil est præter vocem.*

Et sunt, qui huiusmodi amplificatores eloquentes putant. Ego cum prudentia, quæ prima pars est eloquentiæ; sint expertes, ineptos, & pueriles censeo, quin arbitror plus ad vim dicendi facere sententiam appositè dictam, quam totam illam redundantiã puerilis ingenij.

Quæ est igitur (dices) optima ratio amplificationis? magnum est definire, & multum ad totam dicendi rationem facit.

Siquidem rectam amplificationem *Ora differat bonis animam* eloquentes viri nominarunt, na amplificationis arbitror in eo differre magnorum *cario à mala.*

Nihil tam alium ab eloquentia quã puerilis amplificatio.

Quomodo differat bona.

CC